

ס פ ר

אָוֹתִוֹת מַחְבֵּי מֶות.

קובע כל התכויות והמלות המפוזרות בת'נ'כ', אשר
אותוთיהם השדשות מחלפות וbateot זו תמורה זו, נט
הבאות ישר והפוך במליה אחת, וטעמן לא נマー,

לקטתי וחברתי

אנכי גער ותוושב באָרְלִין פָּה פִּינְסָק, אַיְזִיק בָּעֵד גָּאָלְדִין.

ונלווה אַיְזָה מְרַגְּלִית יִקְרָה, הֵיא אֲנָרָת בְּקָרָת מֵאת בְּבוֹד הַנְּאוֹן הַמְּפֻזְּרָסָס,
אוֹזֵר הַסְּפָרִים, כָּלִיל הַמְּדֻעִים, פָּאָר הַדּוֹר,
מֶר בְּרוֹךְ הַלְּוִי עַפְשָׁטוֹיִין הַיּוֹ, מְפִינְסָק.

פִּינְסָק, שְׁנַת "ברכה ותחלה" לְפָ"ק (תַּעֲרֵ"נּ).

בדפוס ט. ט. גָּלְאָפָּעָרְטָאָן, פִּינְסָק.

СЕЙФЕРЪ ОЙСІОЙСЪ МАХКИМОЙСЪ

т. е. КНИГА „БУКВЫ УМУДРЯЮТЬ“.

Сборникъ всѣхъ словъ въ библии, не мѣняющихъ своего значенія при перевѣти
коренныхъ буквъ.

Состав. А. Б. ГОЛЬДИНЪ.

1912.

Типографія М. М. ГЛОУБЕРМАНА, Пинскъ.

5.8

אנדרת. מלאה דברים עזקים וחודשים נפלאים ע"י חליפת האותיות במקרא ובתלמוד
מאת כבוד התאנו, תפארת ישראל, נдол מרבנן שמו, מד ברוך דלהוי עפשטיוו היין
בעהמ"ח חומשי "תורה תמיינה" ועוד ספרים, הובאה בספר זה מעד 79 עד עד 153.

זה אשר כתבל לי כבוד ידידי היקר הרבה המופ' ומשפיל' מובהך במעלות כו'
הר' שמואל נח גאטליך היין.

ב"ה יום ועשב' ק שעה ימים לחודש תמיין שנת תער"ב, פה פינסק.

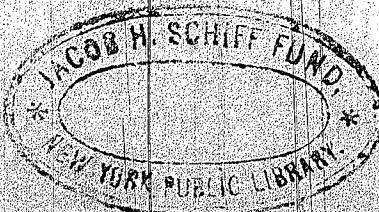
כבוד ידידי הנכבד המופ' חמשיכי הר' איזיק בעיר גאלדין.

בשם לב עברתי על מחברתו "אותיות מחכימות" מפקלה עד סופה, והאמת
אניד לידידי, כי מעולם לא פלאתי על איש ככבודו הטרוד כל הימים בעסקי עיר, שהא
כל כך בקי בכתבו הקודש ימפרשידט, כאחח מבعلي הקריאה יותר מציונים, ובכלל,
עד וסדר את החוברת הזאת בטוב טעם ודעתי, כסופר ומהבר רגיל ומומה. ובחירותיו
הנחות, יש הרבה דברים של טעם, שלא קדומו אחרים, ולדעתי יש בה תועלת
לתלמידי בתיה הספר, וגם באים ביטים ימצאו בה חפץ, במצאים מן המוכן לפניהם כל
השלים אשר אותיותיהם מתחלפות והוחathan אחת. ומעמקי לבבי אברך את ידידי שהיא מעשה
על שדי הספרות אלה, וויסיף להנכת בכו זה לתועלת רבים כאשר עם לבבו וכברכת ידיו
ומכברדו.

ש. נ. גאטליך.

כבר מוזרדים אנחנו ע"פ ד"ת זעפ"י חיקוי הקיר"ה, שלא יהו שום איש
להדרים החוברת הזאת בלי רשותו.

המחרד.

מבת לחהמבה

ייחוה דעתה על ערכו של הספר „אותיות מהכימות“, עם הערות מאירות,
ובאוריהם יקרים, כספריהם מוזהירים,

מת

הוד רבבו הרב הגאון, אוזען הספרדים, אב החכמה, כליל המדרשים,

שלשלת הווחסין, פאר הדוד,

ברוך הלווי עפשטינן היי,

מפנייך

מחבר חומשי „תורה תמימה“, וספריו „נחל דמעה“, ו„שפה לנאמנים“.

שלמה בברטולא, לאדם המעליה, חכם וטופר נעלדה,
תודני ומופלא, מאד נעלדה, מר איזיק בעיר נאלדין הייז.

כל יקר דאתה עני בחבورو הנאור "אותיות מהכימות", אשר נטע בו ציצים
ופרחים לענפי שפתנו הקדושה, בהיותו סופר ומונה, כל אותיות שבתורה, נביים
ופתובים [זהרבה מספרות התלמודית], להיישרן, לבונן ולהקבילן אחת אל אחת
בhabנות ובונתן, אם כי באו בחלוף ותמרה, בموקדם או במואחד, וערוך בבמה
מערכות ותמונות אשר בל אחת מהן חשובה וראואה לקבוע ברכה עצמה. ולא
אפונה, כי ספרו זה יעלה לדצון לפני כל חובבי שפתנו וספרותנו העתיקה והחדשה,
ונם לפני בעלי משנה ובעלי תלמוד ומדרש, וירגענו על טוב טumo הכלול מועל
וערב גס יחד.

ותתפעל נפשי גם להמשטר והסדר הנמרץ השורר בעריכתו, המביא להמעין
בו קורת רוח מיוחדת בהחבר כשהוא לעצמו, וגם במניעתعمال הדרישת והחփוש,
וביותר בספר כזה המסתעף לבמה וכמה סניפים וסעיפים, שרינימ וענפים. והוא
דבר שלא כל מהבר ספר זוכה לזה, לפי שהמשטר והסדר דורשים בשרוון מייחך
כיהה עם יגיאתبشر וروح המתובלת בבינה יתרה ומhalb נפש בהירה ומטודרה.

ואל ייחא סדריו של דבר קה בענין, לומר, כי אך עניין חזוני ותפל הוא לנופו של העניין המתווך בו,—שהרי מצינו לרבותינו בעלי התלמוד שהקציעו מקום מיוחד, בדינים והלכית, במיניהם ותקנות, לכשונו וטעת הסדר והסדרנים, וגם היו משתבחים במעלה זו, וכמ"ש בפסחים קה ב), אנא סדרנא أنا, ובמדרש שוח"ט פ"ב, חמץ סברני טב, ובירושלמי שבת פ"ט ספרא דסידרא, ובירושלמי הוריות פ"ג הלכה ה', המדרין קודם לפלאן, וביומא ל"ח ב', מפחר אנדרתא, ובחנינה ח' א', מסדר מתניתא, משנתו טדור ר' מהרין, ובחולין קל"ד ב', ריש סדרא בבבל. והוא עמלים לקבוע כל דבר על הסדר, כט"ש בברכות י"ג ב', טסדר שבחי רחמנא, ישם ל"ב א', לעולם יסדר אדם שבחו של מקום; ישם לד' א', מסדר שבח לרבי. וכן תבנו ותקנו כמה וכמה עניינים על הסדר: סדר א', מסדר שבח לרבי. וכן תבנו ותקנו כמה וכמה עניינים על הסדר: סדר תעניות ודרוי של יהפ"פ, סדר תפלה, סדר קדושה (סוטה ט"ט א'), סדר תעניות (תענית ט"ז א'), סדר מעמדות (שם כד ב') סדר קרבן פסח, סדר ליל פסח, סדר ז מועדות (ירושלמי עירובין ספ"ג) סדר ז נשיאת, סדר ז מרכבה (יק"ר האנמה (כתובות ק"ג ב'), סדר ז מנחות (סוטה י"ד ב'). סדר ז מרכבה (יק"ר פט"ב), סדר אברים (יומא כד ב'), סדר ז שני נוראים (שם י"ג ב'), סדר המערה (שם שם א'), סדר ז הקנין (מנחות צ"ו א'), סדר אליהו רביה, סדר אליהו זוטאי (כתובות ק"ו א'), סדר ז של נביאים, סדר ז של כתובים (ב"ב י"ד ב'), סדר ז בעל חוב, סדר ז ערבי (ב"ט קי"ג ב'), ושמעון הפקולי סדר ז ייח ברכות (מנילה י"ו ב'), ובפסחים נ"ד א' סדר ז על הטעם, ובמנילה ב"ט א', חורין ל' כ סדר ז, ובחנינה כ"ז ב', סלוקו כסדר ז, ולזרען חמלך השיבו באותו על הסדר (יומא ע"ג ב'), ובחנינה ח' א', ראית תלמיד שתלמידו קשה עליו והוא בשביל משנתו שאינה סדר ז לה, ובסתמה ט"ט א' עה"פ דאיוב י' אף צלמות ולא סדרים, האגי"ש סדר ים תופיע מאופל, ורבינו הקדוש קרא בשם הפעלה הואת את חבריו הנגדל, ששה סדר ז, משנה. ואמרו, שנם ההוראה הקפידה על הסדר עה שאיפלו אם כבר נעשה רק שלא על הסדר אין כלום, כט"ש (יומא ס' א'), כל מעשה יהובכ"פ [עבדות יהובכ"פ] אם עשה על הסדר יצא, ואם הקדים מעשה לחברו לא עשה כלום. ובמקרים שהרגנושו חול' בתורה דבל שלא על הסדר סבבונו לבונה מיוחדת, יכמ"ש (ב"ק ק"ז א') עירוב פרשיות יש כאן, ובנו על זה יסוד הלכות מחדשות. וכל כך הוא חביב לחול' מעלת הסדר עד שישו בות מדרש מיוחד לתכלית סדר ז ההלכות והشمויות, וקראו לו "בית סדרא" (ירושלמי סוכה פ"א).

ואפלו בעניין חול הי' נחשב להם, לחול, עניין הסדר לדבר חשוב בפני עצמו, ונראה מכאן המתבאר בב"ב ס"ט א' בעניין אבני סדרוות וצבורות שלא בסדר, ונתנויפוי זכויות בדיון לטדורות, [ובספר מכח הפניינום לר' ירעה הבדשי] הדוע מוכחו עם

הרשב"א בעניין ליטודיו חכמוות] כתוב בין יתר מאמטי חכמה: סדר ההרצאה חצי הצרפת, ובעתה הוא מאמר שנור בעולם]. וגם חשבונו למיון בשרון מיוחד ואומנה מיוחדת, בנראה מתוספתא קדושים ספ"ד: כל שעטקיו עם הנשים, בנן הסדרין והסקוקות וכו', שפירושו אומנם סדרנים שהיו מסדרין את שערות הראש. [ולשון ודרסיקות יתרеш' במו הפסיקות, וממ"ש בס' האמנות והדעתות לרס"ג מאמר שני, שהוא"ן משמש במקום ב', כמו (ישעה מ"ח) זו אלהים שלחני ורוחו—תחת ברומו. וכן יש לפירוש עפי' וזה מה שתמזה על נסח ברכבת אירוסין מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין. דהא עיקר חופה הוא ייחוד שם אישות, כאמור בא"ע ריש סי' נ"ה, ומה שאנו קוראים חופה לירעה פרופה הוא לך מנהגא בעולם, ועוד ההשאלה, וא"כ כיוון דיחור בא אחר הקדושים, הויל לברך מקדש עיי' קדושים וחופה, ולפי המבואר ייל דהו, טן וקידושין משמש במקום ב', והכוונה מקדש עמו ישראל על ידי חופה בקידושין, כלומר עיי' חופה [יחור] בקריות הקדושים.

וטעם שימוש הו' במקום הב' הוא מפני שהם ממו"ץ אחד—מהשפטים.

וכן פרשנו הלשון בפ' בראשית: הרבה ארבה עצבונך והוינך. וטרחו המפרדים לחזור על איזה עצבון במצב האשפה מכיוון הכתוב, ופרשנו שהו' מן' והוינך מתחלף בב', וממו שהו' כרבב עצבונך בהרונך, לנודע שהאשה בימי הרינוועה עצבת רוח מכובד ההרינו ומאמת הלידה הבאה אחורי, ויתפרק בנקל המשך העניין בכתב: הרבה ארבה עצבונך בהרונך [בשעת הרינוועה], וגם בעצב תלדי, שנם הלידה תהוי בעצב, ובבלזאת—ואל אישך תשוקתך, כלומר, עפי' שהוא החייב בו. ולכן החליטו חז"י (עירובין ק' ב') דגם הא דואל אישך תשוקתך היא אחת מן הקללות שנתקלה חות, בין דבתשוקה זו נרמת לה צער ומכאוביים, וגם כל אלה לא תשלוט ברוחה.—ובאו זה עצבונך בהרונך טקביל אל, באורנו השני בלשון זה, דהלהון עצבונך והוינך עניינו כמו עצבונך של הרונך ע"הו"ז בא לפעמים תחת מלת השימוש "של", כמו ואון ותרפים (ש"ב ט"ז), שלדעת קצר מפרשין הפירוש ואון של תרפים, ובלשון חוויל רכלאים פ"ט מ"ד, הבאים מחוף הים ומטרעת הים, שפירושו—מחוף הים של מדינת הום, ובניר, נ"ד א' ואהיל ורבע עצמות, פירושו אדר של רביע עצמות, ובסתה מ"ד ב' דריש ר' שמעון, זקניך ושותפיך, בטוי זקניך של שופטיך, דקינו המוחדים שבשופטיך.]

ולכן אחרי כי מעלהו בספרו, בלבד עיקר תוכנו הנכבד עשה בו כונם גם למלעת המדרור והמשטר הנמרץ, אשר אם דריש הוא לכל ספר, מכל עניין שדווא, עשר ידות להכרחו בספר רב המתלקות והפרטים כוה, אני מישרים אשפט ב' מלאכטו רציה מאד, וכולו אומר כבוד.

ונגינה של חברו והיקר ורצעיו מאד, בהראותו את כל המללים, השמות והפעלים שהאותיות שבתוכם מתחלפות זו בזו, או שנתקדמו המאוחרים ונתאזרו המוקדמים, אשר בזה יובנו -ויתבאו- בפשיות הרבה מללים ומקרים. ולהז'ל בעלי התלמוד והמדרש ה' דבר זה פאחד טיסודי דרישותיהם וקבלותיהם, ורבו מלספור, ורק שלא ההא החלטתנו ואת קבלה בודדת, נחשב בזה מעט מהרבה: שבת פ"ה א', דרשו השם חרי (ואת החרי, פ' לך) בדופן אותיות בטו ריח [יהוא ע"ד מליצה שהי' מרניות וטכניות את תוכנות האדמה בריח, ע"ד מ"ש (סנהדרין ע"ג ב')] במלעת מלך המשיח דבתייב' ב', והריחו ביראת ה', שיחי' מודה ודרין], ועייש' בוגרמא מה שנ"ט מזה לדינה.— יומה ע"ה ב', עה"פ דפ' בהעלתך ושיטה להם שיטה, אל תקרא וישטו אלא ווישטו, שיטה, אל תקרא ישטו אלא שhot, מלמד שירד להם לישראל עם המת דברים שטענו שחיטה.— יבמות ט"ז ב', ידו פרש צר (איכח) דהשו בטו שרפ' [עייש' במדרשי'].— סנהדרין פ"ב ב', זמרי, שנעשה בבייצה המותת, ר"ל כטראה בבייצה נשחתת, ובתנוחמא הלשון שהוטר, בשרו בבייצה מורת, ודרשו השם זמרי בהפוך אותן.— תמורה ט"ז א', לטה נקרא שם עכסה, שכל הרואה אותה רועש על אשתו [מפנוי יפה היתה], ודריש עכסה בהיפוך אותן ל "בעס", ועוד שם, ותאנח מעלה החמייר, מאיתאנח, מה חמור זה ביוון שאין לו מאבל באבוסו מיד צועק, כך אשה ביוון שאין לה תפואה בטעון ביתה מיד צועקת, ובנראה דריש ותאנח בהפוך אותן.— כמו ותאנח, מלשון וכי ינטו אנשים [יבחרוף ח' לה', במש"כ להלן], דהMRIבים צועקים.— ירושלמי נזיר פ"ז ה"ב: מנין לתרווד רكب [של נוף המת] שמטמא, שנאמר (פ' חקת) טבל הנגע במתו וננו' או בקבר, ודרשינו או בركב. וסמיך על המטבואר שם, דלאחר ק"כ שנה נחזר נופו של אדם בקבר לתרווד רكب, וס"ל דריש "קבר" הוא על שם הרקבון המתהווה בתוכו. ולכן סמכו לדריש טענין זה בהפוך אותן.— במד"ר פ' נח דריש ה' הפ' יופץ ה' אorts כמו ויצף, ובט"ח פ' נשא פ"יד, קרבנו קערת כסף, אל תקרא קערת אלא עקרת, בנגד רחל שהיתה עקרת הבית של יעקב, וברביה שה"ש דריש צוארך בחזרות, כמו בחזרות, עייש', והגלו עלי אהבה, כמו וдолונו, בני אמי נהרו כי במו חרנו' ב', תלפיות—תל יפות, מתרפקת כמו מתרפקת, וברבה קהלה דריש יлонו בעמלו כמו בעולמו, בגבורה ולא בשתי כמו ולא בתשי' [מלשון תש כח], ובדריש איכח דריש צהרים כמו המצדדים, יבררכות נ"ז ב', דריש השם שונרא—שירה נאה, ובראגב"ע פ' חזא פירוש הנחשלים כמו הנטולים, וכן פרשו (קהלת) ולא ימלט רשות את בעליו כמו לא ימלט עשר, והוא עד הנחלשים, ובין פרשו (קהלת) ולא ימלט עשרה, ובין פרשנו הפסוק דאיוב כ' י"ח, משיב ינע הבהיר במשליו לא יועל הון ביום עברה, ובין פרשנו הפסוק דאיוב כ' י"ח, משיב ינע ממשיב יניעת רים, כלומר חיל ורים] לא יבלע ולא יעלם, ופרשנו המפרשים ולא יעלום שלא ישמח בחם, אבל מה זו הקבלה לעומת הפעל הקורם ולא יבלע, ופרשנו שהטלה מהופכת, וציל ולא ילעומ, מעין מהינה בשינויים, ומקביל הiot� להפעל בליעת, שהם מעין אחד. ובין פרשנו הפסוק דאיוב מ"א יהפ' יט לשיבה, ותמהו המפרשים מה הקבלה

היא התהיפות חיים לשיבת, ופרשנו דעתך רק לאחר במלחה לשיבה את דשין להב', וזהי המשך הלשון יפה ים ליבשה, ופשט מואז.

וכן נראה עפי' זה. לפреш אגדת חז"ל בשבת ל' ב'. כל תלמיד חכם שישוב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר [ר"ל שאין מקבל עליו מרות ואימת הרוב] תכינה, שנאמר (שה"ה) שפתותיו>Showנים נוטפית מר עובר; אל תקרא Showנים אלא Showנים [מלשון משנה, למוד], ואל תקרא מוד עובר אלא מר עובר, ע"כ, ואין כל באור זה אל תקרא האחרון, וגם פנוי הדרש דתכינה, [ומהresh] פירש העני בחדות ולמוץ, וקשה לכינוי ענינים], אבל עם הכל מחולפי אותיות, הדרשה פשוטה מאוד, ובגמרא אף טס קל, ועריך לומר, אל תקרא מר עובר אלא מר בווער, מלשון הבערה, והיינו תכינה.

וכן יחבר עפי' זה מה שדרשו במד' פ' תולדות על הפסוק וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי, מלמד שבולן נכללו ברמות, ולא נתברר אופה מרומו בכך עני דמות, אם לא שדריש הטלה הארמי בהפון אותיות הרמא, ומדקבע תואר זה אחר שם בתואל חדש שגם הוא נכל בתואר זה, ומה שמצו הדרש לנכון להוציא הטלה הארמי מפשטה דמוסב על המקום ארם, כמו יפתח הגָּלְעָדִי,athy הגתי, נבל הכרמלית, הדר האדומי, וכחומה, י"ל דקsha לו דכיב וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל, שהוא גר שם, אם כן פשיטה דהוא ארמי, שנקרה על שם מקום מנרו, ולמה לו לתארו עוד בשם זה, ולבן החזיאו לדרשה.—ועיין בתום' ב"ב ק"א שהנחו כלל זה גם לדבריו חז"ל, אין טשין התנה (פסחים ל' ב') החת אין שטיין, כמו וטה את הבית (פ' מעורע) וმתרגמין בירושלמי ויישוון ית ביתא, ועייש עוד.

ולבן מצינו לחז"לathy להם ליטוד מוסד לדרוש כמה מלים בחלוフ' לח' [מן פנוי שם ממוצא אחר—מהגרון, או מפני קרבת תמנותיהם, [וכמו שמטעם זה מתחלפי הד' ותר']; דdensים—רדנים (בראשית י' ודה"א א'), וידא וירא (תחלת' י"ח, ש"ב ב"ב), דאה—ראה (ויקרא י"א, דברים י"ד), ריפת ריפת (דה"א א' ובראשית י')] ונחשב כאן מעט מהרבבה:

ברכות ל' ב', דרשו הפסוק בהדרת קודש, אל תקרא בהדרת אלא בחזרה [בחלוフ' לח' ובקדימות ר' לד'], ישם לה' א' קודש הלולים, אל תקרא הלולים אלא חלולים, ושבת ל' ב', אל תקרא בחלה אלא בחלה [עייש הבאר], ושם נ"ה ב', דרשו הפסוק فهو בימים מלת פחו בנוטריקון, וטוה הח' כמו ה', עייש, ובעירובין י"ט א' דרשו המלה נighthן—ני שיזוריין לחוכה על עמלי הנם, ולפי המתברר ממהרש"א שם [זוכן בהנחות הב"ח] הריש הנם כמו חנים [שפירושו על עסקי ערים, שכן היו מבנים את העיריות מפני שבאו להם בחתם מבו' ביום ע"ה ב'], עייש, ובפסחים פ"ט א' דרשו הפסוק דפ' בא מהיות טשה—מחיהני' דשה, ובמנילה ט"ו א', למה נקרא שמו החק' שביל דברי מלכות נחתבים על פיו, ודריש החק' כמו חתר, ובריש מוק' ב' א', משקון בית השלחין, ומפרש, בית

השליחין לישנא דצחותא [עטמיה] דיא, דברתוב (פ' תצא) אתה עי' וינע, ומתרגטינן ואת משלהו, יפורשי', דריש ה' דטשלחו נטו ח', והיינו. משליחין, והבאור הוא, דכמו העיף עצמא למשפ' כך בקי' השליחין עצמא להשקה, ובסנהדרין ליט' ב' עה' פ' (מ"א כ"ב) והונות רחשי דרשו במו' חווונות, עי' ש', ובמנחות ג' ג' א', מצא תהיה, דרשו תהיה [עי' ש'], ובכירותות י"א א', על הלשון שפה נחרפת (פ' קדושים), דרשו דין נחרפת אלא בעולה, ומפרש, וממאי דהאי נחרפת ליישנא דשנווי הוא [ר' לשנשתנית מבריתה עי' ביאה], דכתיב ע"ב י"ז), ותשתח עליו הריפות [הם חטים כתושים ונקלפים, זע"י זה נשתנו מבריותם, ולפי' דהיש נחרפת כמו נחרפת [ועיין מש' ב' בהערות את כ"ב], ובירושלמי פאה פ"א ה"א דרשו כבב ה' מהונך—מהונך [ממה שחנן ה'], ובירושלמי שבת פ"ז ח'ב: סימן לל"ט מלאכות דשבת [ר' ל' למספר ליט'], דכתיב (ר' פ' ויקהל) אלה הדברים, אלה א' חד, ל—תלתין, ח' תמןיא, ודריש ה' דалаה כמו ח', ומסיים על זה, לא מתמניע רבן לדרוש בין ה' לח'). ובפסיקתא רבתי פ' ט"א דרשו הפסוק דתחלים ע"ג, העצת כל וינה מטה, כמו כל וינה [עווב], ועוד הרבה.

ומיה יש לבאר חלשות הרגיל בוגר לאני חורה: הדר ב', הדרנא ב', וכדומה, שנתחלף ה' ב', והד' ב', ווועץ: חוח ב', חורני ב', כי דבר החלוף ו' בר' מעברית לארכות שצינו הרבה: זה—דא, זבה—דנה, זבח—דבוח, זהוב—דרחוב, זבר—דבר [דוכרא], זגב—דגב, זעך—דעך, זקן—דקן, כוב—כרב, ועוד הרבה, כי אעפ' שאינם ממוא אחד, אך מפני שתמונתם ונעם הכרתם קרובים במקצת. וגם יש לפרש עפ' זה הלשונות בוגר לא: מהדר תלמודי, מהדר אפי', מהדורוי טילי, מהדורא קמא, מהדורא בתרא, ובדומה, יותר פרשו: מהדור תלמודי, מהדור אפי', מהדורוי [מהדורוי] מילי, מהדורה קמא, מהדורה בתרא. ומה טוב ונבען תhabאר עפ' ההנחה זו [מחלו'ף ה' לח'] אנדרה אחת בוגר לא שולת זה אין לך כל באור: בכרכות נ' א', בעניין החלומות יפתרוין, הרואה הספד בחלים—מן השמים חטו עלי' ופראותו, והני מיל' בכתבא [ר' ל' שראה. מלת "הספד" בכתבן], ולא נתבאר פערין הפטרון הזה, ולפי ההנחה החלוף ה' ב', דרשו מקודם את המלה "הספד" כמו "חסped" ב', ואח' בדרשו בנוטריון, חס—פר, חסו ופרו.

ובו נתבאר בהנחה זו עוד אנדרה אחת, במנילה י' ג' א', איש יהודי (אסתר ב'), וממאי קרו לי' יהודי, על שם שכהר בעז', דאמר מר, כל הכהר בעז' נקרא יהודי, ע' ב'. ולא נתבאר מה יתרין לשם יהודי על שם ישראל או עברי, אך נתבאר חיטב עפ' מ"ד במר בתקומו: איש יהדי—יהודאי שהודה באחריות הבורא, ודריש החלוף ה' ב', ומATABAR מאד.

ואמנם ראוי לעיר, כי אעפ' בן, אעפ' שהחלופים בין ד' לח' מצוים ורגילים מאוד, אין ראוי לנו להקל בנבשנו להקלות ולהטיר אותם כל עוד שלא מצינו להם רמז

בחול', יعن כי לפעמים אפשר ליצאת מזה טובן. בחרי הנון פאור, וכמ"ש בvik"ר פיט על הפסיק (פ' אמור) ולא יחללו את שם קדשי, אם אתה עושה ח' לה' [במלת יהללו] נמצא מחריב את העילם [שיהי נקרא ולא יהללו], יותר טזה במלות הללויה, כל הנשמה תחוליה, אם יעשה את הח' הראשון דהלויה לח', וכן הח' מן החלל, שיצא חללו, תחולל, וכן במלת וחייבתי לה' (ישעה ח') אם יעשה הח' מן וחייבתי לה' א' [וע' מנילה ב' ב']. ויתכן שמאפי' זה ערנו חול' להזהר לבדוק בכחיה תטונת ההחיין והחייב' (שבת ק"ג ב').

ולמען תחת זואות, כי בשום לב עברתי על ספרו, ארשום לו בזה אויה העירות אשר מצאתי מהי עברי בו [באות הגליונות שהניעו אליו במשך הדרפסה]. והקוראים בטובם לא ישאו עלי עון אם לפעמים בהרצאת הדברים השיכים בעקרים לההערות אזא. מנרד המוכרח ונוגע לעניינם וארכיב הדבור דרך אגב מענין לעניין וטהערת להעהר, כי בן הוא דרכה של תורה אשר עניין אחד מעורר את חברו, ואין מעזר לרוח בשעה שעולים הדברים ברגעון, ולדרך הזה דרך הקודש יקרא, כי בן מצינו לחול' בעלי חתلمוד אשר בבטה ובמה מקומות באו בהם עניינים שונים שלא במקומם הנודע, ורק דרך אגב ואגב גורא טענין שמדובר קודם להם, או דרך אגב אמר חכם אחד בעניין השיך למקומו באו דברי אותו ההכם גם מעניינים שונים שאינם שייכים כלל להעין המקומיי, ודבר זה כל כך ידוע ומצו' בתלמיד עד שלמותה להביא דוגמאות. ומיו לנו סדרון נדול מרביינו הקדוש שערכ' וסירך את המשנה בסדר נפלא, ובשם זה עטר את ספרו: ששה סדרי משנה, ובכ'ו באו בט' במא' ובמה משניות גם פרקים שלמים שלא במקומם הנודע, ורק אגב אויה דטווין ושוי' להקודמים. וכמו במשנה ראשונה דברכות, אגב רתני מענין ק"ש שמצוותה לקרות עד שיעלה עמוד השחר, הוסיף, ולא זו בלבד, אלא כל מה שאמרו חכמים עד חזות מצוין עד שיעלה עמה"ש, ומפרש הקטר חלבים וכו', אעפ'יו שאין להם כל שייכות להרין המקומיי, דין ק"ש, ובפ'ב, אגב ששנה מעשה ברבן גמליאל בדיון ק"ש ושאלת ותשובות ממנה ומתלמידיו בעניין זה, מביא עוד מעשיות ממנה ומשו'ת. כאלה בעניין אבילות, ובפ'ט דשבת, אגב ששנה בסוף הפרק הקודם לו דין אחד משבת כטמיות עלי. אספהתא בלשון הפסיק שנה הרבה משניות מעניינים שונים הננסכו ג'כ' על אסמכות בלשון המקרא, ובפ'א דמניל'ח אגב המשנה אין בין אדר הראשון לאדר השני כמו משניות טלשוין אין בין בעניינים שונים, ובפ'ר רפסחים אגב ששנה מקום שנহנו לעשות מלאכה בערבי פסחים שנה' שארוי עניינים שניים המתיחסים בדיניהם למקום שנহנו, ובפ'ר דריה"ש סידר כל תקנות ר' יוחנן בגין וכי אגב ששנה התקנה שלו בדיון השיך לריה"ש, ובפ'ה רסתה אסף כל המשניות מלשין "בו ביום" [הם המשניות מהדין שנתחדשו ביום שמנינו את ר' אליעזר בגין עוריה לנשיאות, ולכבוד היום ניתן רשות לכל התלמידים ליכנס לביהם"] אגב המשנה "בו ביום" בדיון סוטה, ובפ'ר דטס' ידים שנה כל ההלכות מן "בו ביום". אגב המשנה נרשין וזה

השיך לטם' ידים, ובפ"ר והגיטין סידר כל המשניות שבאו בהן עניינים שונים שנתקנו "מפני תקון העולם" אגב המשנה ותקינה לפני תקון העולם השיביכים לטם' גיטין, ובפ"ט הנIOR סידר כל המשניות שבאו בהן דיןנים שונים שהם משום "רגלים לדבר" אגב המשנה בענין דגלים לדבר השicket לטם' נזיר, ובפ' זג דכתבות אסף כל הפלוגנות דארטין וחנן בענינים שונים אגב פלוגנתם בענין אחד השיך לטם' בתובות, ובריש מט' שבויות אגב דתני הלשון שבויות "שתים שחן ארבע", חני ידיעות הטומאה שתים שחן ארבע, יציאות השבת שתים שחן ארבע, ומראות נגעים שתים שחן ארבע, אגב דוכר בשבל לשון זה עניין ידיעות הטומאה שני כל הפרטי דין שבענין זה, ועוד חוטף לזה פרק שלם, הוא הפרק השני, ומה שלא פירש גם הפרטי דין מיציאות השבת ומראות נגעים, י"ל משום דלהוניהם הוקבעו מסכתות [מיוחדות], ובפ"ג דמנחות אגב המשנה מעוניini קדשים מפרטים שונים שמעכbin זה את זה, שנה ד' ציצית-הטעבות זא", ואגב באו באותו הפרק ובפרק שאחריו כל דין ציצית ואגב כל דין ס"ת תפילין ומזוזות, ובפ"ק חולין אגב המשנה מדין שחיתה מן הצד שני דין מליקה מן הצד, ואגב זה כל החליקים שבין שחיתה למליקה, ואגב חתני כל שכיר בשחיטה פסול במליקה שני לשונות כאלה בדין טומאה וטהרה, חייב ופטור, ובחלכות אישות ודיני ברכות, ובפ"ב דערכין אגב הלשון "לא פחות ולא יתר" בדין דערכין, שני לשונות כאלה בדין נדה וקדושים וטומאה וטהרה ובפ"ג המקדש, ובפ"ז הנדה אגב הלשון "בל שחיב" בדין הנדה, שני לשונות כאלה בדין טומאה וטהרה ובדין ממונה ובדין מעשרות ופה ושביעות וסימני דין ודיני ברכות ועוד הרבה.

לא רק משניות ופרקים אלא גם מסכתות שלמות באו אחת אגב נרא, דჩבירתא, כמו בריש מט' סוטה: מכדי תנא מניר קא סליק Mai שנא דתני סוטה, ומשני אגב דתני כתובות ופרק המדריך תנינ נדרים, ואידי דתני נדרים תנינ ניר דדמייא לנדרים, ואגב ניר תנינ סוטה משום דנסמכו בתורה (פ' נשא), אשר לסביבתם זו יש שם טעם אנדי. ובריש מט' שבעות ב', ב', מכדי תנא מסכות קא סליק Mai שנא דתני שבועות, ומשני משום ריש ע"ז ב' א' כתבו בשיכות מט' ע"ז לאחר סנהדרין, אידי הריני סנהדרין דאיiri בעבורם תנינ נמי מט' ע"ז [ונראה דאיiri בונתם מ"ש דאיiri בעבורם] לדיני שביע מזות דבנינו נח השנויים בפ"ז סנהדרין, ע"ז דזה אינו מספיק לפטור ה"מ שניות של מסכתות אלו וואחר ז', שהרוי במשנות סנהדרין לא נכוון בכלל עניין השבע מצות דב"ג, כי אם בסוגיה הנמה, אלא בונתם למשניות מפרק השביעי שם הבאו שם דין השיביכים לפרטי העבורה לע"ז.

על כל זה יש להמליץ לשוני חול' אין סדר למשנה, אלא באח אגב משנה אחרת, ולא כל אחת במקומה [ואמן עיקר הלשון אין סדר למשנה מוסב בנטרא נס לבונה אחרת].

וכען זה רגיל השם לומר, מילתא אגב אורה קמ"ל, ואפיו רבינו הקדוש בעצמו, בשמרו סדר המשניות וענוניהם. האריך לפעמים בעניין מן ה策. כי לחשמיינו אגב אורה עניין אחר שאינו שייך כלל לעניין המשנה, כמו במשנה ראשונה דברכות, שנח משעה שהבהנים נבנשין לאכול בתרומותן, ואמרו על זה בגמרא טילתא אגב אורחי קמ"ל, כהנים אימת קאכלת תרומה משעה צאת הכוכבים, והוא קמ"ל דכפרה לא מעכבה. וכן רגילין בגט' לומר, [בר פלוני] הויל ואתא לידי נימא בה מילתא, וכדורתה מן הלשונות, [עיין שבת פ"א ב'], ביצה ט"ז ב', יבמות כ"ב א', ב"ק פ"ט א', ב"מ ט"ז ב', שבועות מה ב'] וויתר טהרה כתבו התום' במוקד י"א סוף ע"א, דלפעמים שנה הגמרא אגב גרא ורבא גרא דגררא, זיל, וצריך לומר דמייתא סיפה אגב גרא, והוא קרב חסדא אגב גרא דגררא.

ועיין ברב אלף פ"ב דשבועות שאגב דין אחד בהלכות נדה השינוי במשנה שם קבוע כל הלוות נדה ומקאות לפטריהן. ובטור יוד"ד ריש סי' ק"ס כתוב, רבית הויל ואתא לידי [בשים הקודם] נימא בה מילתא, ודרך אגב זה קבוע שם כל הלוות רבית, אף"י שמקומה הנכון של הלהה זו בחושן המשפט. —

ובטעם סדר כוה הסבירו לנו חול' בירושלמי שקלים על לשון הפסוק (דה"א פ') וממשפחות סופרים, למה נקראו שמות סופרים, שהיו עושים את התורה ספרות ספרות: חטשה לא יתרמו, חמשה דברים חייבים בחלה, ט' נשים פוטרות צדותיהן, ל"ז כריות וכו'. ורש"י בתמורה ט' א' הביא דרשה זו והסביר, שצרכו הדברים ומיניהם יחד כדי שי"א ישתחחו [ועיין מה שנבאר אדות פרט זה בארכוה בהערות לספר זה, באות ו']. ובמספר פ' האזינו, ר' יהודה אומר, לעולם יהא אדם כונס דברי תורה כללים, שאמ' כונס פרטים מינגערו אותו. —

ויען כי חייב אדם למשכני נפשי אדרב, לבן תפנסנו גם אנו בדרך הקדוש זה, ובהמשך דברי ההערות השיבות לעקריו של ספר זה יצאו לפעמים בהרחבת דבריהם, דרך אגב גרא מדבר לדבר ומעניין לעניין. —

ונבא אל סדר ההערות. וראש אתנצל על מעט ההערות בכמות ובאיכות, יعن כי מעלהו העירני על זה [לקבל עלי בקרת הספר] בעת אשר מחלוקת הספל כבר יעה מדפים, והפועלים אצים לנמו', ומלאת הבקורת בספר רב הסעיפים כוה מלהובה זהה מיעט, לבן לאבי האשם אם לא תהי' המלאכה שלמה כפי שהיתה ראוי להיות, וכן תעלה לרצון לפני הקוראים כאחד התרבות ואחד הממעיט ובלבך שתהא מכונת.

וְאֶלָּו הַזְּהֻרֹת.

א) צד 9, בחלוּפִי אֲוֹתִיות א' וּבָה' — רָאוּ לְהָעֵד, כִּי מְחֻלוּפִים אֶלָּה מְקוּר לְשָׁנִי אֲוֹתִיות אֶלָּו בְּחִתְמַת שְׁמוֹת שׁוֹנוֹת: חַנְנִיה — חַנְנִיה; יְהוּדָה — יְהוּדָה; עֲקִיבָה — עֲקִיבָה, וְהַיִנְוָן מִפְנֵי דְּבִין שְׁהִיוֹד וְהַאֱלֹף מִתְחַלְּפִים בְּנֵkl, נְחַתְּמִים פָּעֵם בָּא', וְפָעֵם בָּה', בָּאֵין קְפִידָה. וּכְנָן הַשְּׁמוֹת בְּגַמְרָא רְבָא וּרְבָה, אֲשֶׁר עַיְקָר שְׁמוֹתֵיהם אָבָא — אָבָא, וְהַרְיֵישׁ שְׁבַתְחַלְתָּם הַיּוֹא בָּمְקוֹם הַתּוֹאָר רְבָב, בְּלִישָׁנָא קְלִילָא, וּכְמוֹ הַשָּׁם "רְבָב" שְׁנַתְקָצָר מִשָּׁם וְתוֹאָר רְבָא אָבָא, שְׁבָך שְׁמוֹן, בְּמַבּוֹאָר בְּכֶ"מְ שְׁקָרָא לוּ שְׁמוֹאָל, אָבָא" (עַיְן בְּרָכוֹת מ"ז א', שְׁבַת נ"ג א' וּבֶכ"מ), וּכְמוֹ רְבִיעִי וּרְבִינָא, שְׁעַיקָּר שְׁמוֹתֵיהם אָבִין — אָבִינוֹן, וּכְנוּ הַשָּׁם "רְחַבָּה" בָּמְקוֹם רְבָב אָחָבָה, וּכְנוּ "רְפָרָם" בָּמְקוֹם רְבָב אָפָרָם, וְהַרְבָּה כְּהָנָה, וּמְצִינָוּ חַלוּפִי אֲוֹתִיות אֶלָּו נִמְגַדְּלָנָה בְּרָאָשִׁי שְׁמוֹת: אֹוְשְׁעִיא־הַוּשְׁעִיא אוּ אֹוְשְׁעִיה־הַוּשְׁעִיה.

וַיֵּשׁ לְהָעֵד בְּעַנְיוֹן וּהַבָּהָה שְׁבַתְבָּה רְדַטָּא בְּאַבָּן הַעֵזָר (סּוּסְמָן קְבָ"ט [בָּשָׁם קְונְטְרִיסִים שְׁחוּבָא בְּבֵ"י בְּטוּר שָׁם] וּוּלְלָה, הַמְנַהָּג בְּשְׁמוֹת, שְׁכָל שָׁם שָׁאוֹן לוּ מִשְׁמָעוֹת [כָּאוֹר] בְּלִשּׁוֹן הַקְדוּשָׁה כּוֹתְבִים בְּאֱלֹף בְּסוֹפָה, וְשִׁישָׁ לוּ מִשְׁמָעוֹת בְּלַהֲקָק כּוֹתְבִים בָּהָה בְּסּוֹפָה. וּבְבֵ"י שָׁם הַבְּיאָרָא לְוַה שָׁם רְבָב אָהָדָא בְּרָאָהָמָה, דְּאָהָדָא שָׁאוֹן לוּ מִשְׁמָעוֹת בְּלַהֲקָק נְחַתָּם בְּאֱלֹף, וְאָהָבָה שִׁישָׁ לוּ מִשְׁמָעוֹת בְּלַהֲקָק נְחַתָּם בָּהָא).

אֶבֶל זֶה פְּלָא, שְׁהָרִי מְצִינָוּ בָמְקָרָא כִּמְהָ וּכִמְהָ שְׁמוֹת שִׁישָׁ לְהָם וְשָׁאוֹן לְהָם מִשְׁמָעוֹת בְּלַהֲקָק וּנְחַתְּמִים פָּעֵם בְּאֱלֹף וְפָעֵם בָּהָא; וַיְנַחַשֵּׁב אִיוֹו מֵהֶם [בָּסְדָּר א' בְּ וּבְמַרְאָה מִקּוֹמוֹת]: אַלְעַלָּא — אַלְעַלה (בָּמְדִבְרָה לְבָב, לְזָגָן), אַלְתָּקָא — אַלְתָּקָה (יְהֹשֻׁעָׁ י' ט וּכ' א'), בָּאָרָא — בָּאָרָה (רְהָא ה' וּוּז' לְזָוָה), וּזְוָא — זְוָה (דְּהָא ד' וְדְהָבָב י' א'), יִמְלָא — יִמְלָה (רְהָב י' ח וּמ' א' ב' ב), יַעַלָּא — יַעַלָּה (נְחַמִּי וּוּזְוָרָא ב'), לְבָנָא — לְבָנָה (שָׁם שָׁם), מִיכָּא — מִיכָּה (שָׁב ט').

*^{*)} **אמֶרֶת הַמִּעֵד.** בָּעֵת שְׁנַגְשַׁתִּי לְמַלְאָכָה זֶה, לֹא חַי בַּידִי בְּלַ הסְּפָר בְּשְׁלָמוֹת כְּמוֹתוֹ, כִּי אִם גְּלִילּוֹנוֹת, בְּמִדְתַּת צָאתָם מְרֻפּוֹם, וְלֹכְן בָּעֵת שְׁהַעֲירָתוִי לְמַשְׁלֵל עַל אִיוֹו הַשְּׁמַטָּה שְׁבַנְלִיוֹן הַנְּהָפָם, לֹא יְכֹלָתָה, כְּמוֹבוֹן, לְדַעַת אֲשֶׁר בְּחַמְשָׁד הַחְבּוּרָה וּבְהַחְסּוּפּוֹת אֲשֶׁר עָוֹדָם תְּחַת מְכַבֵּשׂ דְּרֻפּוֹם, מַלְאָה דְּמַחְבָּר עַצְמוֹ הַשְּׁמַטָּה זֶה. וְאַמְנָם לֹא יְכֹלָתִי עוֹד אַחֲכָבָה לְהַשְּׁמַטָּה הַאֲבָב, מִפְנֵי כִּי בְּבָרְהָי' קְוֹנְטְרִיסִים הַהֲעָרוֹת מַזְבֵּן לְרֻפּוֹם עַם מִסְפָּחָן חַסְדָּרוֹי עַפְּפִי אֲוֹתִיות הַאֲבָב, וּמִקּוֹמוֹת צִיּוֹנִית לְעֵינֵי בְּהָעָרָה פְּלִוּנִית עַפְּפִי מִסְפָּרָה הַסְּדָרוֹי, וְאַם עַתָּה אַשְׁמִיט אִיוֹו מַהְנָּה תְּצָא עֲרָבּוֹבָיא בְּמִסְפָּר הַאֲוֹתִיות וּבְהַצְּיוֹנוֹת; וַיְחַדֵּעַ עַמְּוֹד וְהַלְּא רָאָיתִי לְגַבְּ�ן לְהַשְּׁמִיטָן, יְעַזְּבָנִי נְוַחְתִּי, אֲשֶׁר כְּמַעַט בְּכָל הַעָרָה מִהַּשְּׁמַטָּה בָּא אִוֹּה דְּבִדְחַדְשׁ אוּבִירָרְדִּים הַרְאָוִים לְהַקְבִּיעַ לְעַצְמָן, וְלֹכְן מִשְׁנָה לֹא זֶה מַטְקָמָה, וְאַתְּ הַמְּחַבָּר וְהַקּוֹרָאים הַסְּלִיחָה.

ודה"א ה'), סכתא—סבתה (דה"א א' ובראשית י'), עדנא—עדנה (נחטיה י"ב ודה"ב י"ז), עוא—עווה (מ"ב י"ז וו"ח), עוזא—עוזה (מ"ב כ"א וש"ב ו'), עזיא—עוזיה (דה"א י"א ועוזרא י'), עורא—עורה (בם' עורה ודה"א ד'), צובא—צובה (ש"ב י' וש"א י"ד), צביא—צביה (דה"א ח' וט"ב י"ב), קוא—קיה (דה"ב א' ומ"א י'), רעמא—רעמה (דה"א א' ובראשית י'), רפא—רפיה (דה"א ד' וח'), שלמא—שלמה (דה"א ב' ורות ד'), שמא—שמה (דה"א ז' ובראשית ל"ו), שמעא—שמעה (ש"ב י"ג ודה"א ג'), וכל אלה ציריך לומר בהחולת, דברין שהא' זהה, מתחלפין בנקל [כאותיות אחים] אין קפידא איך לכותבם. ובארמיית ישמשון בחילוף תחת קטע נט' במליט: דהבה וכטפא (עורא ח' י"ד), ביתא דנה (שם ט').

וראה לזה, שהרי מצינו שמות הנחתמים בעין תחת א' או ה', ואעפ"י שבabbrות לא ישמש העין לכל נקוד *) : בלע, ברע, בראשו, משמע (בראשית י"ד כ"ה ל"ז), הרע (דה"א ב' ו'), מישע (מ"ב ג'), צלמנה (שופטים ח'), צלע (יהושע י"ח), רבע (במדבר ל"א), אלא וזה מפני שהוא זהה, הם ממויצא אחר [מהגרון] מתחלפיין בנקל ורשות לחלפים.

ונמצא כתוב, באחד מן החכמים שהי' שמו עקיבא, ונזכר על ספקו אף לחתום
שמו, בא' או בה', וראה פעם אחת בחלום את הפסוק אוד' זרוע לצדיק ולישרו ל-
שמחה, עם באור שהאותיות שבסופי התיבות בהתאחדם, מורים ר' עקיבא, ומאו חותם
במהה, ואמנם להברוי חלומות אלו יש סמוכים ממה שכחטו חוקרי השמות, כי שם "עקבות"
במקור מטורים בשם "עקביה", יعن כי היו במקרה שהקיפו לקרא בשם עקיביה כדי שלא
יהא השם "יה" שבסוף שם זה נבטא בפה ונתרפץ בכתביו חול, וכן הטילו את הייד
שבשם זה בין הקוו"ף והכבי"ת ויוצא שם "עקביה", ומאו נתΚבל ונתרפץ השם "עקביה";
ולפי זה מבואר בודאי שנחתם בה, אחרי דאעקרוי קאי, על שם עקיביה שהוא בודאי בה,
מןני שהשם מורכב משני שמות: עקב—יה, וכמו השמות חלקיה, ידריה, מתחיה וכחומה,
ויל' שהוא מלשון עקבות משיח (תהלים פ"ט), שענינו סוף כף תנך, או צעד רגלי, וכמו
סנדל שיש לו עקב (יבמות ק"א א'), והיינו שיש בו צעד וודושם מדתו של הקב"ה,
וכמ"ש דעת קונד יש בך (כתבות ס"ב ב'), וכן הרבק במדותיו, מה הוא רחום וכו' (סוטה
ל"א א'). ויתכו שלל ממשימות שם זה, במשמעותו, סמכו חוץ להפליג במעלהו של עקיביה
בן מהללאל, עד שאמרו (ברכות י"ט א') אין עורה נטעת על ארם בישראל בחכמה
ובתרה וביראת חטא בעקביה בן מהללאל, והוא עד שאמרו (ברכות ז' ב') מנין דשמא
גרים וכו', ור"ל רהש נורם למשיו של אותו האיש, ובמ"ש בסוטה ליד ב', טrangleים על

*.) זו טעות שיטשו בה הרבה אנשים שלא ישלטו במכמי שפט עבר, אשר תחת נקיון סג"ל יקבעו עי"ז, ובאמת תחת סג"ל יבא א', ה' ו'. ואין כאן מקום להאריך בזה.

שם מעשיהם נזכיר, דבודאי אין הפי' שABOUTיהם קראו' להם בילדיהם שמות על שם עתידות מעשיהם, אלא הכוונה דשם מירה על מעשיהם אם טובים אם רעים, וכמ"ש ביוםא פ"ג ב', ר' מאיר הו מדיק בשפטא, ובן השם ירובל על שם שהוא יריב בבעל [בע"ז], ובן ירובשת על שם שיריב בבשת [בע"ז], עין רשי' לש"ב י"א כ"א, ובחו"ל (נרכות ל"ט ב'), שלום אתה ושלמה משנתך שמתה שלום בין התלמידים. ויש לזה רמז בתורה, הבני קרא שמו יעקב וייעקבנו וגוי. ועוזן עירובין י"ג ב' וברבות שם.

[ובבא/or] השם יעקב שכחינו יתברר היטב לשון המשנה בע"ז ע"ב א', גט לאת המשפט ומדד לתוך צלוחיתו של עכוי' וחור ומדד לתוך צלוחיתו של ישראל, אם יש בו ע.ק.ב.ת. יין אסטור, ועמלו המפרשים בבא/or מלת יעקב, ולפי מש"כ יהיו באורו רושם זוכר, ור"ל אם נשאר בהמשפט אף רושם [טיפה קללה] של יין של עכוי' אסור.

ובן יתברר לפ"ז לשון התוספתא דמקואות שהביבאו הפסיקום, מי ויתים מטבחין בהם, ובלבד שלא יהיה בהם יעקב שמן, ייה' נ"ב באורו—רושם זוכר, שלא יהיה בהmix אף רושם שמן וזה מים].

ב) שם שם, אחר ציון נ' נשמט און—ען [מעניין על וחטא]. לא הבית און ביעקב (פ' בלק), נשא ען (פ' תשא) [חובא בחוספות].

ג) שם שם, אדר—הר. הבין שמות אלו לנרדפים, ומעניין יווני, ולדעתי שם אדר נרדף עם חוק ותוקף: קול אדריר וחזק, האלים האדרירים (ש"א ד'), וצ' אדריר (ישעה ל"ג). גם חוץ, בנראה, הבינו כן, כמ"ש בבייצה ט"ו ב', הרוצה שתיקימו נכמי יטע בהן אדר [ע"ז אדור], שנאמר אדריר במרום ה', ופירש"י אדר לשון קיום וחיזוק, עכ"ל, ושם בחרצת. לפ"ש בן ולא מבונן הר או יווני, ען כי אם נפרש בן יהיה במשמעות שיטע אילן יפה, ולא חזקה, וזה הלא מוסב על מי שרוצה שתיקימו נכמי, ומה קיים יש בה?

ואמנם מצינו במקרא שתו פעמים את השם "אדר" שאפשר לבארו מעניין הר או יווני, והוא במשמעותו, ובכורה י"א אדר היקר, אך אי אפשר לומר שבאור זה שם מוכnoch בהחלת, ען כי קרוב לומר שפירשו בגדי עליון רחב למתעתה, ובכל זאת טוב ר' אם הי' המחבר מביא לדוגמא אחד משני אלה.

ימה שיש להסביר קרבת המובן משמות אדר—הר, הוא עפ"י הנמרא דסוכה ל"א א' על הפסוק פ"י עץ הר, שהוא אהרג. אל תקרא הר אדר, שבאורו בלשון יינו—מים, ואיו היא פ"י שנדרה על כל מים הוא אומר זה אהרג, עי"ש, ולולא הוסיף מהלו' א' בה' לא היו חזיל סומכים קבלתם זאת.

ד) שם שם, אחר ציון ר' יש להוסיף אטון—המוני [קבוצת אנשים רבים]. יא תיתר הדאמון (ירמיה נ"ב), המון רב (דה"ב ב'), ויש לבו על פי התחלפות מילים אלה לשון

המשנה בעוקצין פ"ב מ"ה, האנווים שאמנו והבצלים שחתרן הרי אלו חבר, ולא נתבאר היטב הלשון שאמן, אעפ"י שבאור הענין ידוע — שאספן וקובץ, ויל' שנסמרק על לשון אם וו' שהבאנו מירמיה, שהוא כמו המון, וענינו — אטיפה וקמצן, ונדרף עם הטלה שחתרן, ושניהם מעניין אטיפה, ויצברו אותו חמלים חמרים (פ' וארא), ויען כי להטן בחד' אינו נבטא בנקל נקט באלאפ'. והרצע'ב שם פירש שאמן, שנדרן וחברן זו בזו לשון ויהי אומן את הטענה, עכ"ל, ואין באור זה עולה יפה, דמאי שייך אמנה זו כאן, וגם לפ"ז אין שם זה עדרפי עם הפעל חמוץ, זצ"ע.

(ח) שם שם, יש להוסיף אַשְׁכָּם—דְּשָׁכָּם, מעניין השכמה בברך: אשכם ורבך (ירמיה כ"ה), השכם ודברך (שם ז'). [חובא בחוספות].

(ו) שם שם, יש להוסיף אַגְּדָה—דְּגָדָה, מעניין דבר שפתים. מתחלפים בספרות התלמודית: בעלי אגדה (חגינה י"ד א'), מה לך אצל הגדה (סנהדרין ל"ח ב'), [ועל הרוב באה מלחה זו באלאפ' בירושלמי ומדרשים, ובה"א — בבבלי, ויתכן בטעם הדבר, מושום דהירושלמי רגיל בב"מ לתפוס לוושנא קלילא, והאל"פ הוא האות הרכה והקללה מכלי אותןאות, ומפני רכיותה יש שתאביד כל זכר במלחה, כמו מרשות השנה (פ' עקב) תחת מראשית, مليו תוכך, (יחזקאל כ"ח ט"ז) תחת מלאו, יתנו את שלתך (ש"א א') תחת שאלתך, ואת בניהם כלו בבית (שם ו') תחת כלאו, הראשון אדם תולד (איוב ט"ז) תחת הדאשון, משתו יגרו אליהם (שם מ"א) תחת משאותו, ועוד הרבה].

ויל' דמה שדרשו בשבת פ"ז א' על הפסוק יינדר משה, (פ' יתרו) דברים שמשכין לבו של אדם כאגדה, סמכו בזה על הלשון "אנגד" שהוא מושך "ננד", והוא כמו בעברית "משך", כמו (בפ' בא) משכו וקחו, תרגומו אתננידז.

ועל יסוד חולפי שמות אלה, אגדה — הגדה ייל' שסמכו בעלי הסימנים [אליה, שניתנים סימנים לכל דבר המשתעף לפרטים רבים] לסמן, לזרון, שלוש מצות שהנשיות חייבות בחן כמו הגברים, מטעם שאף הן היו באותן הנשים שלסבתם באו אלה המזומות, והן הגדה [מיציאת מצרים], מנילה ונר חנוכה, ועשו סימן זה בלשון הפסוק (פ' נשא) ואמרה האשה אמרן, והמלחה אמרן "בראשי תיבות אַגְּדָה, מַנִּילָה, נֶרֶר חֲנֻכָּה [ס' ר"ח], והיינו אגדה והיינו הגדה. ואעפ"י דההגדה של פ██ח עיקרת בה', דנסמכת על הלשון והגדת לבנדק, אך במקום שנוגע לסימנים לא הקפידו על חילופ'אות במקומות שמצוין אחר להם [אהו"], ובמו שנתנו סימן לרבים המבאים לידי חיטוט הנוף, ובין אין מאכילים אונם את הזב: חלב, גבינה, ביצה, יין, יונטו סימן לדבר חנבי הסלע, אעפ"י שבכחותם בתי חניון בווא"ו, וצ"ל הדתים בזה ממשום דרבנן והיו הם מופיעים אחר [בומ"ג] טהשותם, וمتחלפים, וכן הסימן שנטנו במסרה לשוני אלףין' דנושים [רויה יוצאת מין הכלל שאין האלאפ' מקבל דנוש], והם בפסוק יובאו לו (פ' מקץ מג ב"ז) ובפסוק יוביאו לנו (עורא ח' ע"ח), ושתני

האלפיין"ן מ"ן. המלים ויבנוו הם דגושים, וננתנו סימן לדבר את המלות "לא לנו", ור"ל דהפעלים הם שניים ויבנוו, רק פעם אחת כתיב אצלו "לא" ופעם—"לו", ולא כמו לו [בוואז], ולא אקפידן על זה שבסוף ל' נ' ובסימן לא בא"פ, יعن כי מוצא אחד מאותיות אהוי' הם. ובבחורה הם שווים. וכן לא הקפידן על יתר, כמו שניתנו סימן לסכום פסוקי פרשת ויקרא העולה למספר קי"א את המלה "齊יה" העולח נ"ב קו"א, אעפ"י דהפעל "齊יה" הוא بلا יוד. וכך כן לא הקפידן על חסר, כמו שניתנו סימן לשלהם הדברים הפסולים לעולה מעשרים אמה: סוכה, מבוי, נר חנוכה את המלה "ס"מ ז" אעפ"י שלמה זו לעולם מלאה יו"ה, סימן. וכך כן מצינו לח"ל בעלי התלמוד שלא הקפידן לסמן דינים ועניניהם שונים בלשון איזה פסק או אייזו מלים אחדות מענין. מן הצד שאין להם כל קישור ושיבوت להענין שטסמן אותו, ולדוגמא ראה: שבת צ' ב', כתובות ע"ב ב', ב"ט פ"ז א', קי"ז א', ע"ז ח' א', ט' א' וב', ב"ט א', ל"ט א', חולין מ"ז ב', נדה ט"ה ב', ועוד הרבה.

וטעם מניעת כל קפидות אלה הוא מפני שבכל ח' יקר להם דבר הסימנים, טשיים שאמרו (שבת ק"ד א') עשה סימנים ל תורה, ובעירובין כ"א ב' דרשיו וייתר שהיה קהילת חכם עוזר למחר דעתה את העם (קהילת י"ב)—אגמרי בסימנים, ופירש"י, קבוע להם מסודרות וסימנים בין כתיבות המקרא בין בינויו של משנה, עכ"ל, ושם ג"ד ב', עשה ציונים לתורה, שאין התורה נקנית אלא בסימנים שנאמר (ירמיה ל"א) החצבי לך ציונים, וביחושלמי שבת פ"ט ה"א, כל תורה שאין לה בית אב אינה תורה, ופרשוי המפרשים, כל תורה שאין לה דוגמא וסימן ממקום אחר אינה מקיימת טפנוי שוספה להשתכח. וסתת יקרה הסימנים הוא משום דוח טועיל הרבה לזכרון דבר המרכיב מכמה פרטיהם, ובמי שנבואר עוד מזה בהמשך הרברים. וכל כך חכמו דבר הסימנים עד שלפעמים נקטו לשון יתרה שאין צורך לגופה כלל, ואך ורק לתוכלית הסימן, כמו בעירובין ג' ב': והאי דקחני יותר מפתחו של היכל—סימנה בעלמא, ופירש"י, כדי שלא תחליף וכו', יהא פרחה חיכל סימן ביזד, ובמוניות ק"ה א' נתן התנא טעם לדבריו שאין צורך בו כלל ורק לתוכלית הסימן. ובמש"ב רשי' ותומ' שט' כדי שלא תטעה ולא תשכח באיזו מנהה אמר ר' יהודה, סימן זה יהא מסור בידך וכו'.

ולא עוד, אלא אפילו לדברים שהם הלכה למשה מסיני טrhoו ח'ל להכליות הסימן והוכורה למצוות סמכים בלשון התורה, כמו שיעורים, חיצין ומחיצים סמכו כולם על לשונות הפסוקים (עירובין ר' ב'), וקשר של תפליין (ע' ברכות ז' א'), ונסוך הטעים בחג (ע' ר' יה י"ז א'). וכ"כ הרמ"ם בהגדטה לפיו המשנה, וויל', ובשביל זה שאמרנו שיעורים הלכה למשה מסיני הקשו علينا, והלא שיעוריין נרמו עליהם בפסק, והתשובה על זה, כי אמם היא הלכה למשה מסיני, אבל נסוכה לזה הפסק לסימן, עכ"ל.

ויש להוסיף עוד, כי לחויל הי' בדבר הסימנים עוד טעם עיקרי, בדיני חתורה, יعن' כי לפיו הכלל המסור לנו, הדברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרים בכתב (ע' גיטין ס' א'), הי' קשה הדבר על הלומדים לזכור הכל בעל פה, והי' מוכרים לחתם סימנים לוברים.

וכנראה, כל כך נעה ונכבד הי' לחויל דבר הסימנים הבאים להזכיר עד שבעו אותם בשם אצילי "מלאכיהם", ולמדתי זה מדבריו הרמב"ם שכאו בו מילים אחדות בעניין זה וחוץ מאירות את העיניהם ומרחיבות את הנפש, והוא במתוך פ"ג ב': כל מי שיש לו תפילה בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזויה בפתחו הוא בחוקה שלא יחתה, שנאמר (ההלים לד) חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם, ע"כ, וכותב על זה הרמב"ם מפ"ז הי' מזויה, זויל: אמרו חכמים הראשונים, כל מי שיש לו תפילה בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזויה בפתחו מוחזק הוא שלא יחתה, שהרי יש לו מזכירים רבים, והמם הם המלחאים שמצילין אותו מלהטוא, שנאמר, חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם", ע"ל, ואין ערך לערכו של הבואר הנפלא הזה בנראה, וזאת מאד אשר המפרשים עברו על הדברים האלה מבלי ממשום כלל.

ועל דעתינו דמה שנחשב לנו למצוה מן התורה לזכירת פרשת עמלק בכל שנה, הוא מפני רבמציאות וכיידיה זו כתיב עוד "לא תשכח" (ס"פ תצא), וכייל' דסתם שייעוד שבחה י"ב חודש, משומט בכתיב נשכחתי כמה מלך ואין חמת משתכח טן. הלב אלא לאחר י"ב חודש (ברכות נ"ח ב'), וכן מיר כשבורדים י"ב חודש מזכירה זו דרוש שוב להזכיר כדי שלא לבא לידי שבחה. ואמנם לפוי זה יתרובי דאנו שנומדים את התורה בכל שנה וקוראים את פרשת עמלק בוננה, בקריאת פ' תצא, שוב אותה הזכירה שאנו נהנים לאותה שבת שקדום פורים שוב אינה חייבת מדאוריותה, אחרי שעוזר לא עברו י"ב חדש מקרים פרשה זו בסדר פרשיות השנה, ותהיה לנו לפ"ז קריאה זו בשבת שקדום פורים רק ממנהנא בעולם, טמאורע של אותו השבוע, ולהיות גמור מדאוריותה בעת היא אפשר להיות רק לבני מערבא דהיו מסויימי את התורה אחת לשלש שנים, כמזכיר בקדושון ל' א'. והנה במלל זה דבר חדש והערה נפלאה שלא נתעוררו על זה כל הפסוקים, וצריך עיון ותלמוד רב.

ועל פי חדש חבר זה אפשר לקיים נירפא ישנה בתום ברכות י"ג א', שבתבו רוחיב קריאת פרשת זכור ופ"א הוא מדאוריותה, ובכלם הבינו המלה "פ"א" לראשי תיבות פרה אדומה", ובכך היה הנוסחה בכל הפסוקים היישנים, עד שבא המהרש"ל ותחק כל מלה זו, יعن' שאין כל יסוד ומקור לחייב קריאת פרשה אדומה מן התורה, ומפני זאת נשמטה המלה בכל הפסוקים, וכמובא בהנחות מהרש"ל. אמן אעפ"י כן קשה דבר הבדיקה הזאת, כי עכ"פ ما אין באה מלה זו להום, ולפי שבתנו, שאנו קוראים פרשת זכור פעמיים בשנה, אחת בסדר פרשיות השנה, בפרשת תצא, ואחת בשבת שקדום פורים, והחייב מדורייתי

אינו אלא פעם אחת בשנה, כמש"כ, א"ב י"ל הדמלה "פ"א שבתום' אינה מורה כלל ראשי תיבות פרה אדומה, כי אם "פעם אחת", כלומר פרשת זכור פעם אחת בשנה. ודו"ר מן ופ"א נשתרבע עפ"י טעות. טמי שהבין את הר"ת לפרה אדומה.

ובן נראה לי, דמה שנחנו אצלנו להזכיר בכל שנה (ושנה בתורה ובתפלת ובתעניית ובצדקה את יום ההשכבה של אב ואם, ונקרא אצלנו "יאהר צייט"), ולא נודע ולא נמצא בפסקים ובפרשנויות כל טעם וכל מקור לזה, והוא פליאה גדולה שדבר כוה המקובל והנערץ באומה ברוח ורנש נמרץ ובריאות יתרה ואמיצה, לא נתבאר בספרות "החלכית" עניינו וטעמו ומקומו. ועיין בו"ד סי' שע"ז ס"ד בהגה, ויש שרמו מדור ליה מגמרא דשבועות ב', ב', הרו עלי שלא אוכלبشر ושלא אשתחין ביום שמת בו אביו, אבל באמת שם הכוונה ביום המיטה רוקא, שאו הי' אסור באלה מפני אנינות, אבל אין שייך כלל לעניין יום הוכיון השנהו. ואפילו בחלק הנסתיר לא נתבאר כמעט עניין זה. ונראה לי נ"ב עפ"י המבוואר, דזה שייך למצות כבוד אב ואם, והוא משומם דכפי שכתבנו עפ"י הגמרא הי' שיעור שכחה י"ב חודש, וכייל בדין כבוד אב ואם, מכבדם בחידם ומכבדם במתהם [עיין קדישין ל"א ב'], והסבירו נותרת, שאין לך פחיות הכבוד יותר מזה אם ישכח ארם את הוריו ואת אברונם לאחר מותם, דזה מורה על מניעת חшибותם אצלו, וכמש"כ הרמב"ם בפ"א מג דאות, זו"ל, ואמרו, עברך מהבאה עובוד מיראה, ואמרו, האוהב לא ישכח עכ"ל, ולא נתבאר איפה מצא הרמב"ם מאמר זה, [ובספר העזין פ"ו כתוב דשהל לחייביםiah מדור הדברים האלה ולא ענווּהוּ], וקרוב לוודאי שכיוון למ"ש בירושלמי סוטה פ"ה ה"ה, עשה מהבאה ועשה מיראה, עשה מהבאה, שם באת לשנוא, דעת שאתה אוהב ואין אהבתו, עז"כ, ואין באור לדברים ואין אהבתו שונה, דבריו זה כמו שנאמר אין לבן שחור, דפשטה הוא, וקרוב לומר, דט"ק הוא, וצ"ל שם באת לנשוא [בש"ז ימנית], דעת שאתה אהוב ואין אהוב נושא, והוא מלשון נשיתי טובה (איכה ד'), שני אלחים את כל عملו (פ"מקין), ומעניין שכחה, [וכענין זה איתא בירושלמי ספ"א דשבועות, הקב"ה נעשה כביגול בשבי ישראל שכחן, שנאמר, מי אל כמוך נושא עון, נושא כתיב, כלימה, שכח עון, וכן היה הניתנא לפני הרמב"ם וליה בינו]. ומכואר לפ"ז שם ישכח אדם את הירוי יש מקום לומר שלא הי' אהוב אותם בהיותם, ואין לך חלול כבוד יותר מזה, ואשר על כן, מחבתנו הותירה לעיר חדשנו נאמר תשכח ימינו אם אשכח ירושלים (תדרים קל"ז), וחזקב"ה ברגשי אהבתו לישראל אמר (ישעה מ"ט) ואני לא אשכח, לבן אחורי תשיעור שכחה כמש"כ הוא י"ב חודש, ובידי לקיים מצות כבוד, שענינו מניעת השכחת, תקנו בכל י"ב חודש מיום ההשכבה וכיריה זו, והוסיפו עוד למען ההיכר והכבוד ותקנו להאיץ את היום ההוא לתורה ותפלת וצדקה, ויש לנו מתעניינים בו. ובכל אלה הם היבר לזכרו כבוד.

והוא עד שאמרו (שבת ס"ט ב') כי מהלך במדבר ושכח איזה יום שבת טונה ששנה ימים ושומר, ועשה לו כדי פרנסתו ליום, וההוא יומא באותו מנכਰ לי — בברושא ואבדלהה, והיינו שלא די בשמרה בלבד, אלא צריך לעשות עוד איזו פעולה מוחשית, משום דבר לא זה אין תוקף ובಥון להזכיר, כמו שמשמעותם הלשון (ס"פ יושב) ולא זכר שר המשקדים את יוסף וישראל, אשר לכארה הוא כפל לשון בענין אחד, דהיינו ולא זכר והיינו וישראל, ויהפרש, ולא זכר — שלא עשה לו אותן יסיטן לזכור אותו, ולבן — ממילא — וישראל.

עם הנחיה זו, אפשר לפתור בנקל חקירת הפסקים האחרונים בעניין קביעותן וכ戎ין يوم ההשכבה [יא"צ] בשנת העbor, אם באדר ראשון או באדר שני. ויסוד חקירה זו, איזה אדר נקרא אדר סתום, אם זה הבא ראשונה או אדר הסתום לניסן, ולפי שבתבנו אין ספק שעריך לקבוע באחד הראשון, יعن' דכיון שבאדר זה כבר עברו י"ב חודש והגיע ומן השכחה, עריך לחישב הזרכון.

אך לפיו זה יתחייב עוד דבר חדש ונפלא בעניין זה, לפי מ"ש בירושלמי שקלים פ"ב ה"ה, תני, רשב"ג אומר, אין עושין נפשות לצדיקים מפני שדבריהם הן זרכונים, וזה מוסב על המשנה שם, מותר המת בונין נפש על קברו, ונפש הוא מצאה ובניין שעל הקבר, ממש"ב רשי' בעירובין נ"ה ב', והוא מה שנקרא בלשון המקרא "ציון" (מ"א כ"ג, אחמיה לא', יחזקאל ל"ט), ובא דבר זה רשב"ג להלכה ברמג"ס פ"ד ה"ז מאבל, ועי"ש בק"מ, וא"כ כיוון דביהם לא שייך כלל שכחה, שהרי דמשמע שדבריהם הן זרכונים לעזיהם, دائ' לאו הביא הלא הי' מן החויב לעשות ציון לזמן הבא בעתיד הרחוק, ולפי מה שבארנו דכל עיקר עניין מזכרון يوم ההשכבה (יאהר צייט) הוא כדי שלא יבא הנפטר לידי שכחה, א"כ הצדיקים שאי אפשר שיבאו לידי שכחה, מפני שדבריהם מזכירים אותן, וא"כ אין כל חויב לבנייהם לנוהג يوم ההשכבה (יא"צ) הנוהג, ובמו שמתעם זה אין עושין להם גנפשות [ציונים ומצבות] כמבואר, וזה דבר פלא.

והנה הלשון "חבריהם" זרכונים עריך לפרש בmeno ענייניהם, מעשיהם ופעולותיהם, ומילשון זהה הדבר אשר תעשה (פ' תצוה), כביד מטך הבהיר (פ' יתרו), כל דבר אשר יבא באש, נהיה הדבר הזה (מ"א א'), עד אשר תרعي איך יפל דבר (רות ג'), והרבה בנהנה, טושם دائ' אפשר לפרש "דבריהם" זרכונים מענין דבר פה דוקא, והיינו שדברי תורה שיגירו משםם הם זכירים, דלפי זה ה"ל לומר אין עושין נפשות לחכמים, אבל הצדיקים יש שצדקתם תלייה רק במעשיהם ופעולותיהם, ואינם בני תורה בערך כזו שיאמרו רבי תורה ממשם, וכambilיאר בקדושים ל"ג ב', דבעל מעשים טובים הוא בדין ת"ח; אבל זה פשוט וברור, שהחכם שראהו לומר דבר תורה משמו הוא ג"כ בכלל דין זה שאין עשוין לו נפשות [מצבח], ובו הוא בודאי דבריהם זרכונים, ובמ"ש כל ת"ח שאומרים דבר תורה משמו

שפטותיו הצבאות בקבר, ומכש"כ שנזכר על פי זה בין החיים, ויוצא מזה, שלחכם וצדיק אין חיוב כלל לנונג יום ההשכבה השנתית (יא"צ) הנונג, כיוון שככל עיקל מנהג זה הוא לא חילית, שלא יקרה הנפטר לידי שכחה, כמו שבארנו, ואלה כיוון שאין באים לידי שכחה, אם ע"י דבריהם או ע"י מעשיהם, אינם צריכים לפולקה מן הצד לתקבליות הזכרון.

ובספר פחד יצחק בערך מצבה העתיק בשם הראשונים את דבריו הירושלמי שיטים שהבאו, שאין טוב" לצדיקם לעשות להם נפשות [מצבות], על קברים, והסבירו במניעת הטובה בזה, מפני שיש להם להנפטרים במעשה זו מעין העדר ופוחיתות בכורם שעושין להם זכרון מן הצד, בעודם שדרביהם עצמן חן זכרונם, וכשעושים לזה איזו פעולה מן הצד, טמעתו בדמות מעשיהם כאלו אינם די شيء הם בעצמם זכרון להם. ויוצא מזה, דלתי המבואר דכל עיקר מנהג זכרון יא"צ הוא לתקבליות הזכרון שלא ישכח זכרון הנפטר, אם אין בצדקם וחביבם, לא די שא"צ לזה, אלא עוד יש למנוח מזה, כדי שלא לפחות בזה מכובדים, כטבואר. וכמה נפלא הדבר, ממש מבועת ומבהיל עד שקשה להאמיר, אבל מה נעשה, והדברים עדים ומורים על כן!

ומה שנחנו אצלנו להציב מצבה על קבר כל חכם וצדיק—באמת הוא לפלא, עפ"ז כל המבואר, עצמאלו לבונה אחרת, לא בשבייל זכרונם הם, שכامتם אינם זרים לו, כמובן, אלא רק למן החיים שידען דורותיו אחורי מקום מנוחת גוףיו שיוכלו להתפלל עליו, ובטבואר בחענית טז' א', لماذا יוצאים לבית הקברות [בחענית] כדי שיבקשו המתים רחמים, ושם בז' ב', הלא ר' מנא ונשתתח על קברא דאבא ואמר לי אבא אבא וכו'. ובוטטה ליד ב', פירש כלב טמרגלים ולהלך ונשתתח על קברי אבות ואמר להם, אבותי בקשׁו עלי רחמים, ובן מבואר באגדות שהציב יעקב מצבה על קבר רחל, מפני שכפה ברוחה שעתדים ישראל לעבור הרך שם בגולותם; והציב מצבה כדי שיראה, יתפללו שם, או לתקבליות בקשת מחלוקת מני, ובמבחן ביזטא פ"ז ב', שם מת אותו שחטא לו מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קבריו ואומר חטאתי וכו'. ובחנינה כ"ב ב', הלא ר' יהושע ונשתתח על קבר בית שמאי ואמר, נעניתי לכם עצמות בית שמאי, ועוד בהנה.

ובמי"ק ד' א' חקיו רמו לציין קברות מה"ת, ודניר פלא הוא לכאורה, שלא הביאו מזה שהצוב יעקב מצבה לוחל, דלא ש"ז לומר שאין למדים מקודם מתן תורה. דהא כמה עניינים אלו למדים ממעשה אבות, כמו הא דאין מערビון שמחה בשטחה מפסיק טלא שבוע זאת, ושבעת ימי אבלית מן וועש לאביו אבל שבעת ימים, ועוד בהנה, ובפרט שהגמרת כאן חקירה רק לרמו בלבד, ובודאי שהי' אפשר להביא מן ויצב יעקב מצבה. אך לפ' שהבאו מאגדות שהצוב מצבה לתקבליות ידיע שיחפהלו ישראל בעת שייעברו שם,שוב אין ראי' ממנו לדעלמא.

ונפקא מינה אם עוישין הצווין בשבייל החיים, י"ל עפ"ז המבואר

בנסנחרין מ"ז ב', במי שמצוה שלא להספיקו, וחקרו בנמרא, אם הספידא יקרה דשכבי נכבוד המת שומעין לו, ואם יקרה דחיי [כבוד החיים] אין שומעין לו, והן אם דבר הקמת מצבה הוא רק לתוכלית זכרון המת, או אם מצוה שלא להקם, שומעין לו, ואם הוא בשבי' החיים, לתחילה התפללה ובdomה, בטבואר, אין שומעין לו. וכן נ"מ אם מייצאים להוציאת דבר זה מן הירשים בעל ברחם, כי אם הוא בשבי' המת מוציאי, ואם בשבי' החיים, מלומר, בשבי' הירשים, מכיוון שאוטרים לא ניחא לו בוה, שומעין להם, ואין מוציאין מהש בע"כ, וכע"ז בסנחרין שם בעניין קרוב לזה. והנה יعن כי יצאה ההערה בעניין זה יותר מדא מגובלה, לכן לא נוסף עוד לדאריך בה, אף כי יש לנו עוד דברים בזה. —

וכל כך הפלינו ח"ל במעלת הטימנים עד שתלו התקימות הלמוד רק במו של רג'יל בנתינת סימנים, ובמ"ש בעירובין נ"ג א', בני יהודה דמנחי סימני נתקיימה תורהם בידם, ובני גליל דלא מנחוי סימני לא נתקיימה תורהם בידם. ויש לומר עפ"ז זה מ"ש בע"ז י"ט א', בעניין אמצעים וסגולות לקיום הלמוד, ורב נחמן בר יצחק החליט, כי הוא עשה מה שעשה בוה לתוכלית זה ונתקיימה תורהתו בידו, ויתבראו עניינו ועובדיו בוה בטה שמצינו לוathy רג'יל הרגה לקבע סימנים לשימושות ולהלכות, ראה לדוגמא: שבת ל"ג א', ס"ז א' וב', תענית י' א', יבמות כ"א א', ע"ז כ"ח א', נדה מ"ה ב', והי' בטוח שרבר רנן הי' לו לסבה לקיים למודו בידו. [וראי להעיר על ט"ס שיש בוגרא כאן בדרכו של רנן], דבמקומות שכותב לפניו: «אני עבידתה וקיים בידי» צ"ל: «אני עבידת ראניטין בידי», בן היא הנירסא בש"ס כת"ז והוא מכונה יותר להכונה שטענו בדבריו, באמרו, אני עבידת אמצעים כאלה, כדי שיתקיים תלמידי בידי, והאמצעים הם הטימנים, כמש"כ].

ונפלא הרבה, כי גם בדורות האחוריים, אשד בהם סיבת ותכלית נתינת חטימנים בכלל עברה, ייען כי זה מוכרה ביחיד בדורות הראשונים, בעת שלMALכת הדפוס עדרין לא הייתה בעולם, וכתבי היד היו מעטים ויקרי המזיאות מאד ולא השיגו כי אם יהודי סגולה גדויל תורה ונטלי הכוף, ובכלל הי' הלמוד בעל פה, ולכן היו מוכרים לחפש אופנים ואמצעים שונים כדי להוכיח את מה הוכדין, ובמו שמצינו לחז"ל שהשבו בטה טיני מאכלים ששגולתנו להוכיח חוכרונו (עיין הורות י"ג ב'), ובעירובין נ"ד ב', אמרו, דכל המשמע קולו בלא תלמידו מתקיים, וכל הקורא בלחש תלמידו משתחח [ויש להח סיטון זהה: כי מדו דב ר' בו זבור א זברנו], ובירושלמי ברכות פ"ד, אל יוחנן, ברית פרותה, שבל הלומר בבייהם לא בתרה הוא משכח, ובנדה כד ב', צורבא טרבען דאמר מילתא ליטא בה טעם, דאי אדכחו לי מדבר, וזה נ"כ לתוכלית הוכרונו, ותוס' סוף מגילה (ל"ב א') כתבו דבימי ח"ל היו שונים בזمرة שהוא מיעלה לוכרונו, וולדעת איזה מבארים, חמניא אף ומומר ל"ד, קי"ב וקמ"ה בתקלים ופרשנ אשת חיל

במשל, ומגילת איבת שנדרכו בא"ב, הי' להכלית הוכרזון, מעין סימנים], וכן המציגו גם עניין הסימנים, כמו שבארנו, משא"כ מאן כמה וגתרחבה מלאכת הדפוס, והכל מוכן בספר, וכ"א. ידו בשתנה לו, אעפ"י כן, גם הם, הדורות האחרוניים, לא זו מלבד דבר הנטיננס בכלל, וכמה עניינים המכילים פרטיהם רבים השכilio חכמי התורה לסתה בהם סימנים, ובנראה טומו של הדבר הוא, כדי להקל על כל כמ' הוכרזון בכלל האפשר ולבלי לייען אותו באמץ הכח ובძקה חזקה, לבלי יתרוגש. יפה אנו טועאים, בכמה וכמה סימנים שונים הנוחים לעורר בנקל את כח הוכרזון, כמו, לדוגמא, לשלה דברים שהמלך מצויה עליהם بلا ירבאה: **בسف**, **סוסים**, **אשה**, נתנו סימן: **כסא** מטלחת; ושלשות ימים שבהם מצויה להחליף בגדר חול בגנד מכובד: **חודש**, **מועד**, **שבת**, נתנו סימן: **חמש** חליות שמליות; ושלוש מהות טבעיות שבישראל: גומלי חסך, **בישנים**, רחמנים, נתנו סימן: **משפט גברל**; ושלשות התכוונות שבזה נבראו מעשי בראשית: **בצביון**, **בדעתן**, **בלקמתן** (**חולין ס' א'**), נתנו סימן: **תכל בצדך**; ושלשות מקומות שאין מכבדין בהם את הגודל: **דרך**, **גשר**, **ידים מוזהבות** (**ברכות מ' ב'**). נתנו סימן: אין מכבדים **בדגנים**; ולאربעה שעריכין להודאות [לבך ברכת הנמל]: **חכיש**, **יסידים** (**מחולין**), **ים**, **מדבריות**, ור"ל כל אלה שנחלצו מהם בשלום, ברכות נ"ד ב', נתנו סימן: וכל החיצים יודוך; ולאربעה שעריכים להיות בכוט של ברכה: **חו** מלא, **שתיפה**, **הרחה**, נתנו סימן: **חמשה**; ולאربעה שעורי המדות שבתלמוד: האיפה ג' סאין, והסאה ד' קבין, והקב ד' ליגן, והלוג ו' ביצים, נתנו סימן: **גדר אילנא**; ולאربעה ערבי המתבעות שבתלמוד: **הסלע** ד' דינין, והדינר ד' מעין; והמעה ב' פונדיונים, והפונדיון ב' איסרים, נתנו סימן: **דובב שפתו** ישנים; ולאربעה מפתחות שם ביחס של הקב"ה ולא נמסרו לשילוח (תענית ב' ב'): **מן מטר**, **צרפת**, **תורת המתים**, **חו** הילדה, נתנו סימן: **מפתח**; ולאربעה דברים שפרנסתם אין קצובה לאדם מראש השנה, רק הפותח פוחתין לו והטופף טופיפין לו, והם [לנירסת המ"ר פ' אמר], ריש פרשה ל': תלמוד תורה, **שבת**, **ראש חודש**, **ימים טובים**, נתנו סימן: כל טוונתו של אדם קזובין לו מלה"ש, **חו** מתרשי; ולאربע שנות המעשורות משבע שנים השטייה שבזה אין מחלקין מעשר עני, והן שנות א', ב', ד', ה'. [מכואר ברא"ש י"ב ב' וברמב"ם פ"ז ח' ד' מעתנות עניים ובספרנו תורה תמורה פ' ראה בפסק עשר העשר], נתנו סימן: תקות עניים **אבדה**; ולחטש דבריהם שבחו ציריך לבך על היין; **הבדלה**, **מיוער**, **שבת**, **מילך**, **דופה**, נתנו סימן: **יוי המשמח**; ולחטש חטאות שטחות: **ולד**, **תטורה**, **מטו** [**בעליה**], **נתחפרו** [**בעליה**], עכירה שתה, נתנו סימן: **ותמגע** [עין תי"ט תמורה, ריש פ"ד]; ושלשה מזות בני נח [שראיו לכל בר ישראל לדעתן, ברוי שלא להכשילו ולא לעבור על לפניו עור לא תחן מבחן] נתנו סימן לארבעה מהן: **אבר מן החי**, **ברכת השם**, **גול**, **דיני**, באربע אויתות הראשונות מאלף בית א', ב', ג', ד', יותר השלש ידועות עפ"י זה

שהן מלאה המצוות שעלייהן בישראל יהרג ואל יעבור, וזה עבדת זרה, נלווי עריות, שפיכות דמים, וסימן: תשב אנווש עד דכָא, ראש תיבות רם (שפ"ד), בפירה [ע"ז] אישת איש [ג"ע]; ולשבע אותיות היחס והקשר שבא"ב ב, ה, ג, ב, ל, מ, ש, נתנו סימן זה מלה שב (אסתר ז); ולשמונה דברים שמצוות בעמידה, דהיינו, ספר תורה, בנים [לדוכן], תפלה, ודין, שופר, מנילה, עומר [ספרת העומר] נתנו סימן: הסכת ושם ע"ש ישראל (פ' תבא); וلهזהר במקיון בנסיבות הנחת תפילין, עפ"י הנטה. במנחות ל"ז א' וב' ואוח סי' כ"ז, דתפלה של ראש צרייך להניח דוקא במקום שער [ולא בוגבה העינים על המצח], ותפלה של יד במקום תפוח [הוא נובה הבשר שבזרוע בטרפק, שם הבשר תיפח] נתנו סימן: אין מניחין תפילין אלא **בשבת**, ראש תיבות במקום שער, במקומות תפוח; ולהתחלת דבר שבקדושא ביום ב' וביום ד', עפ"י שביעני חיל נהנו שאין מתחילין בב"ד נתנו סימן: בד קודש ילכש; ויש מן החכמים שלא ניחא להו בכלל באלה המקפידים כייתר שלא להתחיל בב"ד) משום לדעתם יש בו זה עניין נחשׁ*) וננתן סימן: הרב אל **הב"דים** ונאלו (פסוק הוא בירטיה ג, ל"ז) ולהתרחק משחוק וקלות ראש נתנו סימן: מדבר **שקר** תרחק; ולהבדיל בין המתים ובין החיים, כי לשם "מתים" יש שתי הוראות, האחת, אנשים חיים, כמו, יינגר שם במתים מעט (פ' תבא), והוא מתיו מספר (פ' ברכה), והשניית—נפטרים, ומובדים זה מזה רק בנקוד המטיין, כי המתמן מתים שהוראותו: אנשים חיים מנוקד בשו"א, והט' מן מתים שהוראותו נפטרים מנוקד בצירוי, יהשו"א נקודתו עומדת בשורה לאורך (*), והצירוי נקודתו שוכבת להוחב (♦).

*) עיין פעין קרוב לזה בנטקי יוסף סוף מס' מ"ק וסוף פ"ז דסנהדרין שבכתב שלמי שאין מקפיד אין הדבר מזיק כלום. ובענין זה דין מתחילין בכ"ד עין בט"ז לי"ד סי' קע"ט דהטעם בזה משום שהובבים הcumhomim בהם הם קשים, עכ"ל, וכמה קליש טעם זה, ותמייני שהלא יותר כי אפשר להסמיד זה על מה שלא נאמר בבריאות העילים בשני שבת "כי טוב", כמו בשאר הימים [אשר לטעם זה אמרו חז"ל (פסחים נ"ד א') מפני שנברא בו אור של ניגנים] – ועל יום ד' אמרו בירושלמי תענית פ"ד ה"ג, שאנשיו שומר היו מתענין בו על התנוקות שלא עלה אסכה לחוץ פיהם, משום דכתיב כי במעשה בראשית היה מארת, מארת חסר, מלשון מארה וקללה, ע"ש. אך בוחר תמייני שלא העירו מזה שכפי הנראה מפורש לא חששו חז"ל כלל זהה, שהרי בנווע עמלו חז"ל לכונן עניini נשואין על סימני ברכה, כטבואר בנתיבות ה' א', מברכה דарам זברכה דהנים, ובמ"ז אחראיהם הטעיאו הפסיקים לעשות סימנים לברכה בעניין זה, כמו בפריסת החופה תחת כפת השמים, שירבו בכוכבים, ועוד הרבה, ובכ"ז תקנו חז"ל تكون בכלל שבתולה נשאת ליום הרביעי, ואם ה"י בעניין זה איזו נימה לסימן לא טיב, לאיתכן שיונכלו חז"ל יום זו לעניין שתפשו בו אך סימנים ורטבים לברכה ולברכה!

ונתנו סימן על זה: חיים עותדיים, מתים יש ובבום; ולהכרעה בחלוקת הפסיקות אם לוטר בchaplet שחרית הנוסח אהבה רבה או אהבת עולם כמו בערבית [כונסח ספרד] נתנו סימן: הבהיר אַדְ', כלומר, בכקר אהבה רָבָה [של'ה]; ועוד הרבה סימנים שונים נתנו לתבלית הוכרה, ודי כזה.

ופה מקוםأتي להזכיר לטוב את מעלת הרב הירך ר' מאיר היילפרין נ"י מו"ט בטינסק, על ספרו הירך "נוטריון וסימנים" שחקר הרבה על עניינים אלה שבתלמוד, בדבריו חן וערוכים בטעם ורעת, ולפעמים אני מסתיע עמו, ואפריוון נמטי. ואמנם הרבה השפטות באו בו, באשר רשותנו על נליוני, והבטיחנו במקתנו למלואם בתועאה שנייה.

ו שם שם, יש להוסיף אַדְקָה דָקָה, מעין דבק וקשר. ובתלמוד—אדוקים בשטר (ב"ט ז' ב'), הא דמיידך (שבת ס"ה א').

שם שם, אַבָק—חבק. פירוש עפ"י רשי ורמב"ן את הלשון (פ' יישלח) ויאבק איש עמו בימי ויחבק. עם פירוש זה נרווח לחבין היוק הנمرا בחולין צ"א א', מא דכתיב ויאבק איש עמו [ובנו"]—באהבכו עמו], מלמד שהעלו אַבָק ברגליהם עד כסא הכהן עיין הבואר בוה בחדושי הרשב"א לע"ז, ולא נתברר מה קשה להנمرا בלשון ויאבק עד שמצאו לנכון להוציאו לדרשה [וכבר הוסכם מפרשימים, דבכ"ט שהנمرا מדיק "מאי רכתי" יש להם לחוץ איזה דיק בלשון הפטוק הדוא, משומ דאל"ה מה קשה لهו, ובספרנו תוכית בדטשן החבור עברנו על כל המקומות האלה ועשינו להם סטוניכים לפרשם], ולפי הבואר הנזכר דאַבָק יסודו חבק, י"ל דהנمرا מדיק למה לא כתיב בפשיטות ויחבק, ומדבתי בלשון אַבָק דרישו וסבבוונו לטובן אחר במלת אַבָק, מtbodyן עפר דק. ויבש הנדרף מפני ריח, וכרכמפריש.

ודע דעתו באור זה. דאַבָק היינו חבק, יתבארו היטב לשונות ח"ל בכ"ט, נימותעים לענין: בתר דאַבָיקו בהו (סנהדרין ס"ד א'), טיבק הוא דאַבָיק ב' (ע"ז י"ד ב'), אַדְיק בה טיבא (שם י"ז א'), אַבָק להו מיבק (מנחות ט"ב א'), ועם באור זה דהינו חבק יתבאר שייכות והטעמת הלשוני כל אחת במקומו במקוון להענין דאיורי ב').

עד 10, בערך אַבָד—עבט, פידש ולא יעבטו ארחותם במו ולא יאבדו. וגם יש לפרש כמו ולא יUTHו, בחלוף ב' בו [משמעות בום"פ] וט' ב' [משמעות דטלנ'ח]. יודוי, באורו ע"ד הכתוב (אייה נ') נתיבותי עווה, העוו את ררכם (וימתה נ').

ואם גנינה המלה יעבטו באותיותו ללא חלוף יהי אפשר לפרש מלשון ומכויד עליו עבטיט (חבקוק ב'), שעניתם במו עב טיט, והפירוש—שלא ישתתקעו ולא יטבעו בטיט צעריהם [ומזה לשון חוויל (כ"ט ע"ב ב') עבitem של ענבים, קצוץ מן עבטיט]. ובדוק

יותר הוא מעניין אסור וקשרו, מפניהם שהנטבע בטיטו הוא נאסר ונקשר אליו, וכמו (ירמיה ל"ח) יוטבע ידמיהו בטיט. וקרוב לומר, שמוֹה מקור השם, "עַבְטָה" שבחרה לעניין משפט העבט תעביטנו, שעוניינו שתוכל לאמר לו להלוּה עַפְתִּי. משכוֹן שתמשכנו וילשבד בוה בהחזרה ההלוּה, ויהי לפִיוּ העבט במוֹ העבט, בתיוֹ, [בחלוף רטלאנ'ח], מלשון זיאטרודה במנים עבּוֹת ים (שופטים ט"ו), שעוניים חבלים חוקים, וכן: נתנו עליך עבותות ואסרוּם בהם (חוקאל נ'), וכשהטלה לוקח משכוֹן מהלוּה, הרי הוא, הלוּה, כמו אסור וקשרו להטלה עד שישיבנו חובו; ומן תהי' הכונה בלשון החורה (פ' ראה) והעבטת גוּים רביים, במוֹ והעבטת, שתאסרם ותשעבדם אליך. ומקביל לפִיוּ זה סוף הפסוק זבר לא יטשו.

והנה אעפּי דלפי שכתבנִי הֵי צריך הכתב לומר. כאן ולא תעבטתו, בב' טיה'ו, וכמו הטלה עכטיט שהבאו, כמו המלה והעבטת, אך ידוע הוא, כי בשנפנשיהם במלחה אחת שתי אותיות שוות, תשפט לפעמים האחת, והוא לקלות הברה, כמו; ונבלת שם שפטם (פ' בראשית) תחת ונבללה, כי השרש בלל, וכן השם חבה שצ'ל חביבה, כי השרש חביב, אף חביב עמים (פ' ברכה), וכן השם שרה שעקרו שרה (רש"י פ' נח, י"א ב"ט), ירובען—תחת ירב בעם, ירובשת—תחת יروب בבשת [עיין רש"י ש"ב י"א ב"א], יروبעל—תחת יروب בבעל, וכן השם שמים—תחת שם מים [חנינה י"ב א'], ובו חוקאל ט'ו, לא כרת שרד—תחת שרד, כמו בשח"ש א' שרד אן הסתר, ועוד כהנה.

ולא רק במלחה אחת, אלא גם בשתי מלות סמכות, במקומות שאוט כו' שבסוף המלה הראשונה דרושה לבוא נם. בתחילת המלה השנייה [הסמכה], יקרה הרבה פעמים שהאות ההייה תשפט מתחלה המלה השנייה, ואותה האות שבסוף המלה הראשונה תשמש נם לתחלה המלה השנייה [ולפעמים תשפט האות ההייה טסוף המלה הראשונה, וזה שבתחלה השנייה תשמש נם לסופ' המלה הראשונה], כמו בלילה הוא (פ' ויצא)—תחת בלילה הוא, כי הה' מני בלילה תשמש נם לתחלה המלה הוא. השמרו לכם עלות בהר (יתרו)—תחת מעלה, כי הטע' מני לכם תשמש נם לתחלה המלה עלות, כי הפעל, "שמר" מושך אחורי ט' היחס, כמו השמר לך מדבר עם יעקב, פ' ויצא]. וגם כאן צ'ל מעלות בהר, לא תקח האם על הבנים (פ' תצא)—תחת מעלה, [בנ'ל], לא יוכל שלחה (שם)—תחת לשלחה, הלי' מני יופל משמש נם לתחלה המלה שלחה. ויכתב ספר וברון לפניו (מלאכי ב')—תחת בספר, ה'ב' מן ייכתב משמש נם לתחלה המלה ספר [כי הפעל, כתב'] מושך אחורי ב' היחס, כמו, בחוב זאת זכרון בספר (פ' בשלח), ואכתוב בספר (ירמיה ל"ב), ויכתב בספר (ש"א י') ודרבה כהנה]. ידעת כי כל הוכל (איוב מ"ב)—תחת כי יכול תוכל, هي' מני כי משמש נם לתחלה המלה כל. וכן יש לפרש הפסוק דאיוב ל"ג להסביר אדם מעשה, כי הטע' פן אדם משמש גם לתחלה המלה מעשה, ובאוּר—להסביר אדם ממעשה, עיי'ש. וכן יתרפרש היטב הפסוק במילה זו ד', טובם בחדק, ישר ממוטכה, ופרשו המבאים, טובם מחרק

[כקוץ מכביך], והיsher שביהם קשה מן מסוכה [הוא גדר העשו מקוצים]. אך לפיו זה אין דבר כל הלשון "ישר" שבא בלי כינוי הגוף, ולפי הכלל שברני, ישמש המ' מתחלה מהלה מן "טמיסובה" גם לסוף המלה "ישר", וכמו שכותב ישרם מסוכה, וכפירוש המפרשים: ועד הרבה, וכזה יש לפרש בונת הלשון בפרש השורה (בשלח) עז ומרת יה, שתרחו המבادرים בהלשון הסתמי וומרת, בלי כינוי הגוף, يول דהי'יד מן יה משמש גם לסוף חמלה וומרת, והו כמו דכתיב וומרתי, ותה' בונת הטליצה ברורה יפה מאד, עז וומרתי—יה, ועוד הכתוב ה' עז ומעווי (ירמי טז). וכן יש לפרש הלשון בתהלים מ"ב ומ"ג, ישועת פנוי ואלהי, דהługן פנוי אינו דבוק וטובן כל', והmphשיט עמלו בנארו, يول, כי הוי מן ואלהי משמש גם לסוף המלה "פנוי", והוא כמו דכתיב ישועת פנוי, וטוסב על הקב"ה. וכן יש לפרש הפסוק במלכים א' ב', יומהריו ויחילטו המטנו, והמהה "הטנו" אינה מבוארת כלל, ותתפרש, כי ה' מן המטנו נטהך לסוף המלה ויחילטו, ובמו דכתיב ייחילטה טנו, שהחליטה את חדיעה ממנה, ריל, שקיימו לו.

ועל פי כלל זה יתבادر היטב לשון הפסוק בפ' לך בעניין מלחתם אברם, يول עד הן, ותמהו רבים, הלא בימי אברהם ערדין לא היו מקום ששמו דן, כי שם זה נקרא על שם שבת דן, וביעין זה פרץ בוגרמא (כתובות י' ב') על הפסוק דפ' בראשית ה' הוא החולק קדמת אשור, ותנו רב יוסף אשור זו סליקא, ומ' ח'יא אלא דעתידה, ע"ב, ודרשה זו דרב יוסף הובאה בוגם יטמא' י' א', אבל שם נסמכה על פסוק מן הארץ ההיא יצא אשור (פ' נח', י' י"א), יציריך לכוין הנירסאות.

ועל דבראמת עיקר דרשת רב יוסף היהת על ה' מן הארץ היה יצא אשור, וכנהירסא בזומא, אך כאן בכחותם הוזכרה הגمرا לשנות ולຮסמיד דרשת רב יוסף על פסוק הוא החולק קדמת אשור, וטעם הדבר, משום דכאן חקר הגمرا בעניין אם כתוב קרא על שפט העתיד, והחותם כתבו דאמנים אשור ה' בימי משה [נראה דסמכו בזה על הפטוקים דפ' בלק], עד מה אשור תשבר, וענו אשור], ולכן אין ראי' שכותב קרא ע"ש העתיד, כיון דה' בזומו משה אפשר שעתה יוכרנו כותב התורה, רק אשור שטבויות חקל לא היה בימי משה, ולכן בראותו להביא ראי' שכותב קרא ע"ש העתיד הוכרכ להביא וזה השם אשור רבתיב אצל חקל.

ואתנס בעיקר דרשת רב יוסף מן הארץ היה יצא אשור, והוא סליקא, צ"ל דמדרשות חולקות זו, שחיי במיר במקומו מבואר וזהם אשור שבפסוק הוא הוא שם איש, ומפרש עניין הכתוב, רכוין שראה אשור את בינוי נשמעים לנמרוד יצא מתוכם, וזה יצא אשור, ורב יוסף רכוין אשור שם מקום.

אשר לא הי' לו כל שם, ולבן אפשר הי' לקראו עתה על שם העתיד, משאכ' כאן דעד שנקרא המקום בשם זו הי' לו שם קבוע, אם "לשם" כאמור ביהושע י"ט מ"ז, ויקראו [בני גן] לשם—גן כשם דין אביהם, או "לייש", בטבואר בשופטים י"ח כ"ט, ויקראו שם העיר דין כשם דין אביהם, ואולם לייש שם העיר לראשונה [ועין ברשי' שם], שני השמות היו לאותו המקום, ואם בן אין אפשר לומר שיעקר הכתוב את השם הקבוע והידוע בזמנו ויקראנו על שם העתיד?

ויתברא היבט עיפוי הכלל הנזכר משימוש אות שבסוף מלה תחילת המלה הסטוכה, אם היא הסטוכה, דורשת אותה צו, ויל' הר' מן "עד" משמש גם תחילת מלה "דין", והוא כמו שכתוב ויבא עד דין, והוא, דין, שם מקום שהי' בימי אברהם הנקרה על שם אחד מבני נח, בכתוב (נח י' ז') ובנוי רעמה שבא ודין, ובירטיה מ"ט הובא למקום הזה, יושבי דין, וביחסו כ"ז, בני דין רכליך. ומתברר מאד.

ובמה שכתבנו לעלה בבואר הלשון בלילה הוא (פ' ויצא), דהוא תחת בלילה ההוא, הנה באמת חז"ל עמדו על שני לשון בלילה הוא ודרשו, כי המלה "הוא" מוסב על הקב"ה, שהוא סיבב אל אותו המאורע המבואר בפרשה [עין נדח ל"א א'], אך אנו דברינו כאן על פשטוות תוכנת לשה"ק, והדרש תדרוש.

ובנווגע לדרשת חז"ל הנזכרת, יש לhir, למה לא דרשו חז"ל על לשון כזה בפרשה המיקדמת בתורה לפרש ויצא, והוא בפרשנו וידא (י"ט ל"ג) בבנות לוט, ותשקנה את אביהם יין בלילה הוא, אך מצאתי בספרי פ' עקב סי' מ"ג [וחובא ברשי' כאן] בוה"ל, וכי מאין להם יין במערה, אלא שנודמן להן לשעה, והכוונה שהקב"ה סייע באותו דבר להמציא להן יין, מפני שכונתן הייתה לטינה שחששו לחרבן העולם ונודרו בקיומה, כאמור במדרשים. והנה יש לhir, למה המתין הספרי בדרשת זו עד פסוק זה ולא דרש כזה בפסוק הקודם לו, לכיה ונשכה את אבינו יין, וכי מאין להן יין במערה, אך לפיו הדרשה של חז"ל בנדחה שם בפ' ויצא, ייל' דבמכוון המתינך הדרשה לדחוס בפסוק ותשקינה, משנים דכתיב בי' בלילה הוא, ודריווקו נ"ב הלשון "הוא", ודרשו הנו נ"ב, כמו בפ' ויצא, שהקב"ה סייע באותו דבר, וכגדפרש שהמציא להן יין לשעה, מפני כונתן הטובה, כאמור,

י' שם שם, אחר הערך אל—על יש לקבוע אליה—עליה [ונב כבושים עב ושמן], ואת האליה (פ' ויקרא), השוק והעליה (ש"א ט'), ופרש בתלמידו (ע"ז כ"ה א') מאי והעליה—והאליה [בחלוּף אהח"ע]. ועד הפרש ייל' כונת השם והעליה [בלא חלוּף אותן] דהכוונה השוק ואשר עליה, דהינו הירך, וכן חדרומו: יה' שקה ירכיה.

יא) שם שם, אחר הערך אלם—עלם יש להוסיף אליך—עדין, בחלוּף א' בע' ו/or' בל' [מטויזא דטלנט']. יבא לך (פ' נח), עדיך כלبشر יבא, תחת אליך, בחלוּף בגין [הקדמה לפט"ג לאו"ח], ובדבר חלוּף הד' במלת ערך בל', תחבאר דרשת חז"ל בירושלמי

ברכיות פ"ה ע"פ בתקחים, אמרתי לה' טובתי כל עליך מהו בל עליך, אמר הקב"ה אני טביה טובה לעלם בלאחיך, וזה הוא דורייש היל' מון עלייך בחלוּף ד', שהם מטוּא אַחֲד. וכן יתבאר לפ"ז בפ"ר נ' א' עה"פ בוכירה י"ד ביום ההוא יהי על מצלחת הטוטם קורש לד', מי עלי' מצלחת הטוטם, עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים עד שהטום רץ ומציל.

ובאן חטוקם לבר עפ"י חלוּף א', בע' דרשת חז"ל ביבמות ס' ג' ב', עה"פ בפ' תבא, בניך ובנותיך נתונים לעם אחד, אמר רב, זו אשת האב, והיינו אם חותנת, ומפרש בחלוּף א', בע', לעט אחר—לאם אחר [של אחר]. ומה שקשה להדרש בפשטות הלשון עד שמצוֹן לבוזו להוציאו לדרשה, י"ל דקשה לו, אם הפירוש לעם אחר כפשט', אם כן למה רק הבנים והבנות יהו נתונים לו, והלא נס האבות והוקנים כולם יהיו נתונים לו לבשילבו בשבי אי ינוּצחוּ, וכבודמה. —

ובן יתבאר עפ"ו החולוף א' בע' המלה הרגילה, בש"ס "האידנא", דפירושו הא עידנא, כלומר, בזטן זהה, וכמו המלה "השתא" שבנראה שמתחלקת לשתיים: הא שעטה, השתה דעתית להכא, [הא שעטה דאיתית להכא], וכדומה הרבה מלים בתלמיד שמתחלקות לשתיים: "טנו"—במקום—מן ני [מן יסוד], "טוד" במקום—מן תוך [כנ"ל], יתפרש מודה—מן רוך שהותר לצורך וכו' . "משהו" במקום—טה שהוא, ונרדף עם כל שהוא. ממשמע—במקום ממה שנשמע. היינו [הינו דארמי אינשי] במקום—האי ניהו, ועוד הרבה. —

ובן יתבהיר עפ"י חלוּף א', בע' מאמר הנראה בחולין ס' ב', על הפסוק בפ' דברים והעויים היושבים וכו' למה נקרא שמות עויים שאו [נתחאו] לאלהות הרבה, ודריש והעויים כמו והאוויים. ומה שדחק לו להוציא השם עויים מפשט' לדרש, י"ל טשומ דעתך שטם של העויים הוא תימנים, כמש'ב והעויים היושבים בתימן, ומדיך למה לא נקרו בשם הדקקי, והתימנים. —

י"ב) שם שם, בברור השמות אלם—עלם, מעניין סתר והעלם. יש להבין במשמעותו חלוּפי שמות אלה גס מעניין חוק ותקיפות: גברא אלמא, אלומי קא מאלטנא למיטילתא (קדושים מג' א'), אלמי יצרי (שבת קג' ב'), אלמה רבנן לשעבודה רבעל (ב'ק צ' א'), ובנידן בע"ז: חוק ואטי' (יהודש ר') תרגומו תקף ועלם, וכן חוק ויאמץ לבך (תקחים) תקוף ועלם. ויש להסביר שייכות המונען לחוק ותקיפות בשם עלם, עפ"י הכתוב בשמות י"ד וינו ערך ה' את מצרים, ותרגומו, ועלים ה' ית מצראי, ויתבן דיאו לתרגם בן עפ"י המבואר במקילה שם בברור המלה "וינער" שנtran להם כח נערות, ודריש וינער טשריש נער, והשם עלם נרדף עם שם נער, ושניהם מעניין תקיפות וחוק, וזה היא בונת התרוגנים ועלים—שחוקם ואמצם.

ומה שנראה להמקילה בכלל להרשות המלה וינער בזבון בזה, ולא כפשט', מעניין

הרקה והשלכה ליט', ובלשון חז"ל (שבת קט"ג א') מסלק את הטבלה כולה ומגעלה, י"ל מטעם דלטובן זה הי' לו להפסיק לשימוש בהפעל "ערה" ולכתוב ווירה, כתו ותער בדה אל השקתה (פ' חי'), והי' כאן המובן פשוט כמו וישליך, ובמיו ותשליך במקצת ים (מיכח ז'), אבל הפעל "נעර" מורה על פעולה הנמשכת בטלטולים ונענועים רבים, ובמיו הלשון בחז"ל מגער הקדרה, שפירשו כמו מערב בהטshed, וכן הלשין שהבאנו מגער את הטבלה, ובטעיה בים אם הנטבע מתחבק הרבה, מתחטטל ומתנווץ רצוא ושוב, דריש לזה בח נופני הרבה, אבל החאש יורד תיבף לתהום, ולכן פידשי' כאן וינגער ה', כאשר שמנגער הקדרה והופך העליון למיטה והתחtoo למעלה, כך היו המצדדים עליין ויורדיין, נתן בהם הקב"ה חיות כדי לקבל היסוריין, עכ"ל, וזה היא כוונת המכילה וינגער שניתן לדם כח נערות, כלומר שחזקם וחוסיפם בהם כח. ויתכן דהברוי רש"י נסמכים על דרשא זו דמלילתא.

יג) צד 11, בשמות אפר—עפר. עשאם לשם אחד, וסמק יסודי לזה סט"ש בחולין פ"ט ב', מצינו אפר שנקרא עפר, שנאמר (פ' חקת), וילקו לטמא טעפר שריפה החטאת, ושם בידאי באפר שריפה אירוי, וקדאו הבהיר עפר. ונראה להסביר השתוות השמות האלה עפ"י תוכנותם, משום דשם "עפר" בעקריו יונח לא רק על תוכנות הענטית בלבד, שם רגבי ארמה, כי אם גם על כל דבר כתיש דק, אבק ופיה, ומזה באור הלשון (פ' עקב) ואתחוין אותו [העניל] הייטב ואשליך את עפדרו, ובמ"ב כ"ג: וישליך את עפרה (של שריפת האשחה). הרי קורא לכתייתו עפר, וכן עפרות וחב (אויב כ"ח), ובחו"ל (שבת נ' ב') עפר לבונתא, וכן פסילת חtin ושבועין [האבק הנורה] נקרא עפרות (ב"ב צ"ג' ב'), ובנדרים פ"א א' עדובותא דרישא פידשי' עפרות שמתכונס לאדם בראשו שאינו רוחץ, והוא מן אבק דק. ובזה חליק שם עפר ממש ארמה, דארמה. כייל רגבים גדולים, חתיכות חתיכות, ועפר מורה על שחוק ופרט, והיינו בכלל על כל דבר שחוק, וכמיש"ב, וכיון שכן, ממילא גם אפר נכלל בשם עפר ששווים בתוכנותם. ולכו בריון כספי הדם, אף דכתיב (פ' אחריו) וכסחו בעפר, אך מפני שהוא נרדף עם שם אבק. ופיה קייל דטיהר לכשות גם באפר ובאבני שחוקים ובפחמים כתושים ובאוכליין או בגדים שחופים. עד שנעשה אפר ובובל דק וכדורמה, ואמנם אין מכסין בקמה ובסובין, עפ"י דתוכוניהם דומיי לעפר, בכ"ז אין שם עפר עליהם. וטעם הדבר נראה, משום דכיוון שהם בתוכנותם העפרי והיסורי דומים לעפר, ולא בא בהם שניי לתוכנותם זאת, לא יהוה עליהם שם חזוני, כי אם לעילם יעדמו בשפטם העפרי, קmach וטוביין, ולכן אם הם שרופיםשוב מקבלים עליהם שם עפר ומכסין בהם.

ואמנם משאריו פסוקים בלשין קרוב לזה: ואבותאותו [העניל] מהין הייטב עד אשר דק לעפר (פ' עקב). יישרוף אותה [את האשחה] וידק לעפר (מ"ב כ"ג), יישרוף את הכמה הדק לעפר (שם), ואשחיקם בעפר (תהלים י"ח), מהם אין ראי הכרחית דכל דמץ דק

וכתוש ה'א בעצמו נקרא עפר, יعن דשם בא שם עפר רק למשל, שעשאים לדברים הנשרפים רק בדקות העפר, והוא הדין שהי' יכול להתפים למשל מין אחר הרק ביותר, כמו חול ופה וכדום, משא"ב הלשונות ואשליך אתapiro, וישליך אתapiro, שהבאנו, מבואר מפורש שהכטוב קורא את הדבר הנשתק, אותו בעצמו, בשם עפר.

ובזה תהיישב היטב קושית התום' בסוטה ט"ז ב', במה שאמרו שם בגמרא על הפ' דפ' חוקת, ולקחו לטמא מעפר שריפת החטא, אמר ר' שמעון, וכי עפר הוא והלא אפר הוא, שינה הכתוב במשמעותו לדzon מטנו נז"ש וכו'. ובתבו התום' ז"ל, הימא לרבי, וכי שניוי הוא שנקרו אפר עפר, והכטיב יושרוף אותה וידך לעפר, וכן ואכות אותן טחון היטב עד אשר דק לעפר, עכ"ל, וכונתם להקשות, דהא מצינו בשרפתי. איזה דבר מכנה הכתוב את הדבר הנשוף בשם עפר, וא"כ מה הכריחו לר"ש להבין בלשון מעפר שריפת החטא לשן טשונה האינו עפר אלא אפר, וכט"ש שינה הכתוב במשמעותו, אבל לפיו מש"ב אין הכתובים הנוכרים מכנים כלל את עצם הדבר הנשוף בשם עפר, כי אם מפ' שי ל' את הדקות שנתחוו מהדברים הנשרפים לדקוות העפר, וכמבייר, משא"ב הפסיק ולקחו לטמא מעפר שריפת החטא קורא הכתוב את גוף האפר בשם עפל, ועל זה הקשה ר"ש, וכי הוא בעצמו עפר, והלא אפר הוא.

ודבד הימא הוא, שלא הקשו התום' מפסיק ואשליך אתapiro, וכן מפ' וישליך את עפרה, שהבאנו, בשם מפורש מכנה את הדבר הנשוף, אותו בעצמו, בשם עפר, ומזה היהת קושיותם מכוונת לכונתם, וצעג.

ובמ"ר פ' בראשית פי"ד קורא לעפר כינוי זכר ולאדמה—נקבה, ויל' הבואר, משום דעתך שענינו חול דק וכתוש כמו אבק לא יכול להתחוו כי אם אדמה קשה ומצויה, אבל אדמה סתם היא רכה ולחה, ולבן יכונה בשם עפר—זכר הנחשב לנבי הנקבה בריא וחוזק, זאדמה הרכה וחלושה נמשלת לנקבה.

יד) שם שם, בשמות פטא—פתח: הבין שני השמות למשון אחד, ולדעתי ייל' דהשם פטא [ופתאות] מורה על דבר הבא בלא הودעה מראש [פלאטצלי'ץ], ופתח מורה על דבר העובר בנסיבות נמרצת בהרף עין, אף כי לאחר הודעה מהטעעה שעתידה לבא, ולפעמים עד ההפלגה ישתמש הכתוב בשניהם; בפתח פתאות (פ' נשא), פתאות לפתח באה שברה (ישעה ל').

טו) צד 12, בשמות גלה—גלו: אפשר לברר הבדל בין תוכני שני הפעלים האלה, ד"גלה" מורה על הורעת דבר סתר ונעלם: מגלה סור (משל' י"א), גלית את מסטריו (ירטיה מ"ט), ו"גלו" מורה על ההתגלות בפרצת הנבול הרניל בשטף ובזוקה. ומזה המובן: ולפניהם התגלו הדוב נתוש (משל' י"ז), יعن דהריב יבא בפרק ובזוקה. ובהז יש לפרש בונת דרשת חז"ל בנזיר ב"ג ב', על הפסוק במשל' י"ח לתואה יבקש נפרד ובכל תושיה יתגלו, שדרשווהו על עניינו של לוט עם בניתי, ודרשו, ובכל תושיה יתגלו, שנתגלה קלונו בתמי

כגסית ויבתי מדרשות [על פי הדין שנתפרנסם עמוני ומוabi [שםות בניו מבנותיו] אסורים ואסורי איסור עולם], וזה דריש מפעל יתגלו, שההtagיות הייתה במדה גילה וגברה, שטופה ופוצחה, בכל בתיה בנסיות ובתי מדרשות, ולא כמו גלי סתם שינוי גם על הידיעה לאיזה אנשים, וכך בשבועות כ"ח ב', והוא שותגלה [שניבר] לשלשה בני אדם, ובבירות ס"ג ב', נלה סיד לאחד אלף, ובתים' בזיר שם כתבו וויל, ובכל רושיה יתגלו, בכל התורה יתגלו קלונו, בשתי תווות, בחרה שבתגב, לאiba עמוני ומוabi בקהל ה', ובתורה שבعلפה — עמוני ומוabi אסורים ואסורי איסור עולם, עכ"ל, וכל זה נסמך על הפרוז הפעלה שבפועל יתגלו, כמש"ב.

ומען שני שתי אלה הtagיות רגילות והtagיות בהתרצות ובשתי, נמצא גם בתלמוד, שם מכונה רגילה בשם „הודעה“ והtagיות בהתרצות בשם „פרהסיא“. ואף מצינו שם נבולים לערכיהם אלו: הודעה בסתם דיה אם נודעה אפילו רק לשלשה אנשים, ובבב נקרא כי הדבר ידוע, והtagיות שטופה, דהיינו פרהסיא, צריבה שתהא ידועה לא פחות מלהשרה אנשים, שכן שعرو, שם נתגלה לעשרה אנשים או בטה יתרפרנסם הדבר לכל העולם. וכזה מצינו, לדוגמא, בגיטין ט"ז א', כל נדרן „שידעו“ בו רביהם וכו', ומפרש, וכמה רבים שלשה, וכן בב"ב ל"ט ב', בעניין מהאה שמוחה אדם באחד שהחזק נכסיו שלא כדין, מפרש, מהאה בפני עצמה, בפני שלשה, וכן בשבועות ב"ה ב', והוא שידען בו שלשה אנשים, וכן בערךין ט"ז א', כל מילתא רמתאמרי באפי תלתא לית בה משום לשנה בישא, ועוד בהגהה. וכן וזה מצינו שאין פרהסיא פחותה מעשרה אנשים, כמו בבחובות ז' ב', אמר לי שמואל לרבי חנא שיביא לו עשרה אנשים ויפרסם לפניהם דין אחד, ובמנחות מ' ב', ולרמו כי עשרה ויפורסמי למילתא, ובסנהדרין ע"ד ב', אין פרהסיא פחותה מעשרה אנשים, וזה כמש"ב שהודעה ופרטים שני עניינים זה, וכך ההבדל בין הפעלים גלה ונלו, כמש"ב.

אך זה נופא לא נתברר, כי הן גם ה„הודעה“ היא לתוכלית שיריעת הדבר, א"כ מתי די באופן הצורן להודעה רגילה, היהינו שלשה אנשים, ומתי צריך להשתמש באופן הפרטים החזק, והיינו לא פחות מעשרה.

ואפשר לפשר בין העניינים עפ"י הנחה זו, דהיבוי הדבר-הנדיש להודיע הוא דבר כלל הנגע לכל ישראל, כמו חדשני הלכות כוללות ותקנות כלויות וכבודה, שצורך שיריעת הדבר לכל ישראל, או ציריך עשרה דוקא, משום דאם גם בשלשה יודע הדבר, אך איןנו בהכרח שיתפרנסם על ידם פרטום גמור ומוחלט לכל העילם, אבל בעשרה חזקה הוא שיתפרנסם פרטום גמור, משא"כ בדבר הנגע לאיש יחיד ופרטיו, או רוי הודעה בפני שלשה ולא איבפת לנו אם לא יתפרנסם פרטום כלל. ועם הנחה זו יתבראו כל הפוניות שהבאי, כי שם שאמרו להודיע בפני שלשה, הדברים הם עניינים פרטיים הנוגעים לאנשים פרטיים,植入

שאמרו שצורך עשרה, אוiri בדברים כללים, בדים הנוגעים לכל ישראל. וראי' להנחתנו זאת, שכן מצינו שלפרוסום עניין כלוי תפטו ח"ל עוד אמצעים שונים המועילים לפروسום, כמו במנוחות שם אמרו, שאלה העשרה שבוניהם יתפרנס הדבר יצא לשוק שהוא מקום מושך יותר לפROSOM, ובפנהדרין ע"ד ב' אמרו שאלה העשרה יהיה דוקא ישראלי, וזה כדי שישתדרו לפROSOM.

ואמנם יש לדון במת"ש ביבמות ק"א ב', דבחליצה צריך חמץ שה אנשים לפROSOM טילתא, וזה המספר קשה לכובונו, ולא מצאנוו עוד בש"ס. ויתכן לומר, משומם דבחליצה בתיב ונקרא שמו בישראל, ומיעוט רבים שניים, א"ב משום הקרייה לבירה צריך שניים, ועוד שלשה צריך לפROSOM מילתא. —

ונשׁוב לתחלה דברינו באות זה בבאור עקי שדרשי המלות גלע—גלה, כי לפי המתבאר מכל המפרשים כמעט, במקרא ובתלמוד, שרש גלע הוא גלה בה, ובחולוף ע' בה) [מטען אהח"ע, מהגרון], אבל ראה זה מצאיו בערך ערך גלע, שפירוש שרש גלע בע"ז,Auf^ר שהורהתו בודאי מעניין התנגולות, אבל אין לשדרשו כל שייכות עם השרש גלה" בה), וזה טפנוי שבערךו אוננו עברי אלא הוא טלשין ישם ע אל. (הוא לשון ערבי המצוי מאד בש"ס*) שימושו באותו הלשון טעני התנגולות, והוא דבר פלא, שפידיש הייפך מכל המפרשים, בטשכ'. ואמנם מצאיו לו ראי' מכירחות שכן הוא כדבריו, שהרי הדורש בגרמא כאן בכל תושיה יתגלו שנתגלה קלונו וכו', הוא רב א, ולפירוש המפרשים זולת העורך יוצא שדורש רב א יתגלו כמו יתגלה, בה), ובחולופ ע' בה, אבל זה אי אפשר לומר, שהרי מצינו בעירובין כ"א ב' על הפסיק דקהלת י"ב, ולה ג חדבה ינית בשר, אמר רב פפא, מלמד שככל המת לעין על דבריו הכתמים נධון וכו', וסבירא דהרייש לה ג כמו לען, מתקיף לה רב א, מי כתיב קען — לה ג כתיב, הרי מבואר מפורש דרב א לא ס"ל לדורש בחולופ ה' בע', ואין יהבן. שדורש כאן יתגלו כמו יתגלה, אבל לדורש העורך דהויא, שם מושאל מלשין עברי ודק במובנו דומה לשם גלה, ניחא, שלא יצא כאן רבא מגדרו שלא לדורש בחולופ ע' זה).

*). ולא לפלא הוא כי במקרא יבוא לפעמים מילים משפות זולת לה'ק, כאשר בן ידוע בקדחת ובאטתר כמה וכמה מילים כאלה, במו פתשןן, פתנס, בשר, וועה. ועיין בב"ב ח' א', על הפסיק דהושע ח', נס כי יתנו בಗוים, אמר עולא, פסוק זה בלשון ארמי נאמר, עיין, ובפנהדרין ל"ח ב', אדם הראשון בלשון ארמי סיפר, שנאמר (תהלים קל"ט) ולו מה יקרו דעתך אל, וזה מি�סב על המבואר שם רהפטוקים הדוא נאמר ממש אדם הראשון. עיין.

ויש להביא די' עוד לזה שלהפעל „גָּלְעַ“ אין כל יחס עם „גָּלָה“ בחלוף ע' בה' מפניהם דוגה נ"ח ב', אם יש בה מכיה והיא יכולת להגלו ולהוציא דם וכו', וuid שם, שמא מכיה הייתה, שטאו יכולה להגלו וכו', והנה אם נניח דהשם גָּלֶע מכוון גָּלָה, אז לא יודבק כלל הלשון להגלו במובן התגלות, ועל פי חוקי הלשון משרש גָּלָה הי' לו לומר יכולת להתגלות, אבל „להגלו“ או גָּל הגל היה אין לו כל נתיחה בלה'ק, וידוע הלשון המשנה בא בדיק ובמכוון, אבל אם השם „גָּלְעַ“ שם מיוחד לעצמו, נתיתו במו שהוא.

ומה שהזיהה כאן המשנה דבר התgalות המכיה בלשון „גָּלְעַ“, ולא בעברית „גָּלָה“, י"ל עפ"י מה שכתבנו בתחילת ההערה הדרש „גָּלְעַ“ מורה לא על התgalות דגוניות, כי אם על התgalות השטופה ופרוצה בכך, והנה כאן במשנה אירוי במכה כזו שפבר נתרפהה ועליה עלייה קרים ובכל זאת נתפרק אח"כ הקרים והזיהה המכיה דם, כטבואר במשנה שבאה' אשה לפני ר' עקיבא ואמרה לו ראיתי דם, אמר לה, שמא מכיה הייתה בך, ר' ל' ותולין הדם בדם המכיה אמרה לו, הנה אבל חיתה, אמר לה, שטאו יכולה לה גל ע' והיוינו שטאו יכול הקרים הנקרים עליה להתפרק. ולהוציא דם, והנה על התgalות שטופה כזו שבאה ע' פקיעות המכיה, דין הוא שעריך לשמש בפועל „גָּלְעַ“, ממש'כ.

ובמה שכתבנו דרבא לא ניחא לי' לדריש ח' וע' בחלוף, אין זה מקרה בורדר, י"ע כי מצינו לו שבכל לא ניחא לי' לדריש אותן בחלופין, כמו בזוחים ק"ז א' דרישו, ואליהם תאמר (פ' אחריו)—על הסטוכים תאמר, ר' ל' דריש ואליהם כמו בעין, [ובכ"ט דרישין על בסמו], מתקיף לה רבא, מי כתיב ועליהם—ואליהם כתיב, הרי דלא ניחא לי' לדריש בחלוף, א' בע' עפ"י שהם ממוץ אחד [אחח"ע—מהגרון].

ובאמת כפי הנראה לא הי' לחז"ל לכולם יסוד לדרשנה בחלוף אותן, שכן מתבادر בברכות ל"ב א', א"ד אלעד, משה הטיח דבריהם בלאי מעלה, שנאמר ויתפלל משה אל ה', אל תקרא אל ה' אלא על ה', שכן רבי ר"א בן יעקב קורין לאלפיין עייןין ולעינון אלפיין, וקורין היינו דורשין, כ"ב רשי' במנילה כד' ב', ומבוואר דרך הכתמים מיוחדים היו רנילין לדריש בחלופי אותן. —

טו) שם שם, בשמות פרה—פרע, הביא מרשי' שפרש פרעה כמו פרעה ולפי סדרו המכוון של המחבר הי' לו קבוע ערך זה בחלוקת מחלופי א' בע' יסחורו כאן הי' מכיוון אם הי' רשי' מפרש פרעה כמו פרעה, אלא אל'פ'.

יז) שם שם, בשמות קעה—קצע. אפשר לפרש הבדל בין תוכני הפעלים האלה, הד فعل „קעה“ מורה על קטוף וכורחת מוחלטת: מקצתה רגילים (משל' ב'ו), ויקצץ את בהנות ידיו (שופטים א'), וモה כנראה הושאל לחז"ל על חתוך דין ונוראה מוחלטת: שתים

קצתן ל', והוא אימר לא קצתו אלא אחד (שבועות ט"ה ב'), ומזה הלשון רבית קוצחה. ובמ"ר ויקרא ר"ב ל', בראה מונוטוני של אחים נקוצין], אבל "קצע" מורה רק על קליפה וניריה מסביב, לנכות ולטחר, ובתו שתרגם אונקלום על הפסוק ואת הבית יקיעו (פ' מצורע) וית ביתא יקלפון, שענינו לנרד הטיט או הסיד שעל הקורה ולנקותו, וכ"ה בም' נגעים, ונתלווד (ובחמים צ"ד א'): עזבא [עור] שחשב עליה לקצעה טהורה עד שיקיענה, ופירש"י לקצעה ליפותה, וזה ממש"כ.

(יח) שם שם, אחר השמות קצה—קצע יש לקבוע הרפ'—ערף. [שרש שם אשה טואביה]: הרפה אשר בילדיו הרפה (ש"ב כ"א), שם האחת ערפה (רזה א') [סופה ט"ב ב']. וכפי הנראה ממ"ר ריש רות, לחד מ"ד, הי' עיקר שמה הרפה, ושם ערפה הוסף לה לבני, על שם שהפכה עוזר פ' לחמותה". ר' שנפרדה ממנה ולהלכה לה, ולא כמו רות שדבקה בה. אכן לחד מ"ד בוגר לא סופה שם, עיקר שמה ערפה, והרפ'—כינוי, ויתברר לפנינו פ' הלא בהערה אותן כ"ב.

(יט) שם שם, בשמות חoso—עושו, מפרש עושו ובאו (יואל ד') כמו חoso וbao, טלשין מהירות, אבל בתרגום שם תרגם יתבנשון ויתונן, ומבואר שמדובר עושו מלשון אסיפה וקבוץ, התקבזו וbao, ווהי באיר המלה כמו ועייש על בניה תנחים (אווב ל"ח), שהוא כוכב גודל המקבץ לתוכו הרבה כוכבים קטנים [ועיין ברכות נ"ח ב']. יותר קרוב לפיש דהוא כמו עוזו [בחלוף זכרה עז שחן ממווא אחד—ומלשין העווה את מקנד (פ' וארא), שפירשו אספה את מקנד]. [הובא בהוספות]. וההבדל בין אסיפה סתם ובין אסיפה מבעל העוז, הוא, הדאחרונה היא אסיפה ברנש ובקידוח נמרצה ויעו יתרה. — וכי אין הבאור עשו כמו חoso יורת לשון הפייטן עשו חoso.

(כ) שם שם, אחר השמות חגב—עגב יש להוספה:

(א) חון—עיגן, שענין שנייהם היקף: ובמחוגה יתרהו (ישעה מ"ד), עג עונגה יעתה בрутנה (הענית יט א').

(ב) חייא—עיה. שם נחש בעבריות. ביחס כל כ"א, עזה, עזה אשינגה, ואפדו על זה בב"ד פ' ב"ז, שהוא בקואים בעפר כנחש, ודריש עזה בחלוף ח'—חייא, נחש [ועיין שבת פ"ד א'].

(ג) חנק—ענק. עניינם לחץ ורוחק: ותבחר מבחן נפשו (אווב ד'), לכן ענקתו נואה (ההליים ע"ג). שבאו שסבירתם הגאה בטו הענק שמסבב את הצואר. ויתבע שפע"י השתאות המלים וקרבת העניינים סטבו חול' לקרויה אה פועלות האשה הרוחקת את ענק הצואר מסביב כדי שתראה בעליה בשד בשם "חניקה", ולבז אמרו בעניין זה (שבת נ"ז ב') האשח חונק את עצמה כדי שתראה בעליה בשד, והוא קרוב לעניין ותוכנות הלשון

בשאלה ד', כפלח הרמן רקטך מבעה לצמתך, הדרש צמתה, הוא מעניין הדריך ודוחק, כמו עטחו בברור חרי (אייה ג') שבאותו הצעיקו, לחזו, ובחולן ע"ז א', וכן שניטל צומת הגיטין ממקום שצומתין עד מקום שמתפשטין, והכונה ממוקם שנדחקו ומתבוזין, ומתבונת האשפה שצומתת ודוחקת חלקו לתחלת הנוי, כאמור. וכן בזה לענין טבילה נדה, שם טבלה בעודה לובשת ענק טסביב ל佐ארה לא עלתה לה טבילה, וכן כי מפני שדוחקת ומדתקת בחזקה את הענק סביב להצעיר, هي החיצה בין מים לצעיר, ועיין בו"ד סי' קצ"ח ס"ב.

וכן יש לפדרש על פ"י ההנחה מחלוקת ח' בעי"ז אנדה אחת בתלמוד שעמל בה מאד הגרי"ב בנה"ש ובנים ברוחקים גדוילים, והוא בסנהדרין ק"ג א', א"ר יוחנן בשם רשב"י, Mai דכתיב (דה"ב ל"ג, במנשה בן חזקיהו שהתפלל לה) להלציו מן המיצר, מלך אשר), וישמע אליו וייחתר לו, ויתער לו מבעי לי, מלמד שעשה הקב"ה במשׁין מחרת ברקיע כדי לקבלו בתשובה, ע"ב. כתוב על זה הגרי"ב בנה"ש, זול, בפסוק כתיב וייתער, ואפשר בדברי הרים שהי' לפני רשב"י הי' בתוג ויחתר, עיין מש"כ תום' שבת נ"ה ב', עכ"ל, וכונתו בזיוון לתום' שבת, שם כתבו החtos רלפעמים המוסורה חולקת עם נוסחות המקרה שלפנינו, ומה דחוקים הדברים, אבל האמת צ"ל כמו שהוא במ"ר פ', ואתחנן בוה"ל, וייתער לו, וייחתר לו, מלמד שהיו מלאכי השרת מסתמין את חולנות הרקיע כדי שלא תעלת תפלתו לשדים, מה עשה הקב"ה, ח"ר את הרקיע-מתחת כסא הכבוד וקיים את תפלתו, ע"כ [ולפי]ו מתחבר עניין דרשת הגمرا שעשה הקב"ה במשׁין מחרת ברקיע, ובא העניין בקייזר], כתוב המתנות כהונה, זול, דריש וייתער כמו וייחתר, בחלוקת ח' בעי"ז, כמשפט אהח"ע, עכ"ל, ולפי כל זה ערך רק להניה מעט בגمرا כאן כזה: וייתער לו וייחתר לו מלמה שעשה ופוי, ולמחוק את המЛОות "מבעי לי" שנשתרבבו טאהה מעתיק בטעות, כפי שנעיר בהערה הסמוכה.

והנחה זו בכואן קלה יותר מבשاري מקומות, עין כי גם بلا זה נעתק הפסוק בגין סדרו, כי בפסוק כתיב, ויתפלל אליו וייתער לו וישמע חנתנו, ובדרשה העתיקו מקודם וישמע ואח"ב וייתער, וגם העתיקו: וישמע, אלו ז', ובפסוק איננה כלל למלה ז'.*)

*) וכי לא לפלא כלל השתרכבות טעותם באלה וכאליה בתלמוד ובכל ספרי הספרות התלמודית והמדרשית, ואני חושב אותם כמעט לטבעיים, עין כי מלפני בישראל ומלאכת הרופים טרם נתנה בעילם, והספרדים כולם היו אך בכתבי זה, וכל מי שרצה ליקוט בהם היה דרשו להעתיקם לו, אם ע"י עצמו אם ע"י אחרים, והוא באלה אשר בחשבם את הספר המועתק לרכושים וקנין כספם הרשו להם להעתיקם בו כמעט בחפשי ביתם וקניניהם הפרטניים, ולרשום בפניהם או בಗלוין איזה ביאור או הנחה, בחסור או ביתר, כפי שעלה על דעתם, ולא יפלא אם בין באלה היו גם תלמידים ומעתיקים טוענים ותוועים שטענו ושננו בהמיונים

וננה אנחנו פ"שנו הענין עד הפתנות כהונה דיסודה עפ"י חלוף ע' בח', ואשר אמנס בן מורה פשוטה הדבר, אבל באמת מצאי טעם דרשנו ומכואר בילקוט מלכים ב', ב"א ביה"ל, ויעדר ויחדר [כענין הדרשה שבסיד הנ"ל], שכן בערבית קורין לעתירה חתורתה, ע"ב. וסביר לשונות המקרא לשונות אחרות הוא דבר רגיל בהלטיה, ע"ז לדוגמא שבת ל"א ב/, שכן בלשון יוני קורין וכו', וברזה ב"ז א', כשהלהבתי לערבית היו קורין וכו', בשלהבתי לנילא היו קורין וכו', בשלהבתי לאפריקי היו קורין וכו', בשלהבתי לכרכבי הם היו קורין וכו', בשלהבתי לתחום קן נשיריא הי' קורין וכו', ועל פי כל הלשונות האלה פרשו הרבה לשונות המקרא, עיו"ש.

ומה שמצוות הו"ל כאן לנכון להוציא המלה "ויעתר" מפסקת לדרשה, י"ל דרי"קו יתרו לשון זה בכללכאן, דכיון דכתיב "וישמע תחנתו" הלא מטילא מכואר שנעדך לו, ולבן דרישוחו.

גם י"ל עפ"י מ"ש ביבמות ס"ד א', על הפ) ביצחק וייתר לו ה', א"ר יצחק, למה נטלה הפלתן של צדיקות לעתר, לר"ל, למה הוציא הכתוב שמיעה זו בלשון עתר]. מה עתר זה מהפך התבואה ממקום למקום, בכך הפלתן של צדיקים מהפכת מדותיו של הקב"ה מתרת רגשות לטמת רחמנות, ע"ב, ולפי זה מכואר, דבוקת צדיקות לא שיד להוציא עין שמיעה בלשון עתר, וזה דרי"קו חז"ל, איך הוציא הכתוב בטענה את עין השמיעה בלשון ויעתר, ולבן דרישוחו. —

ובשוקל הדברים ובנהgentם. ושוב מהעתקה זו הטעות העתיק לו עד מעתיק, ואף היה רשם והנוהה לו. כפי שעלה על דעתו הוא, ולפעמים הוסיף או החסיף או הנוהה בראשותה המעיתיק הלקוחם לא, ואחריו הלק בדרך זה השליishi והרביעי וכו'). וכשה יצא לפעמים בהטשך הומנים ערובייא נוראה, ומשונה, סבוכה ומסוכסה, עד שהנירסת הראושונה, המקוריות והאמות, כמו נתבעה בהמון אלה המתחדשות המוטעות. ולבן יקרה לפעמים קורבות לראות מחוזה מעצב מאד, בנראה ובמדרשים ובכל ספרי הספרות התלמודית, ספריא, ספריא, תוספתא ימכילהה, נלים נלים של שניות וטעויות ובלבוליהם ותהיפות נראות בנירסתו שינויים ימשונו, עד שיש ככל השלגנן אי אפשר עיר לעטוד על אמתת הנירסת עפ"י. יסודה ימקורה הראשון, והאמת נעדרת, וחבל מאד על זה.

עיין במר בראשית, בתורתו של ר' מאור מצאו בתוב, והנה טוב מאד, זה המות; בתורתו של ר' מוצא כתוב כתנות עיר—כתנות אור [פרשנו בתורה תמיימה הבואר עפ"י הפ, בטה"ב ד', יי"צ אל השדה ללקט א ור' ת, והוא מין צמח, והכונה—כתנות מעלי צמחים, עי"ש בבואר פרטן]; בתורתו של ר' מושׁא דומה—ובני דין חוזים, ובן דין חוזים. ובירושלמי תענית פ"א ה"א, בספרי של ר' מושׁא ר' מושׁא רומי. ונראתה באור העניין, כי הניל ה"י ר' מושׁא לרשום לו רמוים קצרים בצרי הגלון, ובמהו נהנו רבים, מי שובה וממי שלא נכח לו.

כא) צד 13, בשמות סחר—סחר, מעניין סכוב, הביא לדוגמא הפסוק דף יושלח ויטחדו אותה, וטמשנה פ"ג דשביעית, עוזה סחר [נדף סכיב], ועפ"י פ"י הרע"ב שם דפחר במו סחר [ובחלוף ח' בה] היקף של מהיצה סכיב, עכ"ל. לדעתו מש"כ הרע"ב כמו סחר מכוון להלשון הרנית בתלמוד סחר קרמא לא תקרב, דפירושו סכוב, סכוב, ובתרנעם אונקלום את המלה העברית "סכיב", אבל ויסחרו אותה תרגם ויעבדו בה סחרתא. ואף כי יש לדחוק ולכאר, דמ庫ר שם "טוחר" יכונה על שם הסיבור ממקנה וקינן, אבל בכלל זאת יותר נכון לחייב מילון "סחר" המורה בהחלט על סכוב, כמש"כ. ונס-טפרקיא אפשר להביא הפסוק צנה וטחרה אמרתו (תהלים צ"א), שבאו, לביש המסכוב ומקייף את הגוף, ומהכפולים—לבוי סחרהדר (שם ל"ח) שבאו מעניין סכוב.

ומdry דבריו כאן בברור מלת "סחר" שענו במשנה שהבאו מעניין גדר. בחיקת עגול, אמרתי לעיר, כי לפי הנודע שהסתמך מתחלף לא רק בה, כי אם גם בעץ [משמעות זשור"ז—מהשנים], וכהדוגמאות שהובאו בספר זה צד 28, יהי' אפשר לפרש על פי זה את המלה, "צחර" העשה לכתבה (פ' נח) שرنילין אנו לפרש ממן, "חלון", אבל היא דבר פלא, כי לא מצינו בכלל המקרה חבר למלה זו ובמובן זה, חלון, ופעמים רבות מאוד, במובן זה כתיב ממש חלון: וישקוף אבימלך بعد החלון (פ' תולדות), بعد החלון נשקפה (שופטים ה'), קול ישיר בחלון (צפניה ג'), והרבה בהנה עצמו מספה. יותר מזה שבפרשה זו נופה בתיב ופתח נח את חלון כתבה, (ו' ח'), ולמה זה אך כאן הוציא הכתוב את עניין זה בשם, "צחර", ובעניין אחד ובפרשא אחת. גם אין מבורר לפיו כל המשך הכתוב הזה, שפתח במעשה החלון יסיט במעשה כתבה עצמה, תחתים שניים ושלשים תעשה, והלא לשון זה הי' לו קבוע בסוף הפסוק הקודם דאיירி במבנה כתבה עצמה, וזה הפסיק באמצעות החלון.

אך לפי המבורר רהצ' מתחלף בסמ"ך, ייל קרוב לודאי שלא איירி כאן כלל בمعنى החלון. כי אם במעשה כיפה עגולה סכיב להתיבה מלמעלה, והוא לתוך עמידת התייבה לשטירה מגשימים ומרוחות וכדומה, והוא כמו שכחוב סחר תעשה להתיבה, ובמשמעות מליה זו במשנה שהבאו, ועוד. בכמה מקומות, ולפי זה כל המשך הכתוב איירי בוגוף בנין התיבה עצמה, וכך שכחוב: וזה אשר תעשה אותה, שלש מאות אמה ארך וכו' וגם סחר [גג עגול, כיפה עגולה] תעשה לה ותחתים שניים ושלשים תעשה, והכל עניין אחד.

ואף יתבאר מאד לפי זה לשון הכתוב (ו' ח'), ופתח נח את חלון הכתבה אשר עשה, והנה שתי דמלות האלה "אשר עשה", אינס מביארים למה הם באים, דהיינו כל הפרשה יכולה איירוי במעשה הכתבה, והוא יותר מפשטות פשוטה, אך לפי שבארנו, מוסבבים המלת על החלון, וענין כי עה בה לא זכר במעשה הכתבה את עניין מעשה החלון, בין בוכרו שם זה, זכר בדרך אגב כי עשה נח חלון הכתבה.

והנה חוץ' בغمרא ומדרש בנראה הרגישו בקשי המלה צהר, כפי שכחצנו, וכן הסבו המלה לדרשה ולענין אחר, וכמגואר באגדה דחلك (ק"ו ב'), צהר תעשה לתבה, אמר ר' יוחנן, אמר לו הקב"ה לך, קבע בה אבני טובות ומרגליות כדי, שיהיו מאירות لكم בצהרים, ע"כ, ובנראה דריש השם צהר כמו זהר, בחלוף וסדר"ז, מענין מאור ו/orיה, אבל לפי מה שיבאנו יתבאר העניין בפשיותו. —

ומה שנראה לו ר' יוחנן לדוש מענין קביעות אבני טובות, י"ל עפ"י המגואר במד"פ וירא עה"פ בלוט, שאמר לו המלאך אל תנט אחידן, שאמר לו המלאך אין כדאי להנץ וגמ לראות במפלתו של רשיים, אלא דיך להפיק את עצמן, והנה בהא דכתיב בנח צדיק תמים הי' בדורותיו דריש ר' יוחנן בסנהדרין ק"ח א' לננא, בדורותיו ולא בדורות אחרים, שם הוא בדורו של אברהם לא הי' נחשב הצדיק, מבורך דס"ל הנח לא הי' צדיק גמור, וא"כ כי לו להפיק את עצמו ולא גם לראות במפלתו של רשיים, דהינו בטביעתם במכוול, והנה ידוע דמטבע אבני טובות ומרגליות הקבועות בחילון להאריך רק בפנים הבית, ולא גם לראות מתוכם לחוץ, וכן דריש ר' יוחנן לשיטתי, שצוחה הקב"ה על קביעות אבני טובות ומרגליות, ולא חלון של כוכית, כדי שכא יראה מתוכן בטביעתם של רשיים, מפני שלא הי' כדי לזה ולזה, כלומר להנץ בעצמו, וגם לראות במפלת הרשעים. —

ואגב דאי ליה, כי השם חילון שבעניין התבה שנזכר בפסוק, יופתח נח את חילון התבה, באורי מין חילון, כמו יהיו לי שור וחמור (פ' יישלח) ותעל הצפרדע (פ' יארא), יונ כי לא יתכן כי לתבה נדולה כזו יספק חילון אחר, אלא שכידי היא במתה וכמה חלונות, וקראן הכתוב על שם מין הרבר, זכה דוגמאות שהבאנו. —

כב) שם שם, יש להוסיף הרף – הרף, שניים מענין כתישה ושינוי המראה הבא ע"ז זה: ותשתח עליו הריפות (ש"ב י"ז), שפה נחרפת (פ' קדושים). ומתbaar העניין בתלמוד (בריתאת י"א א') בעניין הבתו והוא שפה נחרפת לאיש, א"ר יצחק, אין חייב אלא על שפה לעלה, שנאמר נחרפת, וממאי דהאי נחרפת לישנא דשנוי הוא, פירושי שנשתנית מבריותה ע"ז ביה, ע"ל [והוא בם"ש בכחותה מ"ג א', וו [בעלה] אשתייה גופה]. שנאמר ותשתח עליו הריפת, פירושי דבר שנשתנית ע"ז כתישה, ע"ל, וכייד באן בפירושו, צריך להוסיף באור, דהריפת עניין חטים כתשות ונקלפות, כמו, בתוכה הריפות בעלי (משלו ב"ז), וע"ז זה משנתנית ממראיין, ומתבאה מכל זה, דמפרש נחרפת כמו נחרפת, בחלוף ח' בה', שמתחלפים מפני שם מפורסם אחד (אהח"ע).

והנה בסוטה מ"ב ב' איתא בשם ערפה [כלת נעמי] היא הריפה דבש"ב כ"א, ומפרש שם לחדר מד' דעיקר שמה עלפה ולמד נקרא שמה הריפה שהבל דשין אותה כהריפות, ר"ל כתשות, והוא בני נני ליניות. ולפי זה יש להעיר למה לי ר' יצחק בכרiorות

כאנ לפרש המלה נחרפת בברור אחר באור, דהריות הם חטיט כתושות, ישב כי עי הבהיר משתנות החטיט טמראיתן, ושוב כי הבעולה אישתנית גופה עי ביאח, ולהלא הי אפשר לו לפרש בפשיות ובקיזור, וממאי דשפה נחרפת בבעולה אירוי, דכתיב הרפה, ואמר מר, למה נקרא שמה הרפה שהבל דשין אותה כהריפות, ולפיו לא הי צריך להוסיף עוד הבאר מעניין השינוי הבא בחטיט עי כתישה ובאשה עי ביאח.

ויש לומר, ממשום דלפי פירוש זה יהי' במשמעותו דהילשון נחרפת הוא-פנוי גנאי לזונות ובמו הרפה, במוביאד, זבאת מצינו בקדושון ו' א' בעניין לשונות הקדושים, האומר, את חרופתי, ביהودה מקוחשת, שכן ביהודה קוריין לא רוסה חרופה. ולפי זה אם נפרש ממש' באופן השני דהילשון נחרפת הוא כינוי גנאי לזונות, הלא לא יתבין שיינוי קוריין ביהודה לא רוסה בשם גנאי ומכוור, וגם כי יקדש אדם אשה בשם גנאי ובזו כזה, ולכן חוכרה ר' יצחק להסב הבואר לעניין אחר, דעיקר השווי נחרפת לנחרפת הוא עפי' השינוי הבא בזה זבזה, בחטין עי כתישה וקליפה, ובאשה עי ביאח, וזה מיסודי הבריאה שאין בהם כל שטץ גנאי.

כנ' צד 14, בשמות אנל—אבל, פירוש (עפי' איזה מפרש) אנלי טל כמו אמל', כי נאכלים וכליים בטהרה, עכ"ל, וכמה דחוק באוה זה! יותר נראה לפרש טקור מלאה זו, כי הוא בחלוף ע' בא' [מאותיות אהח"ע שמתחלפין], וכן עגלי טל, שתוכנותם לירך טיפים טיפים כמו עגולים. ובב"ר פ"ב מכונים בשם מרגליות של טל. [הובא בספר זה בהערה 18].

(כח) שם שם, אח' ערך גנה—כנה, יש להוסיף גשר—בשר, מעניין קורה, בכתבות י"ז א', אי דמיין עליינו בכשרות, ופירש"י קורות, וביחזקאל כ"ז את כל לחותיך שפורישו קורות, תרגומו כל נשדק.

(כח) שם שם, בשמות נרד—קרד, הביא בשם התו"ט במ"ש בביזה כ"ג א', ומרקוריין את הבהמה בי"ט, דמרקוריין כמו מנדרין, מילשון הכתוב (איוב ב') ויקח לו חרש להתרנד בו, ובחלוף נ' בק', עכ"ל התו"ט. אבל אם נניח כן, יהי' קשה מאד לכלכל רברי המשנה שם, ר' יהודה אומר, אין מקרידיין את הבהמה בי"ט אבל מקרצפני, והבאור הוא, דיש מיני תולעים הנשבכים בעומק עור הבהמה ונושבים אותה, ואי אפשר להפרידן כי את בקושי נדייל ועי' מכמה המיחודת לוה וכדמפרש, דמרקוריין הוא במנורת של ברול ישיניה דקיות, ואסור מפני שעישה חכורה בי"ט, ומרקצפני הוא במנורת של עץ ושיניה נסות ואינה עושה חכורה. ולදעת התו"ט דמרקוריין כמו מנדרין [בחלוף נ' בק'] ומלשון הכתוב הנזכר חרש להתרנד בו, ובתרנוגם שם תרנס להתרנד—ל את קר צפ א' ואי נימא דמרקוריין היינו מנדרין ימנדרינו היינו קרצפא, וא"כ גם היינו מקרידיין היינו מקרצפני, והמשנה הלא אומרת, אין מקרידיין אבל מקרצפני! הייש לך סתירה תכופה מינ'ו' וב' יותד מזו?

זהו, אפשר להתנצל בצדק ובפשיות بعد התו"ט, כי לא ראה דברי התרנוט, אבל מה נעשה, והוא בעצם בהמשךaylor משנה זו בברור מלת מנדרין מביא את התרנוט הזה, והנה אין כאן לפליה איך לא השווה את כל דבריו בעניין זה.

ולבד וזה קשה טובא פירוש התו"ט שהרכיב הפעלים מקרדין וממנדרין ועשאם למיטב אחד, ולפי הטענה בוגר, דמקרדין הוא במנדרת של ברול ששיניה דקיות ועשה חבורה, ולפי דבריו דמקרדין וממנדרין אחת היא, וווצה שמנדרין הוא במנדרת של ברול ששיניה דקיות ועשה חבורה, ואיך יכול כמה משניות וסוגיות בוגר שמדובר בהם פעולה זו על גוף האדם לרצונו ולהנאהתו, כמו (שבת קט"ז א'), הרוחן למי מעלה בשבת, סכין וממשמשין אבל לא מחרדיין, ושם ע"ב בוגר אין גורדיין במנדרת בשבת, ואם היו רגלו מלוכדות בטיט גורד בדרכו ובו, ואי נימא בהנחה התו"ט דמנדרין הינו מקרדין, ומקרדין טפרש בוגר שהוא במנדרת של ברול ששיניה דקיות ועשה חבורה, היתכן, בין בוגרו של אדם לערכו ולהנאהתו? גם האיסור כאן בו הוא רק מפני שנראה בעובחין דחיל ולא מפני חבורה כמו בבייצה שם. וכן בג"ב נ"ג ב', כיצד בחזקה, סכו, ג' ד' וhalbioso והנעילו. אבל האמת הוא, דגירוד הוא עניין חיכוך בכל המיחור לוזה, פ"ז טפרק שעיר וכדומה, וכן הוא עניין הפסיק מאוב שבאנו, שלקח חדש [שבר כל חרטם] להתגרד, כלומר, להתחכך, וכו'. וכך רגילים כמה אנשים לחך ולהחט את עוז החגוף.

ובנוגע לבאר מלת מקרדין, לשפחו ולענינו, נראה דבמלה זו נפלת טעות קלה, ותחת מקרדין צ"ל מקדדין, והוא כת"ש בעיידונין נ"ח א', מקדדין בהרים, שפירושו מנקבים, וכן בשבת קט"ז א', קדר אוכרות, ובחולין נ' ב', נדרה בסלע, פ' נקבה נקב עניל בסלע, ובקדושים כ"ב ב' בעין נרעץ, קדר ויורד עד שמניע. אצל דלת, ועוד הרבה, והברור כאן, כי, כפי שכחנו לעמלה, ישנים מיני תולעים הנשבבים בעומק עיר הבנטה ונושכים אותה, ואי אפשר להפרידן כי אם בקושי נдол וע"י מכונה מיוחדת, ועם זה בוצע עזר הבנטה, ולזה צריך מין מנדרת ברול בשנים דקיות וחבות, וכו' בין נועשים בעזר הבנטה נקבים ובחורות, ויש מין תולעים כאלה שמתפרדים בנקל גם ע"י מנדרת של עץ ובשיניהם גסות, ואין נקבין ואין חובלין, וזה הוא מה שאמר כאן, אין מחרדיין את הבנטה ביו"ט, ר' אין נוקבין את עוזה במנדרת חרדה כדי להסר התולעים הנשבביים בהזיר בחזקה, מפני שעשה חביבה, אבל מקרצפני במנדרת של עץ להסר התולעים הנחות לתפרד ע"י חיכוך בלבד, ובזה הכל עולה יפה, כי לפ"ז אין כל שייבות בין קידור בלבד לכרזות שהוא נירוד, וגם אותן אותן אותן שנות בחבורם עד שיתחלפו, כי והנה ט"ס זו, בין קירוד לקידור, איןנו חדש מאתנו, כי בפסחים י"א ב' באח

משנה זו ושם נאמר איו מקדרין, וכן ברישׁו שם, אך הגיריב בנה"ש כתו בפשיות ובבבוחנו גדוֹל מחק בוגריא את המלה מקדרין ותיקן טקיין, וסמן עוד בתקונה על דברי התו"ט בבייה-באן דטקרדין היינו מנדרין, וככל הכתוב לטעלה לפניו, אבל מכל מה שבארנו הלא נראה בעליל כמה קלושים גם מופלאים מאד דברי התו"ט כאן, ובכן אין לקבוע מסורת בהגנתו של הגיריב בוגריא ורישׁו בפחים הנ"ל.

(כו) שם שם, בשמות דلغ-דלק, לפלא, כי כאן עשאם לשם אחד, ובהעתクトו לאשכניות חלקם לשנים, ולדעתו יל השונים עניינם: הפעל דلغ מורה על קפיצה וזרהור גם על מקום אחד, כמו שטורה לשון הכתוב (צפניה א') כל הדולג על המפטן, ושלך מורה על המרוץ והרחוב מרחוק, כמו, כי דלקת אחרי (פ' ויצו), על ההרים הלקונו (איכה ד'), אם לא דנאמר, לדעת המחבר, דכל הדולק הוא גם דلغ מעט. ויש לפרש כי השם "דלק", שבמקורו מורה שריפה והבערת, כמו, הדלק האש (יחוקאל כ"ד), ובלשון חז"ל מצילין מן הרליה, ובכ"ט אין מספר, הושאל לדקיפה צו' שהוא בחמה וסערה, כמו שמורים עניין הכתובים מפ' ויצא ומאה, שהדריפות שבהם היו באף ובחמה עזה.

ופה מקום להעיר ולברר את תוכנת הפעלים "dlg" ו"קפץ", אשר רגילים אלו לבארם למובן אחד, ובאמת מצינו לחז"ל שחלקים לשנים, והוא במשנה ת"ז פ"ח דאהלות, הדולג למקום והקוּפֵץ ממוקם למקום, ופירוש הר"ש שם, דلغ ו קופץ חדא הוא, אלא בחיה שיך לשון דلغ, ובאדם לשון קופץ, כמו בנדה י"א א', קפיצה וראתה רם, עכ"ל, והנה כמה תמותה הדברים, שהרי מצינו כמה פעמים במקרא באדם לשון דلغ: מרגון על הדברים (שה"ש ב'), ובאלדי ארגון שור (ש"ב כ"ב), כל הדולג על המפטן (צפניה א'), ואם בונתו לשון חז"ל, הנה גם בהם מצינו בו: מרגוני היינו על גבי ארונות (ברכות כ' ב'), מרגוני על פתחהן של אוכלי שביעית (תוספה דמאי פ"ג), וברבבה שה"ש, דلغון שלם יעקב, ועוד הרבה. ובננד זה מצינו הפעל קפיצה בחיות: הכלב והנדוי שקפצו מראש הנן (ב' ק' כ"ב ב'), עד שנען החור וקפץ מא"י ארבעים פרסה (ירושלמי תענית פ"ד), ועוד.

אבל הרמב"ם שם בפירושו כתוב, דلغן וkopetz שניהם שייכים גם באדם גם בבדמות, רק דلغ הוא כוה שרגלו אחת על הארץ ובחשניה דולג למקום אחר, וkopetz הוא שטרם שתי רגליו ביחד וkopetz עמהם, עכ"ל, והנה לא הביא מקור לדבריו, אבל סטומות נ Dolim להם בירושלמי ביצה פ"ד ה"ב: אייזה קופז ואיזה ריקוד, קופז עוקר שתי רגליו אחת, ריקוד-עוקר אחת ומניה אחת. ואמרנו "סטומות נ Dolim" ולא "מקוד נאמן" כפי שדנניין, לכתב בכוה, יعن כי חקירת הרמב"ם בkopetz זה Dolg, ובירושלמי מפרש kopetz וריך, אף כי לדעתו עניין Dolg וריך אחד הוא, וסמן נכוון לזה מה שמצינו בברות או י-ל-ג-כ-א-יל (ישעה לה), וירק י-ה-ס-כ-מו עגל (תהלים ב"ט), ותוכנות רקידה האיל והעגל אחד הוא, ובב"ז פעמיים הכתוב לפועלה זו בשם Dolg ופעמיים בשם ריקוד, ובבואר

ראחד הוא, וاعפ"י בן לבי מהסם לבנות המקור «נאמן».

והנה בכלל פלייה גדרה על מפרשוי המשנה, וכן על מפרשוי הרמב"ם בספריו הי"ד, פ"ג הד' מטומאת מת, שהביא שם להלכה את המשנה הנ"ל דאהלות, שלא העירו כלל מירושלמי הנזכר, וגם על הרמב"ם עצמו פלא, שלא הביא ראי' לבאו ר' מהירושלמי כדרכו בכו"ם, וגם על הר"ש שהבאנו קשה טובה, שיצא חלק בין הפעלים בהבדל חוץ וڌוחק פאוד, כפי שהערנו עליו, בעוד שבירושלמי מפורש ומבוואר העניין לאותו. פלא אחר פלא:

ואחר כל אלה נ"ל, דاعפ"י דפטו שכחכנו שי"ד דולג וקופץ גם באדם וגם בבהמתה, אבל המשנה דאהלות שהבאו, בהברחה צ"ל דאייר רך בבהמה ולא באדם, אף כי מטעם אחר, יعن המשנה היא אייר בעניין חיצזה מפני הטומאה, וחשיב שם כל הדברים שאין חוץין, וחשיב גם זה שהדרילג והקופץ אינו חוץין, ומשמע הא אם אינו דולג ואינו קופץ אלא עומד על עמדתו חוץין, וזה לא יתרכן כלל באדם, רק"ל בכלל שהאדם אינו חוץין בפני הטומאה, ובמבחן במשנה א' פ"ז דאהלות וברמב"ם פ"ג ה"ד מטומאת מת, וא"כ א"י נימא דאייר המשנה דולג וקופץ באדם, א"כ מי' אריא דולג וקופץ אינו חוץין, תיפק לי, ובכלל אין האדם חוץין בפני הטומאה. וחודש גדור על מפרשוי המשנה שלא עמדו כלל על זה, ואמנם יש הרבה להאריך בזה, אבל אין כאן מקום להה. —

(ח) שם שם, בשמות מוג—טסך. נ"ל לא רק מפני חלופי אותיות עניינים שווה, כי אם פשוט משום דברמיות הוא מסך—מוג: בתallows ק"ב י', ושקי בביבי מסכתי, תרנומו ושקויתו בביבות מוגית, ובמשל ט' ה', ושטו בין מסכתי, תרנומו ואשתו חמרא דט' מוגית, והושאלת הטלה לעברית, כאשר יש הרבה כאלה.

ואמנם אף כי הושאלת הטלה "מוג" לעברית, בכ"ז אינה נחשבת לטעה ערבית עד שתובכל להחליפה ולהמיר מלה עברית יסודית, טסך. נמקום הטוכרת להזה, וביתר, מפני שאלה מקום זה בשח"ש (א') אל ייחדר המוג לא באה מלה זו בכלל המקרה, וגם כאן לא באה בסמכות לשם י"ז פטו טסך, ולבן אפשר להבינה על העדר החסרונו והסדר בכלל דבר ובכלל עניין, ולא רק בזין, זילבן דרשוו חוויל לפטוק זה אל ייחדר המוג—שלא ייחסר מסכום דדרושים למספר הסנהדרין (סנהדרין י"ד ב'), וגם אפשר להבינה מעניין טבע, חיבורו ירוח, ובמ"ש בב"ר פכח מינוי של שר רע, ובשם ר' פמ"ח, מוג רותח, ובן רגיל בלשון בני אדם: לפלוני מוג רע, מוג טוב [טטפרטנט].

וחכלית העתני זאת הוא לפרש ולהבין עtopic עיונים והשנתם של חזיל בתוכנות לשח"ק: במס' ע"ז נ"ח ב' בעי טניי ר' אס' טר' יוחנן, י"ז שמסבו [ר"ל שערכו] עכויים

מהו, אמר לוי, ואימא מונו, אמר לוי, أنا בדכתיב קאמינא, טבחה טבחה מסכה יינה (משל ט'), אמר לוי, לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד, ר' דאף כי בלשון תורה יונח על החערובת שם "מסך", אבל כשדברים בלשון חכמים צריך לומר בלשונם, דהיינו "מונג". והנה לבאורה קשה מאד, והוא כתיב אל יחסר המונג, וא"כ גם מונג לשון תורה, וקשה בשניהם, קשה על ר' אסוי מה שאמר أنا בדכתיב קאמינא מסכה יינה, והוא כמו כן כתיב אל יחסר המונג, וקשה על ר' יוחנן איך קרא למונג לשון חכמים בעוד שהלשון נמצא במקרא.

אך לפיה מה שבארצנו שבעקרבה אין המלה "מונג" עברית, אלא הושאלת מארמית, וגם אינה עוד פעם בכלל המקרא, וגם לא נסמכה ליין כמו "מסך", לבן, כאשר רוזים לתאר תערובת יין אינה כללת בלשון תורה, ונkirאת לשון חכמים. —

ותום' כאן עמדו על זה, זיל, ולשון חכמים לחוד, וואעפ"י דכתיב אל יחסר המונג, ההיא מזונה בין עצמו, אבל מסיכה הווי תקון מים בין, עכ"ל, והכוונה בין עצמו הוא מזונות שני מינו יין זה בוזה, בנון רע בטוב, רפה בחוק וכדומה, ובמ"ש בב"ט ס"א, בין התירו לערב קשה ברך.

אך דברי התום' תמיוחים ומופלאים עד אין חקר, וכמו לא יאטן כי מרבותינו בעלי התום' יצאו, כי לדבריהם דמונג יונח רק על תערובת יין בין, איך יכולו, כמה וכמה משניות וסוגיות ומאמרים בגמרא שבhem מבואר ומפורש בפשטות מוחלתת דמיונה היא תערובת טים בין, ועצמו מספר, ולדוגמא נביא מעט מהנה: במשנה נדה י"ט א', ובמונג שני חלקים מים וא' יין, ובהישג נגעים, כיון הה מונג בתים, ובמשנה שבת ע"ז ב', המוציא יין כדי מזינה התבום, ופירש"י, בשיעורו שנחנין יין חי לחזק כוס להוסיף עליו טים כהacketו וקמונג אותו בהן, עכ"ל, ושם בגמרא ע"ז א', והמונג — שני חלקים טים ואחד יין, ובפסחים ק"ח ב', ד' כוסות צריך שהיה בהן כדי מזינה כוס יפה, ופירש רשב"ם, שייערו רבע רבעית לוג' כדו שיטונגנו ויעמוד על רביעית לוג', דכל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא הוא ועוד שם אחד חי ואחד מונג, ופירש רשב"ם ואחד מונג, שהיו רבע רביעית יין ושלשה רביעים טים, ובב"ט ס"א, אמר רבא, מזינה דידי מידע ידע, והיינו מזינה על חד תלת מיא, ובעירובין נ"ד א', דמי האי מזינה למיונה הרבה הרבה יוקה, והיינו בשיעור תערובת הטים, ובוומה לה' ב', כחמא בתונגא, ושם פ"א סוף ע"ב, אני חי, מונג מי אמר, ופירש"י מונג — נתנו בו מים [שם אמן אייריו לעניין חומץ, אבל הלא מבואר דשם מזינה יונח על תערובת מים], ובסנהדרין ע' א' לעניין שאמרו, בן סורר ומורה אינו חי עד שישתה יין חי, ומוקי בגמרא בתונג ולא מונג,

ופירשׁי, לאפוקי היכא דנתן בו טים חד ב. וכסותה ד' א', במא שיעור סתורה, כדי מזונת הכם וכדי שתיתו, יפירשׁי דסתם מזינה למשתי מיד הוא, שאחר שטנו מתקלקל אם טשהה אותו, עכ"ל, וזה שיז בודאי רק בזונת טים בין, דאלו אין בין הלא אפשר לעמוד ימים דברים.

ויתר מזה נפלא הדבר, כי הם סותרים דברי עצם. בשבת עז א' ובסנהדרין י"ד ב', שכלי יסוח הבריהם שם על הפסוק אל יחסר המוג בטעון תערובת מים בין, ועל יסוד זה יתכוינו כל דברי הגמרא שם ודבריהם הם, והנה אין קץ וערך לפליאה!

ועדיין נשאר לנו להבין ולבדר כל עיקר עניין וכוחם של ר' יוחנן ור' אמי, דלאוורה אין מבואר כלל מה הי' איכפת לוי, לר' יוחנן אם הי' ר' אמי אומר הלשון מסכו, דהא הוא לשון תורה, ומי גרע לשון תורה מלשון חכמים, ונמ אחרי שהшиб, לו ר' אמי אני בדכתיב קאמינא, עהין לא הונח לי, ועמר בתוקף דעתך דוקא לומר מונו, מה טעם יש בקפידא קשה זו, הלא דבר הוא.

ויתכן לומר, משום הבאת הפעל, "מסך" יונח על שתי פעולות, האחת על תערובת מים בין ובדכתיב מסכה יינה, ונרדף עם לשון מזינה, ואחת לנסיך לשם עכ"ם שנגנו בזה העכו"ם [בימים הקדומים], וכמו ישתו יין נסיכם (פ' האוינו), [ואעפ"י רעל הרוב יבא פועל זה בננו] בתחלהו, אך ידיע, כי חט' והנ' מתחלפים הרבה, וכמו נבכיים, מבci נחרות (אויב ל"ה), נטלא-טפל, נפל-טפל, וככהנחים בפרט בחבור זה צד 40—38], ואחריו רכאנ השאלת בעכו"ם שמסך במיבן תערובת, סיל לר' יוחנן דכדי לבדר הכוונה דלא אידי' כאן בנסיבות רק בתערובת מים בין צרייך לומר בלשון ברור, שמזוג, ור' אמי לא עמד על כוונת ר' יוחנן בזה, וסביר דרך על הלשון בלבד הוא מקפיד, זולבן השיב גם מסך עניינו מזינה, ובדכתיב מסכה יינה, ועל זה הוטיף ר' יוחנן להעמיד על דעתו, ואעפ"י כן, כדי להוציא הספק שאפשר לכוין בהלשון הנ"ל, אעפ"י שהוא לשון תורה, הויל לומר בלשון חכמים ברור המורה אך ורק על תערובת, דהיינו מזינה.—

ובען כונה זו, באחנו וכוחם של ר' א' ור' יוחנן בלשון בעה אחר, ומפני חשיבותה הדבר נפרשׁו באן אפ' שהוא חזן לעניינו; בהולין קלוי' ב', בהמשך על המשנה שם דראשית הגז אינו נודג אלא ביחסות, איתא דר' יוחנן אשכחיה לאיטוי בר היני [בגמרא אינו מבורך כי ההלשון] דמתני לברוי, ראשית הגז איני נודג אלא ברחלים, אמר לוי, אתני רחלות אמר לוי, הדא כתיב (פ' וישלח) רחלים מאתים, אמר לוי, אפילו הבי, לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמה, ונמ שם לא נתבאר מה איכפת לוי לר' יוחנן אם תפם איטוי לשון הכתוב, רחלים.

אך הבואר הוא, רבפסוק בתיב רחלים מאתים ואילים עשרים, והנה רחל ויאל מין

אחד הוא, כי רחל הנקבה ואיל—הויבר, ומפואר מזה דרHALים בCOLLIM רק הנקבות, אחרי שהזוברים נזכרו לעצם בשם אילום [וכן יאמ' הכתוב (פ' ויעא) רחליך לא שכלו ואיל' עאנך לא אכלתין]. ולפי זה כשהאנו רוצים לכלול בשם אחד רחל נקבה ורחל זכר עריך לשנות מלשון רחלים לרחלות, משום דלשון רחלות כולן המין הכללי מוכרים ונקבות, ולכן בשמשה שם האירוי בדין ראשית הנה שנוהג בזכרים ובנקבות, חני רחלות, ולכן בשמשה רחלים העזרו לשנות רחלות, כדי שיכללו גם הזכרים, וכמו במשנה, כי יוחנן את איסי שינה רחלים העזרו לשנות רחלות, והוא שיכללו גם הזכרים, וכך איסי לא עמד על דוק' זה ולבן התנצל ושאל'ו הא כתיב בפסוק רחלים, והסביר לו ר' ר' כי לשון תורה לעצמה [משום שם נזכר הזכרים בלבד] ולשון חכמים לעצמה נדרש לכלול זכרים ונקבות בשם אחד, ולכן שני במשנה את הלשון הזה המורה לבונה מיוחדת.—

בט) שם שם, באOTTיות ניב'ק המתחלפות, יש ל*העיר*, כי המלה התלמודית "כשר" נסמכת על העברית "ישר" בחלוף י' בכ', וענינו טוב ונכון, והושאלת מלאה זו מארכית, ובסתוכות על היסוד בעברית, וاعפ' כי באה גם בכתביהם: וכשר הדבר (אסתר ח') אויה יכשר (קהילת ח'), אך ידוע, כי באותן המגילות נפחו הרבה מילות ארמיות: אין אונס, פתשגן, פתנים, ועוד, [וגם המלים יהודי, מתיידרים, לדעתו שאלים הם, כי לא באו במקרא [וילת בדניאל ועזר, וג'ב מארכית], וקרוב לומר, כי התלו לקרו את העברים בשם זה מזמן גלות עשרת השבטים ונשארה מלכות בית יהודה, ומה השם יהודי, ועליו נלוה שבט בניימי ונבלל גם הוא בזה השם. [וראה מה שבתבנו לטעלה במתבנו בר'ה, ובתבאר בהנחה זו, בונה אותה בדבריו חז'ל בנוגע לשם "יהוד"].

ל) צד' 16, בשמות עקב—עקב, יש להוסיף נשי'ך—נשל. [הובא בהוספה] יען כי נשיקה ונשיקה תבונתם בכלל אחת היא: התדקיות וחתיכות של שני גופים... [ואשר על כן הפעל נשק נרדף עם הפעל פגש: חמד ואמת נפשו, צדק ושלום נשקו (תהלים פ'ח)] ודק בפרטן יתחלקון; הנושא אוחזו ומחדק בשינוי עד להכאייב, והנושא אוחזו ומחדק בשפרי אהבה וחברה, ולבן נרדף עם הפעל חבק: וישק להם, ויחבק להם (פ' ויחי). ומן זה כנו חז'ל נגיעה אברי ההולדת בשם נשיקה: הע'אה יי' נשיקה (יבמות נ'ח ב'), פרט לשקין לה נשיקה (סוטה כ'ז ב', ועי'יש ברש'י), וזהינו משום דתכונת הפעל נשק בעקרו הויא התרבכות.

וכן יתבאר עפ' כי לשון המשנה (ביצה י'ז ב'), ושינוי שימושין את הטעים בכללן לטהרטם, ר' ל' שטמלא כל' אבן מהם ונוטנו בזמנים חיים שהיה נוגע ים טים למים ויתהרו, ובפתחים ל'ד ב', מי החן שנטמא והשיקון וכו', והכוונה שנוגע אותם בזמנים, ובפירוש רבינו חננאל בביצה שם כתוב דהלשון משיקון הוא מלשין הכתוב (ייאל ב') והשיקון היקבים תירש, וכלאוורה אינו מבואר מה לו להביא ממתק, בעוד שבתוורה באו

כמה פעמים הלשונות נשיקה, וישקחו, יושק לו, יישק להם, ובידות ותשך להן, ובשה"ש ישקי מנטזיות פיהו, והרבב מאוד, ויתבן לומר דריזה להבייא מקור שהפעל מטנו עובר בהשתהפות שני נפטים. מזה לוה זטזה לוה, ומאותן הכתובים שחשבנו והדומים להם לא נראה זה, אלא רק שנוף אחד נשך להשני ולא גם השני להראשון, משא"ב הלשון והשיקו היקבים מורה שהיקבים נשקו בהשתהפות זה לוה זטזה לוה, וזה מכונן לעניין הגمراה כאן שיגעו הימים זה בזה, אכן גם לפ"ז הי' לו אפשר להביא הפסוק וישקו איש את רעהו (ש"א ב'), וכן משיקות אשד אל אחותה (יחוקאל נ'), ויל דבריו להביא הפסוק דוהשיקו היקבים להורות דחן אנב, דלא רק בנותים שיך נשיקה, כי אם גם בניוילים ונונרים, וזה דרוש לעניין הגمراה מנשיקת מים.

על פי מה שבתבנו דהפעל "נשך" מורה בעקריו ויסודה על לחיצה בכח ובדוחק יתבהיר היטב מה שהושאל פעול זה לעניין בית: לא תשיך, את כספך לא תתן בנשך, וכדומה, אשר לכוארה לא מתbaar יפה יחס נשיכה לזה, אך לפי שכתבנו, הבואר הוא, דבטו הנושא בפיו אוחזו ודוחק בלחץ וחזק את נוף הנושא, כד עניין הרביה שלוקחו דוחק ולוחץ את מצבו של הלוח המשלם רבית, ובהפרזה נקרא נשך. ומצינו לשון הפרזי בעניין קרוב לזה, בפ"ב קע"ה א', הרי שהי' רחונק את חבירו [בלומר המלה להלויה] שיפרענו את חיבו, ופירש התו"ט בשם נ"ז, רחונק לאו דזקא, אלא דוחקו ולוחצו מאד, והוא לשון הפרזה.—

ונם יתבהיר היטב עפ"י זה לשון המשנה במס' חלה (פ"ב מ"ד), העושה עיסתו קבים ונגעו זה בזה, פטורים מן החלה עד שי שוכנו, ופרשו המפרשים, עד שישוכנו—עד שיתדבקו היכרים זה בזה כל כך עד שם יבא להפרידם יהי' נת ל' שמוח לזה, עכ"ל, ולפי שכתבנו אין צורך להבין במלחה שישוכנו שויי' נת לש מול'ז, אלא פשוט שיחיו דבוקים דבק חזק, בהיפך טן נגיעה סתם שהוא קללה. ולעיל בביצה משיקין את הימים שנדרף עם פעל נגיעה, ונשך ונשך אחד הוא, ובב"ז די בנגעה לבך, והוא מפני בניוילים לא שיך נגעה בדוחק כתו במיין עב, בזק וכדומה, יعن כי יותר מבנגעה לא יתדבקו לעילם].

לא) שם שם, אחר השמות עקב—עקב יש להוסיף סלבה—סלקה, [שם מדינה בארץ ישראל]. עד סלבה (פ' דברות), ובתרג"י שם עד סלקה. וביומא י' איתא אשור זו סלקא, ונראה ראיין זו סלבה או סלקה שבאי, יعن דסלקה בא"י ואשור בבבל.

לב) שם שם, בשמות ערן—ערך.—בעניין שרש שם ערונה, לדעתו קרובי לומר, כי הוא משורש "עינה", עפ"י הכתוב ביחסוקאל י"ז ערונה עצמה ומתרגמינו עינית נצבהה, והוא מעינו חפירה, שכן הוא הבנית ערונה [תלט], ובלשון חז"ל עונה של מים (חולין מ"א

א), ובריש מוק ב' א', אין עשו עגנות לגפנים, ולפיו יל ריסור שם ערגה חינא עונה, ותוספת הרוי שמצו בהרבה מלים, והוא להרחבת הלשון. כפי שנבאר בהמשך הדברים, כמו בשופטים ג', נמר ארבה, ותרגם ענין גרטודא, ומזה נתוארה בתלמוד השם גרטודא, שבאו ממדת אמה, [עין שבת קי' א', עירובין נ' א', ב"מ ס"ד א', סנהדרין ז' א' ועוד] אף שבעקו הוא גטודא, כמובן. [וחטאים הנבilo מלה נמד לאמה ולא הערו מקור לזה, אבל יל דשערו ממדת הזרע, שכן תרגומו של ותשלח את אמתה (פ' שמות) ואושטת ית גטודא, ואמתה הוא ממדת הזרע.

וין השם כסא הושא לטלמוד בתוספת ריש, כורסא: אותבי אבי כורסי (יבמות קי' א'), אפכו לכורסי (גיטין ל' א'), נפל מכורסא לאדרא (חולין נ' ט ב'), ועוד הרבה, והוא עפ' הפסוק בש' א', ישב על הכסא, ותרגמו יתיב על כורסיא.

וין השם שרבית, בעקרו הוא "שבט" או "שוט", כמו וכי יכח איש את עבדו בשבט, ותרג'י בשרביטה, ובן (מ"א י' ב') יסר אתכם בשוטים ותרגמו בשרביטין. עם הנחה זו יובנו כמה עניינים בוגרמא, אשר זולת זה אין להם מובן, כי הלא השם שרבית שבאסטר יהוד תמיד עם תואר "הוהב", זולת זה לא מצינו שם שרבית בכל התקרא, ולפי זה אין מובן לפחות עניינים בשם, כמו בחולין קי' ט א', שרבית שריקנו, ופירש'י אותן השרביטים שהפלין גדلين בהם. ובערכין י' ט א', שרבית שנבסף, ובפ' א' מה דעוקצין שרבית של תמרה, וכל אלה העניינים לא יונחו על סתם שם שרבית שאינו מין צמח כלל, .. וכן לא שייך בו נפיפה, אבל לפי ההנחה שבעקו הוא "שבט" וגם "שוט", והרי'ש הוא דק נוסף, כפי שנבאר עוד, הכל עיליה יפה.

וין נרא לברא הלשון יכרסמנה חזיר מיער (תהלים פ'), שכל המברים עאלן הרבה בברא הפעיל יכרסמנה, ולא העלו דבר ברור, ונרא, דיסודה הוא מלשן בסיס יכמסו את ראשיהם (יחוקאל מ"ד), שפירושו גורת ובריתת שער הראש, ולפי מה שכחכנו דמתכונות הרוי' ש שנותסף להבראה, קרוב לודי שיכרנסנה בא תחת "יכנסנה", שפירושו יגוזנה, יכרתנה, יאבלנה ויכלנה. וגם יתרפרש היטב עפ' וזה לשון התלמוד (מנחות ע' א' ב') [שרה] שאכלת חגב או שקרסמויה גטלים, שהרוי' ש מן קרסמויה נתוסף, כמש'כ, ודק מתחלף בכ' [פנוי שהם מוציא אחד, ניב'ק, מהחיך], ויצא—שכמסמויה, והברואר במת שכחכנו, מעין בריתה וגוזה וכליין.

וין יתבאר לפני זה ביחסוקאל ל"א ה', ותביבנה סר עפו תיו, שהוא בתקומם ע' פ' ת' י', כמו שם בפסקוסטוד בסעופתו קני, מעין עוף, ובתחלים צ'ד, ברוב שרעפי בקרבי, תחת שעפי, שעינו מחשבה ורעיון, כמש'כ שם (קי' ט), סעיפים שנאתי, ובן בשח' ח', שרד אנן הסהר, תחת שרך, כמו ביחסוקאל ט' ז', ובו נתה

את שפדרנו (ירטיה מ"ג) תחת שפידרו, מעין נוי ווIFI, ובלשון חזיל שופרא, וכן יומ סנדי ר (טשי' ב'), תחת יום סונגר, שפירושו גשם חזק ומוצק, במז זהב סנור (ט"א ו' ב'), ויתכן דנקרא היום בתואר זה, ממש דבאים שבו יורד גשם חזק ושותף, בני אדם סנורים בbatisם, אין יוצא וכ"ט ברש"י, ונקרא היום על שם הפעולה — סנור, ואמר דהוא קצר לשון בפסק, והוא כמו דכתיב יום גשם סנדי או גשם סונר, תסוב לבינה הניל אל הגשם. ובאו זה שטوب על הגשם נראה יותר, יعن דבעניין זה הוא נושא העניין ולא היום, כי לא היום הסבנה להסנורה כי אם הגשם, ואם כי לפ"ז צריך לומר טה הפסוק בא בקציר, ותחת יום סנדי ציל יום גשם סנורי, אך מקרים קצריים הרבה חן במקרא, וזה מתבונת הלשון העברית, כמו (פ' צו). והבחן המשיח תחתיו מבניין יעשה, דהו כמו דכתיב והבחן המשיח שמת תחתיו מבנייו יעשה [ע' פ' הרץ' ב' מנהות, פ"ד ט"ה], ובפ' בהר, והיתה שבת הארץ לכם לאכללה, תחת והיתה תבואת שבת הארץ, ובש"א ד', ימתו אנשים, תחת ימתו אנשים בחרודים, ושם ב"ד, ואמר להרגן ותחם עלייך, ואין כל באור לך אם לא. עפ"י ההנחה שהוא מקרה קצר, והוא כמו ואמר האומר להרגן ותחם נפשי עלייך, ובישועה ס"ז באה, לקבץ את כל הנינים, תחת — באה העת, וביזוקאל יג' לעמוד במלחמה ביום ה', תחת — ביום א' ה' [ע"ש בת'], וכן העתיקו במד' ריש רות, ובצפניה ג', ובעת קבצי אחים, תחת — ובעת ההיא, וברות ג' ימד שש שעורים, תחת — שש סאים, וביחסו כ"ב ל"ב ויקראו בני ראנן ובני גדר לטובח, ציל למזבח עד, ובירושלמי מנילה פ"א ה' מוקי הפסוק בד"ה א' ב"ח יתבנית כל אשר הי' ברוח עצמו, תחת — ברוח פיו, ורמב"ן ר' פ' תולדות כתוב בפסק כי ציד בפיו, תחת כי נתן או כי יביא ציד, וע"ע ברטב"ז פ' חקת בפסקו של המורים. ולא רק מליט אחדות נשטטו או נתקצרו, כי אם גם מאמריהם שמעו נא המורים. וכל פרט אחדות נשטטו או נתקצרו, כי אם גם מאמרים וענינים שלמים, כמו בפ'blk, לבה איעצץ את אשר יעשה העם לעטך. תחת — לבה איעצץ את אשר תעשה ואת אשר יעשה העם וגוו. ובש"ב ה' ח' כל מבה יבוסי יונע באנור, ולא פריש מה יעשה לו, ופריש זה בד"ה י"א כל מבה יבוסי בראשונה יהי' לראש ולשר. ובש"ב י"ז, האיש אשר אתה מבקש כל העם יהיה שלום, קצד הוא מאד, וצריך לדחות: האיש אשר אתה מבקש יעשה בו בקשך ויהרגן, וכל העם יהיה שלום, וע"ש ברש"י. ועל פי כלל זה מקוצר הלשוני יש לפרש מה שטרחו המפרשים בברור לשון הכתוב בתהילים קו"ד, היה והירה לקדשו, שלא יתבי כאן הלשון היהת, לשון נקבת, והול' לומר הלשון נאה מאייר: ב策ת. ישראל [ארץ] מצרים היהת [כגנדה] ארץ יהודת ויהודה לקדשו וכן ציל בנוסח התפללה לשלים מלכות: בימי ובימים הוועד יהודת, ותחת הוועד ארץ יהודת וישראל יושבים [עליה] לבטה. או שדריש למלא השם 'אותה', ויהי'

המשך הלשון, היהת אומת יהירה לקדשו, ובכל העניין במלות ישראל משלתיו, וכן בלשון תושע יהירה נ"ב יהי' הבואר כתו תושע אומת יהודת, והשערה זו יותר נכונה, ויש לה סטוכין ממ"ד איכה עה"פ גלחת יהודת, שם, כפי שנחכאר, הלשון קצר וחריף ופרק הדמראש, וכי כל האומות אינם גולים, הרי דרבנן הדמראש שחרף כאן המלה "אומת", וכן אפשר לפירוש יסוד הדרשה היהועה בחוזל, עין רחת עין — אין אלא ממשן, שהוא לשין קצר: ערד, או שעדר, עין תחת עין. —

וכן נראה לפירוש יסודה המלה סנפירות (פ' שטני) שהרי"ש נתופף, ייסודו סנפ' [כונף המשוט לדג], וכן שם העיר דרמשק (ד"ה א' י"ח ודה"ב כ"ד) תחת دمشق, והרי"ש נסוף. וקרוב לומר, כי המלה "ספר" הרגיליה בתלמוד במובן חוף וגבול: עיר הסמוכה בספר (יבמות ט"ח ב'), פעמים מדבר עליהם (הבחן עם העם), אחות בספר (סוטה מ"ב א') ובב"מ, עקרה מלשון ספ': ספר השער (יחוקאל מ'), ספר הבית (ט"א י"ד), ונסתפחה לתלמוד בתוספת רוי"ש, ייסוד ההוספה הוא עפי' התרנים, זבלון לחוף ימים ישכן (פ' ייחוי), על ספר ימא.

וטעם תוספת הרוי"ש בכלל הוא מעמינות יופי ההבראה אשר לשפטנו, אשר אמןנו לנו בהמשך הננות הארון, שחדלה להיות לשפט העם כמעט אבדנו טעם קרי אתה הנכוна, וביותר בהברת הרוי"ש, שהוא אות השטף, ודורש לו זה טעם ורגש מיוחד. וראיה, שעורה בימים מוקדם נשתבחו אנשי טבריה כידועים מבטה הרוי"ש אל נבון ומרגניות מבטה ההפוך שבו (ראה מכלול לרד"ק, כ"ז ב'), ויש שמבטאים אותו בהרעדת קצה הלשון. וראיה מה שחרר לנו בטיב טעם האות הזאת, שהרי יביע הוא, כי הרוי"ש איןנו מקבל דעתן [כאותיות אהחע"ר], ובב"ז לפעמים נמצא אותו נדונש: הקדאותם (ש"א י' כ"ד) ברת שדק (יחוקאל ט"ז), לא ינקה רע (משל י"א), [כל אלה הרשין הם דגושים] וידיע דהדגש, בא למלא כפילות האות, וזה וראי מפנוי שליפוי הברתו דריש לעפעמים לכפלו, ואת ההפך מלא הדגש. ובמספר יצירה נחשב הרוי"ש בין האותיות הבאות לריפויו ודרניות, והוא פלא. —

לג) צד 17, לפני ערד קהה — בהה יש לקבוע נ"ב גהה — בהה, מעניין ההסרת מחלת, או מעניין רפואי: לב שמח יטיב בהה (משל י"ז), שבאורו לב שמח יועל להסתור מחלת, אין בהה לשבך (נחום ג') כמו אין רפואי, ועיין שם בבואר הרד"ק. ויש להסביר יותר בבואר המלים האלה, כי הם מילון רפואי ומנרעת, ויתבראו: יטיב נהה, יועל להසיר הריפויו, וכן אין בהה לשבך, אין רפואי לשבך, כמו הבהיר בלשון הפסיק (יחוקאל כ"א) אל שימוש כי באה ומתחה כל רוח, כמו ורפה כל ריח, מילשון רפה רחת ריחם מעליו (שופטים ח'), או כל ידיים הרפינה (ישעה י"ג). ומה באור הלשוני

וחבינה שנייה מראות (פ' תולדות) כמו ותתרפינה עניין, וכן לא בהתחה עניין (פ' ברפה) כמו לא רפחה עניין, ועוד בנה.

לד) צד 186, אחר הערכבים בדק — בתק יש להוסיף בدل — בטל — בטל, עניין כולם הפרדה, הפרש : לא יבדיל (פ' ויקרא), ובטלו התחנות (קהלת י'ב), וכן בטל, שטמנו שם בחזלה [כמו בדולה, שבדולה ופרושה מאיש, בהיפך מן בעולת בעל].

ותום, בשנת ב' ובבא מציעא ב'ט ב' וחולין פ'ד ב' הגיבו המובן מפעל "בטל" דענינו "שלא לנMRI בטל, אלא שאין הדבר שכיח ומצו בלבד כך", זכ"ב הר"ש בפ"ט מ"ב רבלאים. ולפי זה צריך לפרש הלשון ובטלו התחנות שהבאו, המוסב על השינויים שתוונות האוכל, מבחואר בתרגום שם, ויתבטלו נבי פומך, שלא לנMRI תבטל התחינה, אלא רק מעט תחיזן, שלא במדה הדרישה.

אכן על דברי התוס' יש להעיר קשה ממ"ש בסוף סוטה מ"ט א' במשנה, משפט רב' בטלת עניה ויראת חטא, אמר לי רב יוסף לתנא, לא תיתני עניה, דאייכא אנא; אמר לי רב נחמן לתנא, לא תיתני יראת חטא, דאייכא אנא. ולפירוש התוס' דהפעל "בטל" באורו שלא לנMRI בטל אלא שאין הדבר שכיח ומצו בלבד כך, קשה אמא לא ליתני דברים אלה, כי אם הם, רב יוסף ורב נחמן, ישנים במדות אלה, אבל אין זה הובחה, דהדבר שכיח ומצו מאד והרבה יש מהם.

ואף גט זאת קשה לפירושם, כי בעלמא תרגומו של הפעל "יפר" הוא "בטל", כמו בפרש ראיונה דפ' מטוות, ואם הפר יפיר תרגומו, ואם בטלא יבטל, וכן בכל הפרשה היהיא (*). וא"כ יתחייב לדבരיהם, כי כמו "בטל" כן "יפר" אין עניינו הפרה גמורה ומיוחלתה; כי אם רק במקצת, וא"כ איך נכלל כמה וכמה פסוקים אשר בהחלט לא יסבלו מוכן זה, כמו, ה' הפיר עצת גוים (תהלים ל"ד), והפר בעסך עמנו (שם פ"ה), תרגומו ובטל רוגז, עוזו עזה וחופר (ישעיה ח'), ויפר אלהים את עצתם (נחמיה ד'). היהבן לפרש כי רק במקצת, חלילה, מפיד ה' עצת גוים ולא כולה, או שהוא מבקשים הפר בעסך עמנו רק במקצת, וכן עוזו עזה ותופר, רק במקצת, חלילה מלומר כן.

ופן אין לככל פירוש זה גם בשם בשם "בטל" במ"ש בכ"ט בממ' ניתין בעניין בטל, השולח גט לאשתו והניש בשליה ואמר גט שנחתה לך בטל הוא הרי זה בטל, והרבה עניינים בלשון זה, ומבוادر הלשון בטל ענוו בטול מוחלט.

* כי אמתם הטלה "בטל" בעיקרה איננה עברית והושאלת טademit, כי לא בא כל הטעירה זולת פעם אחת בקהלת, בפסוק שהבאו, ובטלו התחנות, ודבר ידווע הוא שבקהלת באו כתה מלים מארכית.

ומה שהברוחם לתוכם' לפרש כן, הוא מפני שאמרו באגדה בסוטה מ"ח ב', מחרב ביהם"ק בטלה וכוכית לבנה, והקשו התום, רהא מצינו בכ"מ בוגרנא שן אחר החורבן היה במציאות וכוכית לבנה, כמו בברכות ל"א א', באחד החכמים שעבר וכוכית לבנה בנשואין בנו, וכן הזכירו זה בב"ט ב', ובחולין פ"ד ב', לעניין שהוו רך ארץ שלא ירבה אדם להשתמש בכלים וכוכית לבנה מפני שנוחה לשבר ושמרתה טيبة, ומתוך זה באו לדzon בדבר חדש, דט"ש בסוטה בטלה וכוכית לבנה, דלאו דוקא בטלה לוגרוי, אלא שאין השכיה ומוציא כל גן כמו בזמן המקדש.

והנה מתברר מרביהם, לבנות הגمراה-בסוטה מחרב ביהם"ק בטלה בכלל פין וכוכית לבנה, ותמה אקרה עז' זה, אכן אפשר לפרש כן, והלא מפורש אמור במנילה ו' א', על הפ' ברכה, ושפוני טמוני חול, חול זה וכוכית לבנה; והבואר הוא, רהובותיה החלת בריותה מן החול, כמ"ש בשבת ט"ז ב', כלים וכוכית מאי טעמא מקבתה טומאה מפני שתחלת בריותה מן החול, והחול הלא עומד וקיים לעולם, וא"כ מטילא גם זוכית לבנה אינה בטלה, כמו שבאמת אלו רואים בחוש בכל ומין ובכל מקום כל זוכית לבנות, ואיך יתכן לפרש דבר שהחשש מעיד הפכו.

אבל מה אומר, לא נשאר לי כי אם להביע עצרו הנדרול על רבותינו בעלי התום' והר' ש שטרחו ועטלו בכדי, ומתוך זה באו לחדר דברת תמה ו/or, בעוד שהדבר פשוט בתכליות הפשיות והאמת, כי אין ספק שהגمراה בסוטה לא כונה כלל לסתם וכוכית לבנה המזוויה, וחסר רק בוגרנא תשלוף הדברים בעניין זה כמו שבאו במלואם בירושלמי סוכה פ"ד ה"ז בוזתל, מחרב ביהם"ק בטלה זוכיות לבנה, מהו זוכיות לבנה, שהיתה מתק פלת, ע"כ, והבואר הוא שהיתה כל כך דקה ורכה במלאתה עד שהיתה יכולה להתקפל [מלשון טלית מקיפלת, שבת קמ"ז א', שעינויו כמו טלית מנופלת, בכ"פ, בחולוף מוצא ניכ"ק], וא"כ הזוכיות שבטלת מחרב ביהם"ק הוא איזה מין זוכיות בתכונה מיוחדת שה' לה, שבאמת בטלה בהחלטת, ואין לה כלל שייכות עם סתם זוכיות לבנה שבמקומות שונים בוגרנא והמזוויה בכל ומין ובכל מקום. ולפי זה אין כלל הבהיר עוד להוציא הלשון "בטל" מפשטות עניין, בטל בחתימת.

ובטעם ביטול מין זוכיות כזו, י"ל משום דבפי המתברר דרוש למלאכה כזו שהתקפל זוכיות אומנות יתרה, מצינה יmachכמה מאד, עם כל' מבנה מיוחדים לויה, ובחרב ביהם"ק ונלו ישראל, היו נעים ונדים ומטולקלים טרדיינה למדינה, בפזר הגות והנפשה, ולא היו האומנים שבהם רוחם נכנן למלא אומנות נקייה וכבדה כזו, וכברות הימים נשכחו אופניו מלאכה ונשתקע הרבר.

ובפני משה פירש שדייה מתקפלת, שזוכיות הייתה כל כך דקה ורבה עד שהו יכולים לקלוף ממנה חתיכות אחת מעל גבי חבירתה, ומלשון קליפה, נתחלף לו

במח'כ'ם תקפלת, במתתקפת, ואין לומר שהיתה לפניו הגירסה מתקלפת, שהרי היא עצמה העתיק מתקלפת, וגם בכלל לא יתכן עניין קליפה בחומר דק כזה. — **ובגלוּיָה השם בירושלמי** שם ציין לעין בתום חולין פ"ד ב' [הם דברי התום שהבאנו], ושריו לי מרוי, שלא חש ולא העיר אשר עם דברי הירושלמי אלו להם כל דברי התום, במו שbearנו. —

והנה כי בן, אחרי שבתבנו שהשמות "בטל" **תפר** נרדפים הם, וא"כ כמו בטל בן יפר עניים ביטול והפרה מוחלטה, ובתו באור הפסוקים שהבאנו, ובזה פרשנו כוונת דרשה אחת בוגרמא שiolת באורנו קשה לכון בונתה וטעמה, והוא בסנהדרין נ"ט ב', דרש הפסוק הפ' לך, ועל זכר אשר לא ימול אתبشر ערלהו ונברחת הנפש היה מעמיה, את בריתו הפר, ודרשו, את בריתו הפר לרבות בני קטרה [אשת אברהם והשניה] שנתחייבו במילה, ולא נתפרש כלל אין יתרה רבי זה מלשון את בריתו הפר, ופרשנו ממשום דהפעלה **תפר**, עניינו ביטול מוחלט וקיים לעילם; והנה אדם מישראל, אם הוא אינו נמול, מאיו סבה שהוא, או אפשר לפרש שעם ביטולו זה הופרה כל מצות מילה עד עילם, יعن כי אם הוא לא נמול ימולו בניו ודורותיו הבאים, משא"פ בני קטרה לא נצטו על המילה לדורות, כי אם הם עצמם, וכפירושי שם, ולכנן אם הם לא ימלו הרוי הופרה מהם מצוה זו עד עילם, כיון דהם לא נמלו, ולדורות לא נצטו, ושוב אין להם מקום לקיום מצוה זו, והיו אצלם מצוה זו כמו כלו נזחי, וכליון מוחלט באורנו שכליון בפועל **תפר**, וזה היא הכוונה את בריתו הפר לרבות בני קטרה אם לא נמלו. —

(לה) שם שם, אחר הערכיהם בדק — בתק יש להוסיף דלה — רתלה, עניינים טלטיל הנה והנה: ורלת ראש כארגנטן (שה"ש) שהם קווצות תלתי שער התלויים ומطنועים: תלינו כנראהינו (תהלים), וטוה בלאשון חז"ל בשם **מדלי** (שבת קנ"ה א'), וכן למטה התלויה באיז, ובפ"ז מה דפהה, המדל בוגנים, ובמשלוי י' הין ביתו, תרגומו מידלא דביתא, שפирושו כמו מטלטלי בלאשון חז"ל, ויהיה לפ"ז מטלטלים כמו מדלים [בחלוף דטנןת], בהפל פון קרקע המזקה במקומה, וכמו אבר ובשר המרולדין (חולין קב"ז א'), צפורה המולדת (מקיאות פ"ד מ"ט) טימנים שנדרדו ברכובן (חולין מ"ד א') ועוד הרבה, וטוה מקור השם **דלה** על שם לדלה וסבובה, כתש"ב (משלוי כ") הדרת חסוב על צירה, וכן המשילו נערה הוימה לדלה, כתש"ב (שה"ש ח') אם דלת היא, להיפך מזו שבנהגה חמה ונינה שנמשלה לחומה [במצב מוסד וקיים] כתש"ב שם ואם חומה היא.

(לו) שם שם, אחר הערכיהם הנ"ל יש להוסיף חדר — חתר, עניינם השקפה תקיפה נמרצת בעומק העיון ובשותת לב: החרב החדרת לחים (יחזקאל כ"א י"ט), ויחתרו האנשים להшиб אל היבשה (יונה א'). והטבאים ביחסקאל שם באורו החדרת מלשון חדר, וריל החרב היה שטורה בחדר מיוחד לבא עלייתם, ואין באור זה עולה יפה,

דוחכון במש"כ שהוא במו החתרת להם, הצופיה ומתחוננת להם.

ודע כי על פי המתבادر באות זו יבשתים הקודמות מרגילות החולפים ת' בר' יש לכוון כוונת משנה אחת בחולין נ"ד א' בעניין טריפות בבחמה, שחויב וחורתה בירד שמים, ומפרש בוגרא שם, איווהי חרותה, כל שצמקה ריאח שלה, בידי שמים בראשה, בידי אדם טרפה, ופרשו המפרשים, דהפרוש בידי. שמים שנבעתה הבחמה מוקל רעמות וברקים, ובידי אדם שהפחידוהו אנשים, והפרוש של "חרותה" הוא שהריאה נעשה בחריות של דקל. והנה הדבר בכלל פלא; כי לפि זה עיקר הסיבה שעלה ידה צמקה הריאה, שהיא החרדה והבעיטה, חסירה במשנה ובוגרא, ולפי הפשט היתה להמשנה ולוגרא לפרשם, איווהי חרותה, "כל שנבעתה", ואח"כ לפרש אם בידי שמים, "נבעתה" כשרה, ואם בידי אדם טרפה, ולפי הלשון שלפנינו—עיקר חסר. ונמ' לא נתבادر מ"ש איווהי חרותה כל שצמקה רואה, אחרי דחלה חרותה תפרת לעצמה, שהיא ישות בחריות של דקל, ומה לי הפעל חרותה או צמקה, ואם בשבי החרוש דחרותה מוסב על הריאה לא הו"ל לשנות מלשון המשנה ולומר כל שנחרטה הריאה שלה.

אבל לפि המתבادر דהה מתחלף בר' י"ל דהה' במלת חרותה בא במקום ד', ובמו שכותב וחרודה בידי שמים, והוי הפ"י שנחרדה ונבעטה, ושוב מפרש' בוגרא איווהי חרדה, ר'ל איוו' היא הטריפות שבאה מتوز' החרדה, היא שצמקה הריאה, ומוסוף לפרש הדיינים התלויים בסבב החרדה, אם בידי שמים נחרדה [מרעים וברקים] בשורה, ואם בידי אדם נבעטה וע"י זה צמקה הריאה טריפה. ומצינו בוגרא מלה "חרדה" בעניין קלוב להה, בנדה ל"ט א', שהחרדה מסלקת [מעזרת] את הדיינים [באשה], ונמ' כאן צריך לומר לפি זה שבאה צמוק הריאה לרני התכווצות הדיינים.

ואמנם מצינו שבסה זו, החרדה, פועלות להופך, שמרפה את עורקי הדם והדם שעתה, כמו בנדה ס"ז א', או לבעטה ונפל. ממנה חרות דם, וכן בסוטה כ' ב', וכן בטעnilה ט"ז א', עה"פ דאסטר, ותחחלל המלכה; מהו ותחחלל, אמר רב, שפרש נרה, זיתבן שדריש בן מושם דמפרש ותחחלל מעניין רעד ואיימה, ומלשון חיל אחן ישבוי פלשת (פ' בשלח), וכן ואסלדה בחיללה (איוב ו'), ודריש שהרעד והפחד שלה הי' במדת נפרזה מאד עד שנתרפו עורקי הדיינים, ויצא לו לדריש המלה עד ההפרזה, ככל מלות הכתולות דמורות על תוקף הדבר, ובמו אדמדם, יركק, שבאוו תוקף האדמות, תוקף הירקון. וזה תוקף הפחד, ובאמת מצינו בכ"ט שמתוכנות הפחד והאימה להחליש עזירתה, נקיי הנוף, כמו ביחסוקאל ז' בעניין פחד מלחמה, אמר, וכל ברכים תלכנה טים, שפזרוונו שנקבי השתן יחלשי ולא יובלו לעזר הטלת הימים, וכן בסוטה ט"ד ב', שמע קול קרנוות [טמלחמה] וטיט שותתים לו על ברכיו, וטירשז' וטיט שותחין, בניו למי רגילים, זשותהין לפני הריאה, והמפרשים ביחסוקאל שם בארו הפטוק וכל ברכים תלכנה מים, שיחלן יהלשו

הרגלים עצמן, מלשון יומם לב העם ויהי למים (יהושע ז'), אבל א"צ לה, אלא דהוא בנו. להלישת נקי השtan, ובמש"כ רשי' בסוטה שם, ובן הוא מטבע האם, ומה לנו לפרש במליצה רחיקה.

ובנוגע לסתירת העניות בהסוגיות שהבאו את החודה מעוצרת או גוררת הדמים פרשו חז"ל בנדח ע"א א'; פחדא עצית, בעותה מרפיא, ופירשי', הפחד והדאגה בהמשך מעוצרת הדמים, ובעותותא דהינו הבלה הפתאומית מרפיא, עב"ל, והרי זה כמו באster שאצלה הי' פחד ובבלה פתואמית.

ומה שאמרו בנדח ל"ט א' שהחודה מעוצרת את הדמים באשה, התם איiri בחודה ארוכה ונמשכת, וכמו דציר שם העניין שהיתה יושבת במחבא שהחבייה עצמה מפניים. ויתחייב לפיו במשנה דחולין שהבאו שנבעתה הבלה מפני רעים וברקים או שהפחדה אנשים, והיתה לפיו החודה והבעיטה פתואמית, א"כ צמקה הרואה שלה לא מפני התבכוות ועצירת הדם, כי אם להיפך מפני ריפוי הדמים.

לד) שם שם, בשמות דבח—טבח.—הנה טבח הוא בעברית, ורבח—ארמית, ולדעת המחבר הושאלת לארמית מעברית בחלוּף ט' בר', אבל חז' תרגומו של טבח באրמית הוא "כטה"; וטבח טבח (פ' מקיז') תרגומו וכוס נסתה, ובתלמוד (פסחים ס"א א'), בארכט שאומר לחבירו כוס לי [שחותט ל'] טלה זה, ורבח הוא טבח ורבח: ויזבח בחרים (פ' וינש) תרגומו ורבח דמץיאלי. כי חווין שב עברית על הרוב מתחלף לארמית חז'—רָא, זבְּה—רַבְּה, זהב—דְּבָבֶן, כְּרָבֶן—דְּבָרָן, זְבָבֶן—דְּקָן, חז'—הדר [יבחרות ח' לה'], שהם ממוצא אחד, אהח"ע, הדר בו תחת תורבו, הדרנא בי, תחת חורנו בי, וטעם הדבר, כי אף שאונם ממוצא אחד, אך תമונותיהם והברותם קרייבים במעט.

ואמנם ייל, רבכלי שלשה שמות אלה, דבח, זבח, טבח, שרש אחד לדם, כי, כפי שבתבנו, ז' מתחלף בר', והיינו זבח והינוי דבח, וגם מתחלף ד' בט' [ממושיא דטלנ"ח] והיינו גם טבח, ולפיו גם בעברית יתחלף הוא בר'. וארכונא בודה קבאה כמה מילים על פי בליך זה, כמו באים י"ז, ימי נועכו, וכותב באבן עורא שם שאין למלה זו חנוך במקרא, ולפי מש"כ ייל דהוא כמו נדעכו, וכמו אויר רשעים ירעך (שם י"ח), ובן ייל באור המלה ולא יוח החשן מעל האפור (פ' תצוה) שעמלו מאור המבאים באור המלה יוח, ונבנתו בדחוקים שונים, ולפי מש"כ ייל דהוא כמו ולא יד ח', ופשוט מאד. וכן יש לכיוון עפ"י זה גם לשון חז"ל (חולין ז' א'), ת"ח שאמר הדבר הלכה חרשה ותמונה אין מזיחין אותו שנאמר ולא יוח החשן. יותפרש במו אין מ ר' חיין, (עד שאמרו, לעולם תהא שמאל ר' וח'], וכן בכחותו י' ב', מובה מוח עונות, במו מדוח.

ובן נראה לפרש הלשון והוא לדראן לכל בשח (ישעיה ס"ז), שאין למלה זו חיבור בכלל המקדרא, גולת בדניאל י"ב, לחדרה ולדראן עולם, ולא נתבאר שרשתה, וויתברן שנתחלף הדר' בו, והוא מושך "זרא", שענינו מאיפה וקשה, כמו וזהו לכם לזרא (פ' בהעלותך), והזוי במו דכתיב והוא לזראו, ומה שהוסיף להמללה וזה את הנזין, נראה, מפני כי הנזין בסוף כא להגדריל ולתקוף את ערך העניין, והיינו שהזראות תה' בערך נהורן והזקן. ולדעתנו גם דעת חז"ל בן, שחתימת הנזין בא להגדריל את ערך העניין, זרואה ממה שדרשו בפסחים ק"ח א', קשים מזוניות של אדם כפלים כיוולדת, שבולדת כתיב בעקב תלדי בנים ובמזונות מתייב (פ' בראשית) בעצזון תאכלנה, ולא נתבאר טעם הדרשה, אם לא דנימא דחתימת הנזין בא להגדריל את ערך הפעולה, ומדכתיב ביולדת בעקב ובמזונות — בעצזון, בתוספת נזין, מוכח שהמזונות קשים מחייב לידה דכתיב בה רק בעקב ולא בעצזון. וכן בסנהדרין ק"ה א', בלעם חגר ברגלו אחת הוה, שנאמר (פ'blk) וילך שפי, שימוש חגר בשתי רגליו הי', שנאמר (פ' וייחי) שפופן עלי אורח [עפי] דרשת מיזוחת מוסב אותו הפסוק על שימושו], ולא נתבאר טעם הדרשה והמשמעות, אם לא במו שכתבנו דחתימת הנזין בא להגדריל, ובכון הנזין בשפיפן בא להגדריל ערך החגורות, והיינו בשתי רגליו, לעומת החגורות של בלעם. ובאור המלות שפי ישפיפן ליחס החגורות, הוא מלשון חז"ל (חולין מ"ב ב'), בוקא דעתמא ד שפ' מודכת'. [בארנו זה, מפני שוש מדקדקים הטוברים דאותיות האמנתיי' הבאים לבסוף המלה באים להקטי'. הפעולה; והנה הוכחנו שהצת חז"ל להיפך, שבאים להגדיל הפעולה].

(ח) שם שם, אחר הערך רבח — טבח, יש להוסיף דור — טור, שענינים שורה: הטור האחד (פ' תצוה), דור שני (שבת ס"ה א'), שפирושו טור [שורה], רדי דאנוי (חולין מ"ז ב'), ובברכות ס"ב או אדקיפנא אדרי, פירש' אדרי — שורות, ועוד הרבה. זה נסמך על מלה טור, בחלוף דטלנית' שם ממוצה אחד [מהלשות].

ודע, כי עפי חלוף ט' בד', יש לכוין כונת לשון הפסוק באיבה א' י"ד, נשקד עול פשיי בידו, ופירש' שאין למלה נשקד חבר בטקראי, יש לפרש עפי מ"ש. בשם שם, מהו נשקד, אמרה כנמת ישראל, שקרה היה מזונתי בשעה ששמעתי שטרן חוב שלי נקרע, ומכוון בזה על ההודעה מהקב"ה מסליחת צוں העגל, ואמרה כנמת ישראל שבאותה שעה היתה שקטה ושלוה, ומפרש נשקד כמו נשקט, בחלוף ט' בד' ומלשונו שקט, ואמרה בנס"י שקטי היה. —

(ט) שם שם, אחר הערך הנ"ל יש להוסיף דפוס — טפוס, כי שמצירין כי צורה; בדפוס הי' עושה אותן [להחלות] (מנחות צ"ד א'), טפוס של תפליין (בלים פט"ז מ"ז), והוא מה שקורין בלשון אשכנז, "מאדרעל". ומזה מקור הלשוני טופסי ניתנן, טופסי שטרות, יהיא הדונמא [הנוטח, הסגנון] הקבועה לכל הניטין והשטרות, בלבד העניים שבחכרח

משתנים בכל מקרה ומקהה לעצמו, כמו השמות, הזרמים והמקומות, וזה נקרא תורף. ונראה בטעם שם זה עפ"י מש"ב המפרש ותום' בנזיר י' ב' בבאור לשון הנגרא תורפי' דהאי גברא, שפְּחוֹשׁוּ גלוּ דעתי' של האיש ההוא, וכן, אכן, שהטורף, שהוא מכיל השם, הומר והמקום, מורה ומלה הדבר לשם מי ומתי ואיפה נכתב זה הנט והשטר, משא'ב הטופס, סגנונו שווה בכל האנשים ובכל הזרים ובסך המקומות,

וזריך לומר דהשם טפְּס [או טופס] כולל הצורה עצמה המצטירת וגם הכלים שבו מצירין הצורה, וכן מתבادر מהלשן ויוצר אותו בחרט (פ' תשא), תרגז', ורמי ית' בטו פס' א', והבאור הוא, שהוחב אשר התקד רשם בעט ברול לצורת עגל. ולפעמים יונח שם חרט על תמונה כתוב ידו של אדם, כמו וכותב עליו בחרט אנווש (ישעה ה').

ודע דבבאור השם "טורף" שכתחנו דהוא מעניו גלי, כמו שהבאו מגרא דניזיר, וכן מתבادر ממנה דתרומות פ"ח ט"ה, חבית של תרומה שנולד בה ספק טומאה, אם הייתה במקום הטורף ינήנה במקומות המוצנע, ומכוון ג"כ דטורף עניינו—גלי, בהיפך מן השם מוצנע, וכן בשבת קטיו א', מניחן במקומות התורפה, ופירש'ו גלי וחפкар, וב"כ רשי' בניתין כ"א ב', טורף—גלי של שטר. ועפ"י כל זה יש להעיר במא שמצוינו שאבר ההולדה מכונה בשם זה, כמו בנדזה נ"ז ב', הרואה כהן עלبشرה בנגד מקום הטורף, ובא כינוי זה ביחס לשם זה בכמה מקומות במם' נדה, וכן בשבת ס"ד ב', כל המסתכל באצע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקומות הטורף, וכ"מ בתראי פ' תבא על הפסוק ובשליתה היוצאת מבין רגליה, תרגם דתפקיד מבית תורפה, בכל אלה צריך באור, אך אבר שתעוורתו וכבודו להיות חופשי ומוצנע, יכונה בשם הפוך ממש מעניינו, בשם המורה על דבר גלי וחווף, וזה הלא לא לפיה הכבוד ולא עפ"י העניות ולא. לפי הניטום.

אך נוכחתי, כי אמם להשם "טורף", בלבד הרואה הניל יש עוד הרואה אחת, והוא מעניין טומאה וגנות וביעור, ומה באור השם "טרפים". המכוונים לע"ז, וכ"מ"ש בתנ"חומה פ' יוציא, למה נקרא שם רפואיים, לפי שהן מעשה טומאה, ובע"ז כ"ט א', החולק לרפאות של עכו"ם אסור לשאת ולחת עליהם, והוא כינוי גנאי וטומאה לשם ע"ז, וכ"מ מתרגם לעג וקלס (תהלים מ"ד)—הרפואה. ועפ"י זה י"ל נתיחס שם וזה לכינוי הנזכר באשה, יعن כי הוא תואר וכינוי למקומות טומאה.

וצ"ע ברש"י שבועות ט"ז א', במא שאמרו שם מגרא, תורפה של ירושלים, ופירש'י גלווה וערותה, עכ"ל, הנה הרכיב שתי ההוראות בשם "טורף" ביחיד, ואולי י הפרש וערותה מלשון פחחו יערה (ישעה נ'), פשוטה וערה (שם ל"ב), שהם נרדפים עם השם גלי. ולפי זה יהיו שם "ערוה" שנתקבל באורו לנרדף עם שם "קלון" ג"כ משרש "ערה" המורה על גלי. ויתבאר לפיו הלשון ואבכה ערorth (יחזקאל י').

לבסות את עדותה (יהושע ב'), כמו ואבמה גלוין, לבסות את גלויה. אך לא יתברר היטב עפ"י זה הילשון לא תגלה ערותן (פ' אחדי), שיתברר לפיז לא תגלה גלוין, ואין זה מתקבל, וצ"ע.

ודע דעפ"י הוראה זו השניה מלשון "תדרף" המורה בינוי לטומאה, טנוונה ומואס, יש לפרש שהשם "טרפה" הנתקבל להוראת כל דבר האסור באכילה, וקשה לומר שננטך שם זה על לשון הבתו, ובשר בשדה טרפה לא תאכלו, דהثم המובן שנטרפה ע"י חיה, ומאי שיין לכנות שם וזה לכל דבר האסור באכילה שאין לו כלל שייכות לטריפות דקרא, ולפי המתבאר, י"ל דנסמן וזה על שם "טרף" [ובחלוף דטלג'ת שהם ממווצה אחד, מהלשן, וכפי המתבאר באות הבא מחלוף אותיות אלו] שהוא, כמו שבארנו, בינוי לכל דבר מואס ומונונה, ומכיון שהדבר אסור באכילה מצד הדין, יונח עליו לשון מאיסות, גנות ומיוער, ר"ל שעריך להנור ממנה כמו מדבר מאס ומוננה, והיינו השם טרפ—טרפה [בחלוּפָה כנ"ל] הנרדף עם מאס, מנונה ומכוער.

ויש להביא ראי' לזה מלשון הנאמר בב"ב י"ט ב', דפריך בעניין דאיiri שם, גדרונות הדא חזו לי', ומפני—בשתיירפי, ופירושיו שהתריפוי—שהתלייעו, ולא נתbara כל מקור טלה זו לענין התלייעו, אבל לפ"י מש"כ י"ל דהכוונה שהתריפוי—שנמאסו ונתגנו, מאיות סבה שהיה, מאכילה.—

ט) שם שם, אחר הערך חרט—חרת, דרוש לקבוע טיר—תיר שענים שורה: הטור האחד (פ' תזוּה), תורי זהב (שה"ש א') נאו לחיך בתורים (שם) שבאורו, נאו לחיך בתורי [בשורות] פנינים היורדים מנומי אוניך על לחיך. ויתכן דמה שמצוינו שם "טור" ביחס אל סדר הזמן הקבוע: ובהגיון תור נערה, (אטהר). יסוד מקור שם זה במובן שורה, כי כמו שהשורה ענינה שנמשכת בסחר ישך ומכoon, כך מכוניות הגעות כל נערה ונעה לומנייהן ולסדריהם. [בஹוספות הביא המתברר ערך זה] וגם נרדף שם טור ותור עם שם "קו", שכן מתבאר מפסיק תקوت חוט השני (יהושע ב'), תרגומו תורא דחוטא. וע' מש"כ באות הקודמת בעניין חלף ט' ות' במלות טרפ—טרף.

טא) עד 19, אחר הערך לשבה—נשכה, דרוש לקבוע ערך לחץ—נחץ, מעניין דחקות בחזקה ובאומץ: ונגר לא תלחץ (פ' משפטים), היה דבר המלך נהוץ (ש"א ב"א), ויסודות—חץ, כי להטלה "גוחץ" אין חבר בכל המקרא, ואם נפרשנה כמו שחגנילין לבארה מעניין מהירות, יותר hei נכוון לשמש בטלת "חפוזן": היה דבר המלך נהפו, ובמו בחרפוזן יצאת (פ' בא), נתוי הור נחפו לילכת (ש"א ב"ג), ולכון הנבון במו שבארנו שהוא מעניין לחץ.

ויש להביא ראי' נאמנה לזה ממש"כ בבמ"ר פ"ז עה'פ' דשופטים ד', והוא לחזע את

ישראל (בפסירא אירוי), לפי שהי' מחרוף ומגופט ב נח' צה לפיכך מות מיתה טחופה, הרי דמסכט תיאר נחוין על הלשון לחץ, וס'ל דMOVן אחד להם. טב) שם, בהערה 3: "שפה ב לול ה נקרא לעו"—הנה בפירוש' שהביא המחבר מבואר בוח הלשון: עם נזו במו לעו, אלו אשור וביבל שאין לשונם לשון הקידש עב"ל; מבואר מוה, דנים שפות עתים גדולים וגט לשונן של אומות גדולות נקרא לעו, ולא רק שפה ב לול ה.ammen ויל' לקים דבריו. המחבר, משום דבריו בכל שפה משפט העמים איננה מסתפקת לה לבירה לבטא כל המלים והמאטרים השורדים בכל העולם, ובידי כללות חסרון זה תלוה כל שפה מלאים ימבעתים מחברתה ומספרת אותן אליה, וכן כל שפה היא ב לול ה מלאה משלה ומשל, חברותיה, [ובאייה ערך מהורנוין אצלנו].

אך מקור השם לעו לא נתבאר, אם לא דעתם דהוא נרדף עם נזו [בחלוות הטלנ"ת], ויהיה לפ"ז באורו עם עז ותקוף. אך ות קשה, שהרי מצינו כתות או קיבוצים גם בישראל שהיו מכונים לעווים, וכਮפורש בירושלמי מנילה פ"א, הליעיות לא נהנו בגין קריאת התורה] אלא אחד קורא כל הפרשה כולה; ובתוספתא פ"ד דמנילה איתא, בית הכנסת של לעווים, יככלו מכות ר' ב', הנהו לעוזי דאותו לקמי' דרבא [לдин, או לעדות], וישראלים היו [ורשי' שם פירוש, לעוזי, בעלי לשון אחרת שאין הדיינים מכירים בה], לפ"ז כל זה קשה לככל באור שם וזה שהוא נרדף עם עז ותקוף, כי לא ינוח תואר זה עליינו.

וצרייך לומר, אכן בעקבה יוסדה נסודה מלאה זו על הקירוב עם מלאה נזו עפ"ז מובנה של זו דאחרונה, כפי שתתברר, אף' בן בהמשך הומנים נתוארה המלאה כיסודית לעצמה, יטכיוו שנתקבלה לתיאר לכל אומה שאינה שומעת לשאהק, כטשכ' רש'י, שוכן לאותה גם לעברים כאלה שאינם שומעים לשאהק.

ומצאתי כחוב, דמה שרניל רש'י בפירושו למקרה ולתלמוד להסתיע בפירושו איוו' מלאה משפטה חל להקדים לאותה מלאה תיבת בלעוז'ו הוא ר'ת בלשון עם ור', ולפי מש'ב אין ערך זהה רבPsiות ניחא, דמוסב על שפות העמים המכונים בשם לעוזו. וגם בככל קשה לומר הדוא ר'ת בלשון עם ור' שהרי מצינו שבותב רש'י ובלשון הלועים (חולין ריש ע"א) הרי דהמלך מון בלעוזו שוכן אונו מורה המלאה לשונן, אחרי שהקדמים מפורש יובלשונן.

מן) שם שם, אחר הערך לעו—נענו יש להוסיף מרגנית—מרגניתה, מין אבן טוב: מרגנית טובה (ביב טז' ב'), מרגניתה דשויא אלפא זוווי (שם קמ"ז א'), ובשמות כ"ח ב' וויפסה, חרני' ומרגניתה. יבמ"ר שה'ש מכנה שדי אשה בשם מרגליות, ומצאי כחוב

בשם פירש"י בת"י בטעם הכנוי זהה, שהוא על שם בהירותם מרוגניות, ויש להביא סטן לפירוש זה מיום ע"ה ב', כאשר צו בגמרא לתאר את ערך לבוניותו היתורה של המן שיד במדבר, אמרו, שהי' לבן מרוגנית, הרי דהלוון הבHIR של מרוגנית היא בדרך יותר נעה, אף כי מצינו גם לבן כשלג (ריש מס' נגעים), אך בדרך כבוד מתואר למרוגנית. — ועפ"י כינוי הנזכר שבמדרש שהבאנו יתבאר לשון הגמara בשבת ק"ט ב', נקוט מרוגנית ואפידש"י שם.

מד) צד 20, בערך שרד — שרת. מפרש בגדיו השרד כמו בגדיו השרת, אבל לפ"ז זה קשה למה חלוקם הנקוב מן בגדיו הקודש הסמוך לבגדיו השרד, אחרי דלה כמו אלה תכליותם לשרת בהם. והנה כבר פירש"י באור מלא שרד. גם יש לבאה, משום דכונדעת היו בגדיו השרד קלעים טלאים למכסה הארון והמנורה, ותפורים טשיין רבי התכלה והארגן ותולעת השני שעשו מהם הפרכת ובגדיו הכהנים, ויתברר לפ"ז המלה שרד מלשון שריד [במי פלייט ושריד, איכה ב'], ונכון לפ"ז מה שחלוקם הפתוח מבגדיו הקודש, להורות שהיראות בהם היא במדינה נטובית מבגדיו הקודש אשר לעבדה.

מה) שם שם, לאחר ערך שרד — שרת יש להוסיף סלק — סתק. שניהם מעוני נקב וחוריין: באק שבסדי עריבה (פסחים מ"ה א'), סתיקת סתקתא, ררגנ"ז טן ושמעת שמע (פ', שמיני).

מו) צד 22, לאחד הערך חפו — חפין יש לקבוע חרוץ — חרץ, מעוני חרץ ונקב. חרזו — חרزا (ב"ק פ' א'). ובחולין צ"ה א', חריוון הרי הן סימן, ר"ל חריצין שעושין הטבחים בבשר [איורי לענן בשדר כשר הנשלח לישראל ע"י עכו"ם], וכן (ביבמות ע"ה ב', הוא גברא דסליק לדקלא וחוזי סילוא בביצים, ר"ל שעשה חרץ. [נקב]. ומה דמיינו (בב"ט כ"א א') מחרוזות של דנים, יתפרש נ"כ עפ"י באור זה, שרעים הרבה נקבות בשורה מקושרת בחוט, וכן (במ"ר איכה פ"ד) שלוש מאות תינוקות היו חרויים בשוכה [קווא] אחת, וכן יתברר הלשון (בשה"ש א') צוארך בחרוויים, כלומר במרוגניות נקבות בחוט. ומה הלשון (במ"ר ויקרא פט"ז) חورو דברי תורה לנכויים ומנבאים לכתובים וכו', שפירשו דובק ומחבר.

ועיין בחולין ד' א', מצא בידו דקoria של צפרים, פירש"י דקoria, מחרוזות, והוא בעין מחרוזות של דנים. ועוד הוסיף רשי': דקoria רישט"א בלע"ז, גוראה — דציך לומר "בלשון אשכנו", יعن בכם רגילים ליחס המלה בלע"ז שבלשון רש"י ללשון צרפת, ובצדפתית אין מלה כזו במובן זה, חבילה ו קישור, ודק באשכניות Riste, Reiste. וראי' להשערה זו, שכן ברש"י למשנה ב"מ כ"א א', בפירוש אניצי פשטו כתוב "אניצי — רישט"א בלשון א' ש ב נ' ז, ובמקומנו — פודפא". וכי רשי' ראה וידע מדינת אשכנו מפורש בדבריו בחולין צ"ה א': ובמדינת אשכנו ראייה וכו'.

מד) צד 24, בערך נשק—נסק, הביא לשדרש: נסק דוגמא מהויל, כירת שהסיקות, ואפשר להביא גם ממקרה: הסיקו לשדרך (דניאל ג' כ"ב).

טח) צד 28, בערך זהב—זהב, הביא לדוגמא מן מצופים זהב. הנה מטרת הערכבים האלה להוכיח, כי השם זהב, בלבד הוראות היטודות והעוצמת המורה על מין מתבה מודה עם ערך יפעת אור, ולפי זה יותר נכון להביא לדוגמא לכך השם זהב המורה בחכלה ובדיק לא על מין המתבה, כי אם הוראות השניה, ברק האור, וכן אפשר להביא הפסוק דוכריה ד' י"ב, שני שבלוי הזיות המרייקים מעליהם הזהב, שכוריו שהויתים היוMRIKKIM שמן הצלול כזהב, ובמובן זה ייחי נרדף עם זהב, שער זהב, שענינו שער מבהיק במראה זהב, יותר מות במכילתא פ' בשלח פרשה ב', שהמן שירד לישראל הי' בכל יום מצלול הזהב כזהב. וביחוד תבלט הוראה זו פתלמוד: מאימתי התירין כשלין, מashi זה יבו (חולין כ"ג ב'), ופירושי, שהיו בנפי נוף מוזהב ים [טארין כוהן], ובחולין ז' ב', זהבו פניו של רבי, ובנדרים ס"ט ב', פניך זהובים, שענינה הארבת פנים המבתקת זהוב, ועוד בכ"ט בש"ס. והישאל שם זה לתוכנת הכם במדת מופרזה זוועמה, כי הכוums הרבה ובכועם, פניו מתאדים ומבהיקים זהוב, וכן תרגומו של וכעתה צורתה (ש"א א') ומצהבה לה. ובתנוחמא פ' וארא, אש וברד זהובין זה לזה, מפני שהן מנוגדים קזינים, וזה מענין שכתבנו.

ואמנם מצינו השם "זהב" יותר בمبון אחד בלבד מזה שבארנו כאן, והוא בМО"ק כ"ד ב', תניך שמת יוצא בחיק ונ开办 באשה אחת וכו', ותנווק בן י"ב חודש יוציא במטה ר' שמעון בן אלעזר אומר, היוצא במטה רבים מצהיבין עליו, ופירושי, מצהיבין—מרגניות ומצטערם, עב"ל, וכלאו הנגרא הועתק בפוסקים שלא כל באור, ולא ארע טאין מקור לבאור זה שכח רשי מרגניות ומצטערם בלשון מצהיבין. ואם כי יש לפרש, מפני כי המתרגש ומצטער נעשו פניו זהובים, אבל למה זה החזיה הנגרא עניין זה בלשין כוה הדורש באור, בעז שחיי אפשר להוציא בלשון פשוט אין מצטערם. וגם בכלל קשה דבאור זהה, כי הלא העזר הבא מתוך ההרגש הוא דבר המסור ללוב, ואפשר גם להרגיש ולהצער גם על הפחות מ"ב חודש, ואיך אפשר לצות בכלל על ההרגש. ובهاי גונא פריך במדרש על הפסוק ואהבת את ה', וכי אפשר לצות על אהבה אלא אהבתו על הבריות כאברהם אביך וכו'. וגם מצינו שאם אך אין הילד נפל, אז אם אך יצא ראשו ורוכבו בחיים, אפילו מות נ"ב היה בכלל מדוח הלב, ובמ"ש בבב"ב קי"א ב', לעניין נפל, ובנדה כ"ד ב', לעניין היוצא מחותך אברים, ש רק אלה אין נקרים ראשית אוננו מפני שאין הלב דוח עליו, אבל אם אך יצא בחיים הוא בכלל שהלב דוח עליו, ומטעם זה קייל רહולד שיצא הראש ורוכבו בחיים אף אם מות מיד פוטר את הولد הבא אחריו מן הבעורה, מפני שהוא כבר נקרו

דאשית אונו וhalb דזה עליו, ואף דשם אירוי באב, אך מכיוון שהוא בכלל הלב דזה אפשר גם שלוחת האב ירגישו ויצטערו, וא"ב איך הנגילו, לפי פריש"י, שעיל פחות מז י"ב חודש שלא להריגיש ושלא להצער, ואיך אפשר להבין כן, להזהיר על ההרגש הטבעי.

ולכן לו לא מסתפינא היהי אומר, דט"ס כאן בגמרא, ונקדמים להה מ"ש בירושלמי מ"ק פ"ג ה"ה, מדامر לי רחמנא ליחוקאל בשעת אבלתו האנק דום (יחזקאל כ"ד), שמע מינה שעריך לצוח [לצעיק] על המת, ויתכן הטעם בזה משום ריש בזה משום כבוד המת. ובכלל הצקה הוא מה שנחנו בימייהם לשכיר ספדיים ומקוננים, כאמור במקרא ובב"מ בגמרא, וע' גמ"ק כ"ח ב', נשים מטפחות ומענות, אחת מקונות וככלן עונות אחרת, ושם ח' א', כד הדר ספרנאה במערבא אמריו יבכו עמי כל מרורי ליבא, ועוד כמה מאמריהם מעניין זה. וזה הנגילו פאן בגמרא, על איזה מת מצוחין, ר' אל מצוחה לצוחה כאמור, על זה שהוא לא פחות מז י"ב חודש, ויתכן הטעם בזה, משום ההפחות מז י"ב חודש לא הגעה מדרגת אבדתו לערך כזה שהיה מעוחין ומקונן עליו, כפי הנחוג, בספדיים ומקוננים. ולפי כל זה צריך רק להגיה בגמרא במקומות אין מצה יבין — אין מצווחין, וכל העניין עולה מבואר יפה. —

ומדי זכרנו כאן את המאמר מגמרא מ"ק ח' א', כד הדר ספרנאה במערבא אמריו יבכו עמי כל מרורי ליבא, אמרנו לבארו ולישב לדוק אחד בו שההפרשים לא עמדו עליין והוא דרש באור; והוא, כי באו במאמר זה לשומות הנופים בסתרות חבות וואדי זו,فتح בלשון יחיד, כד הדר ספדי נא [וספנאה הוא לשין יחיד, וברבים צ"ב ספדי ני, בי"ד בסוף], וסימן בלשון רבים אמרוי, ולא אמרו אמרוי, או נתבאר בכל מה זה, לו לומר מקודם כד הדרי ספדי ני, בלשון רבים. גם לא נתבאר בכל מה זה, והדר/ ספרנאה, כי הדר עניינו חזקה ומה עניינו של חזקה זו. גם לא נתבאר מ"ש כד הדר ספרני במערבא, למה דוקא רק במערבא, והלא כפי המתבאר מפסקים ה"י מנהן זה בכמה מדיניות בארץ ובנוליה.

והנה לשון זה מוסב בגמרא על לשון המשנה שם, לא יענזר ארם על שתו קודם להגלו שלשים יום, וענין התחזרות הואת מכואר במפרשים ובפסקים, שהי' הפהויג עצם שלآخر שלשים יום מפרטת המת [ובאיו מקומות — לאחר י"ב חודש] הי' זה הספקה שהסביר את המת בשעת פטירתו חזור ועורר את הטעפה מחדש לפני בני המשפחה [ע"ז בב"י לא"ח ט"י תקמ"ז], ועל זה אמריו במשנה שם חל זמן זה בשלשים יום קודם הרגלו אסור לעשות בזה, והיינו שאסוד להספן לחזור לעורר המספר, [וטעם הדבר הוא, כדי שלא יכנסו הקרובים לרגלו עצובים, מפני שאין המת משתחה מן הלב אלא לאחר שלשים יום אחר הספהי, ויש עד טעמים בזה, ומבראים בגמרא]. וזה מין התעוררות אחד, והיו מקומות שבהם הייתה התחזרות על המת באופן אחר: שבשבועה שהיה הספר מקוני

על המת בשעת פטירתו, כי מעורר דרך אגב לבכות כל מי שלבו מרה לו על מתו הוא, אף כי הוא אינו שיק להנפטר הנספה עתה, ואפילו מותו מת מכבר. וגם אופן זה הוא בכלל לא יעורר. עלתו קודם לרגל שלשים יום, והיינו שאם אוירע מות קודם לרגל שלשים יום והספרן מספideo [דבמת בתוכה שלושים יום לרגל מותר להספideo], אז אסור לו לעורר דרך אגב לבכי ולמספר את אנשים מן הצד מרורי לב על מותיהם הם, וטעם הדבר נ"כ משומן מניעת שמחת יו"ט, כאמור.

ויתבראר מזה בקיצור, שני מיני התערורות על המת היו נהוגין: האחד—על המת שכבר מת, ורק לאחר שלשים יום או י"ב חודש הי' הספרן חוזר ועורר הספרן לפני בני משפחת המת, והשני—התערורות בשעת פטירת מת לאנשים מן הצד שאינם שייכים להנפטר דכעת, רק לבם מרה עליהם מותיהם הם בזמניהם שעברו.

וקפי זה יתבادر הלשון שהבאנו «בד הדר ספרנא במערבא אמרי יבנון עמי» כל מריידי ליבא», וצריך רק להפסיק כמו בנקודת בין המלה «ספרנא» ולהמלה «במערבא», אשר אינם שייכים לו, מפני כי שני עניינים הטע, והבואר הוא, דבגמרא באו לפרש ושני מני התערורות, כמו שבארנו. וזהו שאמרו: Mai לא יעורר על מתו, אמר רב, בד הדר ספרנא, הוא האוףן הראשון שבארנו, לאחר שלשים יום או לאחר י"ב חודש חייזר הספרן לעורר את ההසפֶד לפני בני המשפחה. במערבא אמרי, ר' ל' במערבא [בני לארץ ישראל, כנודע] מפרש, מה עניינו של לא יעורר על מתו—יבנון עמי, כל מריידי ליבא, וזה האוףן השני מאופני התערורות שבארנו, שבשעת ההספֶד על מת שבארנו. ויוצא מזה, שהמאמר: «אמר רב בד הדר ספרנא במערבא אמרי יבנון עמי» כל מריידי ליבא» מתחלק לשניים: המאמנה «בד הדר ספרנא» מותיהם לרבות, שהוא אמרו [לפרש הלשון והענין לא יעורר על מתו], והמאמר «יבנון עמי» כל מריידי ליבא» מותיהם לבני מערבא שהם אמרו [לפרש הלשון והענין לא יעורר וכו']. והלשון «במערבא אמרי» במובן שבארנו, דטוסב על בני ארץ ישראל, שם באו לפרש עניין בגוראה, הוא מצוי ונಗיל מאד, כידוע לכל בעל תלמיד. והנה העניין מבואר הימכ.

מת) צד 33, בערך הבקר—הפרק, הביא בשם התו"ט שם עפ"י חלוּפַ בומ"פ, אבל אין ציד' זהה, כי יש להביא מקור נאמן למלה «bacar» [בלא חלוּפַ] מתרנום ירושלמי פ' משפטים על הפסוק תשמנתנו וננטשתה—תשטנו יתה ותבקרונו יתה, הרי דעתוישה שענינו הפקר הוא בארמית הבקר. ויתכן לומר, כי על יסוד התרנום ירושלמי הנזכר בא שם זה בבי"ת, על הרוב רק בירושלמי, בבל סדר ותעים. וטעם הדבר, משום דבריו הירושלמיים מבטא רכה, ובמבחן רבך ורב, האי תנא ירושלמי הוא ונקט לושנא קלילא, והבבליים מבטא קשה, והב' מבטא רכה, והפ' קשה.

נ) צד 38, לאחר אותן קצ"ט וש להסיפה זמה—וניה, מעניין נבלות נאופום: כלתו טמא בזמה (יחזקאל כ"ב), ונזהה תמר (פ' יושב), ולפעמים להפלגת הכער ררכיב הכתוב שני הפעלים יחד: ונגלה ערות זונינך זומתך (יחזקאל כ"ג), וכן זמת זנותך (ירמיה י"ג).

אמנם בעוד שהפועל "וניה" מתייאר בנקל, שהוא מלשין הסרה והשתה מדרך הטוב והישר, ובמו וינו אחורי הבעלים (שפטים ח'), כי גנית מעיל אלהיך (חשע ט'), לבם הזונה אשר ספר מעלי (יחזקאל ו'), ולכן בעקריו יונח שם זה על האשנה הנושא הסרה מבעליה, ורק בהשאלה יסוב. השם על כל אשנה פרוצה ביחס אישות. ובזה אפשר לחת באור ביבמות ס"א ב', ר' אלעזר אומר, פניו הבא על הפניה: עשה זונה, ופסקו בוגרא אין הלכה בר"א, ייל בטעם דחוי דינו של ר"א עפ"י מש"ב. דעתך שם "וניה" יונת רק על אשנה נשואה הסרה מבעליה, ורק בהשאלה הוסב השם גם לכל אשנה הפרוצה בזונות, מפני שהוא מורה על הסרה והשתה ברגעיות, וכמשמעותו, לשון הכתוב (פ' אמר) ובת כהן כי תחול לזונות, והיינו כי תחול ללבת ולשקוד בדרך הズנות, משא"כ אם במקרה בא פניו על פניה, עדין לא יוכל להקבע עליה בהחלט שמו "זונה". ובchein זה כתבו התוס' וחר"ז פ"ק דחולין י"ד א' לעניין טומר לחיל שבותות, דבמחלוקת שבת פעם אחת עדין לא יונח עליו שם מומר, ועיין בפר"ח ליו"ד ס"י ב', בטעם הדבר נראה ממש דלהחיק שם" או אפשר בפעם אחת, וממו דקי"ל לעניין אשנה קטלנית [המוחוקת למיתת בעלייה], דלחדר מ"ד רק בתלתא זמני נקראת בשם זה, ולחד מ"ד בתה זמני, אבל בפעם אחת לכ"ע לא נקראת בן, וכן לנכחה דברים כמוyar ביבמות ס"ג ב', וכן אין הלבנה כאן בר' אלעזר.

אך הפעל זמה לא נתיאר שרשו ומקורו לעניין זנות, ועקריו בא על עצה נפתלים ונכלי ערמה, ובמו רודפי זמה (תהלים קי"ט) מתרגםין עצה חטאין, ויתבן כי על יסודה העדר החלטת שם זה ביחס לזנות שלו בוגרא (נדרים נ"א ב'), מי זמה, ותרצו, דהוא עד נוטריון, זו מה היה, שענינו—אין אדם יודע מה היה, מותרת או אסורה. ובחותם פ' קדושים פרשו כן בפרשיות: זמה—זו מה היה.

אמנם ייל בשינויים שם זה לעניין זנות. כפי מבטא המלה בכתיבתה, בלי תלות נ' בט' ובלא נוטריון, עפ"י מש"ב בטור או"ח ס"י ר"ד בבואר המשנה דברכות ט' ב' על המלח ועל הזרםית, ופירוש בשם רב הא נאוז דזומית הוא הנועל והමואים השלח מרתייחת הקדרה מן התבשיל שבתוכה, וא"כ הוא זמה כמו בלשון חז"ל זומתא עבאה פעמי אחת במקרא, איזוב ל"ג כ'], דהינו תעיב ומלוכך, ולפי זה ייל הדנתקבלת המלה "זמה" ביחס עניין זנות על שם החיעוב והכער שבדרכ כזה, וייהי לפיו"ז באור הלשון בחרות זמה היה (פ' קדושים) כמו מאסה הוא, מהיעבה היה, ויהי השם הזה נזרף עם השם "תועבה היה" הבא נ"ב שם בפרשא לעניין זה.

נא) צד 39, בחלוף מ' ונו' יש להוטף גע—גע, מעין משוש דבר: הנוגעים בנהלה (ידמה י'ב), מגע אליהם (קהלה ד'), ובלשון חזיל מטמא בגע, ויל' בטעם החלוף הזה במלה או, משום דרש המלה הוא "גע", כמו ולא תגעו בו (פ' בראשית), ותגע בראש השרביט (אסתר ה'), והם' והן' באים להרחבת הלשון.

גב) צד 42, בערך און—הון יש להבין עוד מובן אחד ולפרש על פי לשון וענין אחד בחזיל שעמלו בו המפרשים: בירושלמי סוף ניטין (פ"ט ה"ח), כתוב [בגט] חניתתו [של הבעל] וחניתתה [של האשה] כאשר ר' עפי' שלא כתוב שם מפורש, כי אם חניתתם, פניויהם, ר' אבשו בשם ר' יוחנן אמר, אפילו כתוב און, כאשר עכ"ל, ואין כל באור לזה, ולפי השתוות השמות און—הון יש לפреш עפי' מ"ש בשנת ל"א כי על הפסוק דאיוב ה' יראת ה' היא חכמתה, מלמד שאין לו להקב"ה בשלמו אלא יראת שמים בלבד, שכן בלשון יוני קוראים לאחד "הון", וכשה יש בכ"מ בש"ס, ולפי השתוות הון—און י"ל בונת הירושלמי הנ"ל אפילו כתוב און, ר' ל' אפילו כתוב רק חניתה אחת מכמה חניותות שחי' להם, ויש בו החקירה הפטוקים אם צריך לכתיב בולם או די באחת, עיין בתום ניטין ליד ב' ובאה"ע סי' קכ"ט, ובמל"ט פ"ג מנידושים.

ובטעם העני שהמלה "הון" נתקבל לשפתנו [בספרות התלמודית] מלשון יוני בMOVEDן אחד [בMOVEDן, בדרכ' אנדי] י"ל עפי' מ"ש בשם ר' פט"ז, בוה הלשון: כתיב (פ' בלאק) הון עם לבחר וישבן, מהו "הון", כל האותיות מודוגנות אחת עם חבירתה חוץ משתי אלה, הה' והה' בצד, א-ט', הרי עשרה, ב-ח'-עשרה, ג-ז-עשרה, ד-ו-עשרה, הרו נמצוא ה' לעצמה, וכן בעשריות: י-ע' הרי מאה, כ-פ-מאה, ל-ע-מאה, ט-ס-מאה, נמצוא נ' לעצמה, אמר הקב"ה, כל האותיות יש להן זוג; וזה, ונ' אין להן זוג, כך ישראל אין יכולם להיזוג כי אם לעצמן; זה והוא, הון-[כמו הון, ה' ונ'], כך ישראל הוא] עם בלבד ישבן, ומה נתקבל לחשב המלה "הון" לאחד, ובנסיבות שבלשין יון טובנה כן, כמש"ב.

גג) שפט שם, אחר אותן רט' יש לקבוע אני—אניה, [בMOVEDן אני]: טהורה ומשבחה אנה (דניאל ב'). أنا אישי בן יהודה (נדיה ל"ז ב'). ומה דעתם שם: דהוא אישי בן גור אריד, דהוא אישי בן גטליאל, דהוא אישי בן מהללאל, צריך לומר דהמלוות "רהייא" "דהוא" מוסבים על השם אישי הראשון, ככלומר דהשם יש לו עדר בניוים, ולא על האדם ממשם דאם על נקי האדם ה' לו לומר "דאנה" אישי בן גור אריה וכו'. ובזה יתברר לנו מה השמות שבתוכין בוגיטין, שאם יש להמנרש שני שמות מלידה נקרא בפי העולם אחד, כתובים מתחילה שני השמות ואחריהם כתובים דמתקרי בשם الآخر, למשל מי ששמו מלידה אברהם יצחק, ונקרא בפי העולם רק יצחק, כתובים أنا אברהם יצחק דמתקרי יצחק, ותמהו דברים על נושא זה, דהיינו דמתחיל בכנוי מרבר בעדו, أنا אברהם יצחק.

הו' צידך לפי' המלה דמתקרי נ'כ לכתוב בכווי מדבר בעוז: דמתקרי נ'ב י יצחק, אך לפי' מש'כ דחלשין "דהוא" מוסב על השם ולא על נוף האדם, ניחא גם בווזה, דהמלה דמתקרי מוסב על השם הקודם לו, כלומר אברהם יצחק, דהוא, זה השם, יקרא יצחק.

נד) שם שם, אחר אותן ר'ב יש להוסיף אמונן—דלאו [קבוצת אנשים הרבה]: וזאת יתר האמון (ירמיה ג'ב), המון רב (דה'ב ב'), ועינן מה שבתבנו למעלה בהערה ד'.

נה) צד 43, אח' הערך בטא—בטה יש להוסיף צאן—צנה, [בטובן כבשים]: ונדרות לצנאים (פ' מטוּף), צנה ואלפים (תהלים ח'). בן פירש רשי' בפ' מטוּף שם ורד'ק במקול שרש צאן, דהמלה לצנאים היא מנזרת צנה, והאלף הבא כאן אחר הנזן הוא במקום ה' של צנה.—[הובא בספרו].

ודע כי במקומות הערך שבעד זה, באර בור, בחלוּף א' עם ו' יש מקום לפירוש אנדרת אחת בוגרמא תענית י' ב', על הפסוק דפ' מקץ למה ותראו, אמר להם יעקב לבניו, אל תראו עצמכם בשארם [כמו שאתם] שב עים לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל, והכונה, רاعפ' ישיש לכם עוד תבואה באוצרותיכם, אעפ' בן תלכו לכנען. כדי שלא תתראו כ ש ב עים. ולא נתבאר על מה סמכו חז'ל לדירוש כוה, כי הלשון למה תתראו אפשר לפירוש בכמה פנים וכפירוש' בפסק זה, ובaban עזרא כא' ובמספרני פרושים שונים.

ויש לפירוש עפ' הכלל אשר לפניו בערך זה, דאלף בא במקום ו', מפרש הוגרמא דהא' של תתראו הוא במקומות ו', והוא כמו דכתב תתרוו, בשני ווין, והוא מענין שביעה, כתו ספויות הרוחה (פ' נצבים), ירויון מדשן ביתך (תהלים ל'ו), ומזה יסוד דדרשה זו אל תראו עצמכם כמו שאתם שב עים. וכן יש לפירוש כוונת הפסוק בתהלים צ'א' אריך ימים אשביעהו ואראהו, ד فعل זה אינו מקבל להקדום, אשביעהו, ולפי המבוואר דהא' בא במקום ו', ייל דהמלה ואראהו היא כמו ואראהו, מענין שביעה, ונדרף עם אשביעהו.

ונם יש לכוון כוונת הדרשה הנ'ל למה תתראו, דהאלף בא במקום ו', לא מפני החלוּפוֹ, בא', שהט מאותיות אהוי', כי אם מפני שמצוינו שככל בא האלף למלא אותן שפטויכה לו, כמו בישועה נ'ח, אשר בזאו נהרים—במקומות בווזו, מלאה הא' עוד וו'ן, ובתהלים נ'ח ימאמו כמו מים, במקומות ימנסו, בא אלף במקום ס' כפול, ונם בא' במלת תתראו בא דהא' למלא ו' כפול, והוין לפי'ז תתראו כמו תתרוו.

נו) צר 44, אחר הערך נאה נאה יש לקבוע נבהא—נבהה; נבהא קומתו (יחוקאל נ'א), ולא תוספי לגביה (צפניה נ'). [הובא בהוספות].

נו). צד 45, אחר ערך חנא—חנה יש לקבוע חזא—חזה, מעין מראה והסתכלות: דניאל חזה (דניאל ז'), איזה הוא (מנילה ג' א').

צד 46, אחר ערך יש—אישי, יש לקבוע כויא—כיה: חלופה שופרא כיבא נח) [ובחלקה ו' בב', מטוצא בומ"פ] (שבת ס'ב ב'), כיה תחת כיה (פ' משפטים).

וצריך בואר על איזה כיה [מכיה] מכון שם בגمرا, ובDSL'ו שם לא נתבאר כל עניין זה. ונושא העניין שבגمرا שם מוסב על פ"ש ד', בישועה בעניין הנחנתן הפרועה של הנשים ובהתדרותן להתייפות נגד הגברים, ופרש בגمرا את ערך העונשין שנפרטו בפסק שיבא להן על זה, גמסים הפסיק כי תחת יופי, ועל זה אמרו בגمرا כיבא [כיה] תחת יופי, וצריך בואר, באיזה כיה אייר ומה. התבונתה בערך החטא והעונש.

ויתכן לומר עפ"י מש"ב בש"ת הרא"ש כלל י"ח ס"י י"ג, שהיה לפנים המנהג באיזו מדינות, שכלי זונה הטפרקת עצמה לוניות היו שורפים בפניה כדי לשחת יפה, וקרוב לומר, כי מנהג זה נסח על הכתוב ביחסוקאל (ב"ג) בדברו אל אהילבהasha מנافت: אף ואוניך-יסירו, ופירוש שם הרד"ק י"ל, וזה המשפט יעשה לאשה מונה תחת בעל חיים ממנה האונים והאפים. שהם הנחירות ושם הדרות הפנים, עכ"ל, וזה היא כוונת הגمرا שהבאו, חלופה שופרא כיבא [כיה], שבמקום היופי, הפנים, תבא להן כיה ותתנוולנה.

יעין בבעל הטירום: הארוך לפ"י התורה פ' יושב, כתוב בשם ר' יהודה חסיד, רמה שאמר יהודה הוציאוה [להתר] ותשוף, לא הייתה כונתו לשרפָה כולה, שריפת כל הגוף, כי אם רק שיעשו לה רושם באש בפניה לטימון שהיא זונה, עכ"ל, וקרוב לומר, שכיוון כלל המבואר ביחסוקאל שם ובגمرا דשנת, כפי שברנו, וכמ"ב בתשובה הרא"ש הנ"ל.

אך לא נתבאר מה הכריח לר' חסיד להוציא הלשון "תשוף" מפשטיו, דמשמע שריפה ממש, ואפשר לו מר, מפני כי עניין שריפת אדם מצינו בתורה ג', פעמים, וכולן משומש עבירות זנות, פעם כאן, בתמר, ופעם בפרשת עריות (ס"פ קדושים), ופעם בבת כהן (פ' אמר), והנה בעוד שבעני אלה המקומות, בפ' עריות ובבת כהן, כתיב מפורש אופן שריפה שיישרפו באש, כמ"ב באש ישרפו, אותו ואתהן, וכי בבת כהן כתיב באש תשרף, הנה כאן חסר אופן זה, שלא נאמר ותשוף באש, אלא סתם ותשוף, ועפ"י דיקוק זה מפירים שאין שריפה זו מעין אותן שריפות, אלא שהוא לשון מושאל לעניין כיה ורושם לשחת יופי הפנים, כמוyar ביחסוקאל שם ובגمرا דשנת ובתשי' הרא"ש, כתו שברנו. ובברור ברוני מזה בתוית.

נת) צד 47, בערך לולא לולי. הערכים האלה שווים בטובנם להערכיהם שבתלמוד אלטלא ואלטלי, אבל כבר כתבו התום' במנילה כ"א בשם ר'ת, דאלטלא באלו הכוונה

אלו לא, ואלמלי ביו"ד הכוונה אליו היה, ולפי"ז אין ייחוס גם בין השמות לולא ולולי, אחרי דענים שונה זה מזו. אמנם דברי התום' הנילאים מובאים, יعن כי מצינו בכתה וכמה מקומות בש"ס שביהם אלמלא באלו ובਮובן אליו היו, ואלמלי ביו"ד במו"ן אלו לא, ואם באננו לחשב כל הנקודות בש"ס ובאנדות שביהם נוכרו השמות האלה אין אנו מספוקים, ולדברי התום' הלא יהיו דרוש בכולם להגיה.

אבל לולא דברי התום' י"ל רהשותם אלמלא ואלמלי הם רק בהרחבת ההברה מן המלים אלולא ואלולו, ובתוספת ט', וטלים אלה מורכבים מן אלו יטן לא, כמו ואלוי לעבדים ולשפחות (אסתר ו') תרגומו ואלולו, לולי ה' (ישעה א') תרגומו אלולי מימרא דה', וכן כטו, לולי פעם נכתב בא' ופעם כי מפני חלופי אותיות אהוי, כך אלולא ואלולי וכן אלמלא ואלמי, ואין הבדל ביניהם.

ויתר מזה מצינו דאל"ף עם וא"ז מתחלפים במלחה לא ולו' במובנים הפכים מקביעותם, כי לפעמים המובן לא באלו"ף כמו לו בו, ולו בו' כמו לא בא', וכמבוואר מפורש בסוטה לא א', וניחוי אי Hai לא בלא"ף כתוב או בלמד וא"ז, אלא משמע הци' ומטע הци'. ובפיה"מ להרמ"ט פ"ה דוטטה כתוב, זול, לו אפילו כתוב באלו"ף מורה לפעמים על חן, ואפילו כתוב בו"ז מורה לפעמים על לאי, עכ"ל. ועפי"ז תחכאר אנדרת ירושלמי פ"ז ח"ט דשבת, א"ר לי, כל המנחש סופו McCabe עליו שנאמר כי לא נחש בזעקב, ומפרש לא כמו לו [וע' בבבלי נדרים ל"ב א' שלא כן דעת חכם אחד], ולפי"ז בנגע לאלמלא ואלמי נ"כ אפשר לפרש שנייהם בשני המובנים, בחזיב ובלילה, וכמש"כ.

(ט) צד 48, אחר הערכיהם מלא—מלחה יש לקבוע עוד מלא—מלחה, מלשן מלל, דבר שפתים. קל מלא (דניאל י"א), אין מלחה בלשוני (תהלים קל"ט), ובארמית תבא מלחה זו גם במקום "דבר" בעברית שהוא להוראת עצם מוחש או שכלי: יציבא מילתא (דניאל ו'), פשר מילתא (שם ח'); וכן בחד"ל: מנא הא מילתא, לאו מילתא הוא, מילתא גנאה דעתך (ב"ק צ"ב ב'), זילא כי מילתא (ע"ז י"ח א'), מילתא דלא רמייא עליון (שבועות מ"א ב'), וזה הוא כלפי המלה "דבר" בעברית שבאה נ"ב להוראה זו, כמו כבד מסקן הדבר (פ' יתרו) אין יפל דבר (רות ג'), דבר יום ביום, סבב את פני הדבר (ש"ב י"ד), ועוד הרבה.

(סא) שם שם, בערך נאה—נה. הבין מעניין דירה. ומצינו לחז"ל שהבינו מהו נם מעניין יופי ופאר: זה אליו ואנו ה' (פ' בשלח). ודרשו התנאה לפניו במצוות (שבת קל"ג ב') ומפרש באיה אופן להתנאות: עשה לפני סוכה נאה, לולב נאה, שופר נאה, ציציות נאות, ספר תורה נאה, ובדיו נאה ובkolamim נאה יופי. ואבא שאל מפרש ואנו ה'—הוא דומה לו, מה הוא חנון ורchrom אף אתה היה חנון ורchrom, ופירש"י, דאבא שאל מפרש לשון ואנו ה' בנטרייקון אני והוא, נעשה עצמי במו"ן לרבק בהרכיו, עכ"ל. ובנראה מפרש עפ"י לטעון

הנمرוד בסוכה ב' א', אני זהו הושיעת נא, וכן מצינו לח"ל השם "הוא" מוסב על הקב"ה, בסוטה י"ב א', ותראהו את הילד (פ' שמות) דרשו שראתה שבינה עמו, ויסוד דרשה זו מכני ותך אהו, תחת נתך א', ודרשו ותרא "הוא" את [עט] הילד, והיינו שראתה שכינה עמו. וכן בנדה ל"א א', על הפסוק בלילה הוא (פ' ויצא), מלמר שהקב"ה סייע באותו דבר, יעוז, וזה דריש פמלה "הוא" שאינו דבוק למלה בלילה, דלפי חקי הלשון הי לו לומר בלילה הוא, וכן אפשר לפרש לשון הפסוק בישועה מ"ב אני ה' הוא שמי, כמו "הוא"—שמי.

אך לדעתו כאן קשה לפרש בן, שהרי זו הדרשה דאבא שאל הוי רומה לו מה הוא חנון וכי, לפניו מדרשת אחרת, בסוטה י"ד א', אחרי ה' אלהיכם תלוו ובו תדבקו (פ' ואתחנן), דרשו, וכי אפשר לאדם להדק בשכינה אלא הדבק במדותיו, מה הוא חנון מה הוא רחום אף אתה רחום, וכו'. וגם קשה למה לא ניחא לי לאבא שאל בדרשת חכמים התנהה לפניו במצות, שהואאמין דרישה נאה מאד.

אבל לו לא פירוש נראה לפרש דאבא שאל אינו מוציא דרשת חכמים שהבינו ואנו הולין נוי ופאר, אלא בא להוסיף עליהם, והבהיר הוא, משום דלחכמים לא יוסב הלשון ואנו הולין על הקב"ה עצמו, והבהיר הוא, דבשוחלן אדם בדרך טובים, עושה הטוב והישר, והוא בעל מרות יפות, עושה בזה פאר וכבוד להקב"ה על שהנחיל לישראל תורה שלום ואהבת חסד ומרות טובות, והוא כמו שדרשו במדרש על הפ' ואהבת את ה' אלהיך, עשת דברים שהיא שם שמים מתאהב על ידך, שהיא אדם קורא ושונה ודברו בנהhot עם הבריות ומושא ווּתְחַנֵּן נאה, מה הבריות אומרות, ראו. פלוני שלמד תורה כמת נאים מעשו, והרי הנאות חזאת סובב להקב"ה, והכי נמי עשה דברים שיתגנאה שם שמים, ואם גם הוא, אבא שאל, דורש וימפרש ואנו הולין נוי ופאר.

(סב) ציד 53, לאחר אות ש"ג יש לקבוע בהק'—בחר: אבני טובות הוי מבהיקות (במד"ר פ'). הקב"ה מבהיק ויוו (סנדוריין ק' א'), בחר הוי בשחקים (איוב ל' ז). ויש לקבוע על פי באור הלשוני "בהק'" את הלשון הרגיל בתלמוד רב מובהק", שענינו, רב המAIR לו בלטומו. ובתangen' פ'. תוריינן תרגם בהק' הוא—עהר הוא [טענין והר]. וקרוב לומר, דהשם "אבקה" הרגיל בחז"ל בთואר על האור הנפרו, יסודו מלשון בהק', ובהשחתת הוה, כי בן רגילין אותהית אהוי' לפעמים להשטט, קלילות ההברחה.

(סג) שם שם, אחר אותן ש"ב יש לקבוע בן—בר, פרי בטן האדם: ווילד בן (פ'), בר בטני (משלוי ל' א'). ובארות נתקבל השם "בר" רק לייחיד, וברבים משחמורים בש' בן': מלכא ובנותי (עוזרא ו'), בניין ונשותון (דניאל ו').

ואמנם י"ל ההצעות בן ובר איןם באים עפ"י חלופאות [אותיות למל"ז], כי אם לכל אחד מהם יש הוראה מיוחדת: השם "בן" שרשו בנה, ועל פי המבואר בתנומא פ' בראשית והובא ברשי' שם (ה' כ"ח) וילך בן, למה נקרא בן שטמפני נבנה העולם, והבואר הוא, דבוני העולם הם הוכרים ולא הנקבות, וע"כ קייל (ב"ב ק"ט ב') משפחת אב קרוייה משפחה ואין משפחת אם קרויי משפחה, מפני שבכל הוכרים הם יסודיו העולים, ויתברר הלשון שאמרה רחל ליעקב הנה אמרתי בלהה וכו' ואבנה נסאנכיה כי היא תאהה רק לילדת בן אשר [וחטעם מכוון באנחות], ואמרה כי בכוכות של הולד הוכר שהוא הבונה, תמנה נס היא, ויתכן דلنן קייל בלבד יבא עמוני ומואבי בקהל ה', עמוני ולא עמוני, מואבי ולא מואבית, וזה משום דהביבאה בקהל יונח דק על הגברים שהם מיסדים משפחה וקהל, ולא הנשים. ובן יתברר על פי זה מה שאמרו בירושלמי פסחים פ"ב ה"א על הפטוק אשה כי תוריינ ילדה וכור, וכר להבות את המת [שהיולדת ג' טמאה לידה], וילך בטעם הדרשה, דalgo הי כתוב ילדה בן הינו מטעין את המת, משום דכיוון שיסוד שם בן היא שבונה העולם, כמש"כ, הלא מיבן הוא כי רק ההחי בונה ולא המת, אבל מדכתיב ילדה וכו', שיורה רק על המין הולד כולל עם את המת. — וזה הוא באור שם "בן", ושם "בר" יונח על שם פרי תבואת הבطن, וכן פרוי תבואת האדמה, כמו לשבר בר (פ' מקץ), ומלאו הנרגנות בר (יואל ב'), ולכון על הרוב לשם "בר" במובן בן סמוך שם "בטן": בר בטני, שהוא כמו פרי תבואת בטני. ולפי זה שני אלה ההצעות אינם באים בחלופי אותיות, כי אם כל אחד מהם יש לו ממשמעות מיוחדת.

אכן באור זה לבארה אינו עולה יפה, יعن דלי הנחה זו יוצא דבר חדש אחד בתבונת ההצעות בן ובר, כי בעיד שהשם "בן" בודאי כולל רק זכרים וכמו שסבירנו דلنן נקרא בן מפני שהוא בונה העולם והוא הנקבה בונה העולם, ולכון כדי לחלק שם אלה נקבה שם ולד וכר תקרא הנקבה "בת", אבל השם "בר" שיונח על שם פרי תבואת הבطن, כמש"כ, הלא יונח גם על תואר הנקבה, שנט היא פרי תבואת הבطن, ובאמת מצינו גם בשם זה חילוק שם הנקבה, שנkirאת "ברתא", ולפי המבואר לא הי ערך לחלק בין ההצעות, ובמו שאין מחלוקת בשם זה בפרי תבואת האדמה, שהדנו שהוא שם וכר יקרא "בר" והחתה שהוא שם נקבה ג' תקרא "בר" והי מין הרין שגם בולדות תקרא הנקבה ג' בשם "בר"*)

*) ובענין קרוב לויה יש לhir בדברי רמב"ם פ"ט ה"ב מדות, שכח וזה לשונו, נשים פסולות לדעדות, שנאמר על פי שני עדים, לשון זכר ולא לשון נקבה, עכ"ל, זוקשה להאמין כי דבריהם אלו יצאו מפי הרמב"ם, כי מנין לי שהשם עדים הוא לשון זכר אשר באמת דיברי דאיירி הלשון בתואר סתם מין אנשים בא התואר על שם התואר עצמו, יבטין

אך י"ל באמת אמנים בן הוא, שנם הנקבה תקרא "בר", אך כדי להבהיר בן המינים י"ה דריש לעולם פכנות את הזכר בשם "בר זכר" ואת הנקבה בשם "בר נקבה", וכמו בתבאות הארץ: בר בן ובר חתים, ולבן כדי לקוצר בשמות יכונה הזכר בר, והנקבה — ברתא.

ובמה שופרנו דהשם "בן" כולל רק זכרים ולא נקבות, הנה לכוארה היה כל כך פשוט אשר כמעט לא מתקף בו, וכמפורש כ"פ במקרא ובחז"ל, וכיודע מהדרשות בני ישראל ולא בנות ישראל, בני אהרן ולא בנות אהרן, וכן הוראת הלשוי (פ' ויצא) הבנים בני והבנות בנותי, וכן בנזיר י"ב א', האומר הריני נזיר לכשייה' ל' בן ויללה בת אינו נזיר, ובב"ב קמ"ג ב', והוא דאמר נכסי לבני והי' לו בן ובת, ואמרו שאין הבית בבל, ועוד בכ"ט, אך הנה התו"ט בכתובות פ"ד משנה י"א כתוב כמו בפשיות הנם בנות בכלל בניים, ויסודו על הפסוק דפ' בראשית, בעצב תלדי בניים, דנודאי מוסב גם על נקבות.

והנה לכשרה ראי חוקה היא שכמעט אין לדחותה, אבל אין בכלל לפי זה כמה וכמה טקנות ולשונות חז"ל שביהם מפורש ההפך, וכמו שהבאו מעט לדוגמא.

אך באמת נוכחת, כי נראה זו של התו"ט מפסיק בעצב תלדי בניים אין כל יסוד, זהה על פי הנראה דיבמות ע"ח ב', על הפסוק דפ' תצא בעניין מצרי ואדומי, בניים אשר يولדו להם וננו, אמרו, בניים ואפלו בנות, מי טעמא, אשר يولדו כתיב, הכתוב תלאן בלילה, ע"ב, והבהיר הוא, דכיוון דבלידה תלאן הכתוב, וגם בנות הלא גולדות חן, ולבן גם הן בכלל בניים, וסבירא מזוה, דהיכי דסמו' לשם זה הפעל "לידה" בא לכלול גם בנות, ולפי זה אולא לה בפשיות דעת התו"ט מפסיק בעצב תלדי בניים, דכיוון דכתב תלדי, לבן גם הבנות בכלל, אבל רק שם ולא זולתו.

אלא שבעיקר דבריו הנראה "בלידה תליה רחמנא" ולבן גם בנות בכלל, יש להעיר מה דכתב בטה פעמים במקרא ויולד בנים ובנות, הרי הגם סמוך לשון לידה פרט הכתוב בנות ביחס. ואילו י"ל הבספר דברים לא חש הכתוב להאריך אף בגין הכרח, בזוע מכמה מקומות בטור.

סתמי, הכולঅ אנשים ונשים, וכמו השמות קינה, מוכר, משכיר, במקום שבו לתראר סתם אנשים דמתואדים בთואר זה, ורק היכי דאיויר ביחס בתואר האשא, או בא התואר נ"כ בנטית נקבה: עדיה, קונית, מוכחה וכדומה. — והנה דבריו טרפסין איינרא, וכבר הושג מפרשין מטעם אחר, מפני שבתורה בלשון זכר נאמרה, אבל לפי מש'ב אין עזרק לטעם זה.

ס"ד) צד 56, לאחר אותן שב"ד יש לקבוע ב נ ע – כ ר ע, מעין נתיה, ידידה לארץ: שאון זרים תכני (ישעה ב"ה), תכרי ע קמי תחתי (תהלים י"ח).

ס"ה) שם שם, לאחר אותן שב"ז יש לקבוע מ ד פ – ג ד פ, מעין דחיה: בנראה נדה ד' ב', דיקא נמי הקטני מ ד פ, בדכתיב (פ' בחקתי) עליה נ ד פ.

ס"ו) שם שם, לאחר אותן הנ"ל יש לקבוע נביב – רביב, מעין חלל: נביוב לוחות (פ' תרומה), ורבובי חיתה (מדות פ"ג מ"ג), ופירוש הרע"ב, רבובה כמו נביבה, לשון נביב לוחות, עכ"ל.

ס"ז) צד 57, לאחר אותן של"ז יש לקביע קציר – קצין, מעין שד ונגיד. בתלמוד ערבית ל"ג א', על הפסוק (חוושׁו ו') גם יהודת שת קציר לך, ופירושו, ד' מתחלף בינו לבין קציר – נביבה – רביב, עכ"ל. ובזה אפשר לפרש מה שתמכו רבים על התרנים במשל (ו' ו') לך אל נמלה עצל אשר אין לה קצין, ותרגם דלית לך חצד א' [שהוא בעברית קציר]. ומניין לו זה, ולפי הנראה הנ"ל מפרש קצין כמו קציר.

ונם יתבהיר עפ"י חלוף ר' בני [כבאותיות ס"ג, ס"ד, ס"ז ואות זו] – דברי המתוך החתוותים מאד לכבודה, והוא באיכה נ' ס"ה, על הפסוק תנת להם מנינה לב, מהו מנינה לב, חד אמר שב רון לב, כמש"ג (פ' לך) אשר מן ערך בידיך, ע"ב, ודבר פלא הוא, איך מפרש אשר מן מלשון שבך, וכל המפרשים פרשו מה מלשון מסורה, כמו אמר נך ישראל (חוושׁו י"א), אבל לפי הכלל דרי"ש מתחלף בנו"ז, מפרש אשר מגן כתמי אשר מ ג ר, מלשון וכטא לארץ מ ג ר ת ה (תהלים פ"ט), שבאו רשותה. ובאמת פירוש המפרשים מלשון מסירה בסמכות על הלשון אמר נך לא נהבד, כי ערבע ערבא ערך, זמניין להם פירוש זה שם, כי שם הם סימכים על הלשון אשר מן ערך, ובשניהם הם תולמים לא תניה כלל תניה, ובאמת גם שם אפשר לפרש מלשון שבירה, כמו אמר נך, ובפי שיתבאר להמעין שם, שהפסוק מתחמה איך אמר נך ישראל, יותר פרש איך אמר נך ישראל.

ובכן יש לפרש עפ"י חלוף נ' בר' מ"ש בתמורה ט"ז א', על הפ' דחוושׁו ט"ז רכתיב בעכסה ותצנה מעיל החמור, מאוי ותצנה, אמר רבא אמר ר' יצחק, אמרה לו, מה חמור זה כיון שאין לו מאכל באבoso מיד צועק, אך אשכ כיון שאין לה תבואה מיד צו עקח, ולא נתברר איך דריש בן מלשון ותצנה אם לא בחולות ר' בני, והריש ותצנה במו ותצלה, שהוא לשון צעה, כמו יריע אפיק יצירה (ישעה מ"ב), מר צורה (צפניה א'), ועוד כחנה. [ובמכתבנו להמחבר פרשנו דרשת זו באופן אחר, ופירוש זה נראה עיקר].

ובכן יש לפרש עפ"י חלוף נ' בר' גם לשון חז"ל, בעירובין מ"א ב', שלשה אין רואין פניו ניהנים, רקזוקין עניות, חוליו מעים וחרשות, ופירושו והרשות, טו שיש לו

נושין, עב"ל, ודבר פלא הוא, מאי לפקח לו פירוש זה, יתכן לומר דבר דהרי"ש שבמלת הרשות בא תחת נ', ובאו רעפ"י תרגום לא תהיה לו בנושה—לא תהיה ליה ברשייא, כי תהה ברען (ט) תצא)—ארי תרשוי בחברך, והו הபירוש וההרשות כמו והנשות, או והנשות, כלומר מי שהוא נשוא—מי שנושא בו.

(סח) צד 65, לאחר אותן ש"צ יש לקבוע מניר—מן, מעניין שמות וסחוב: ויפל רוכבו אחר (פ' ייחי). תרגומו זימר רוכביהן לאחורא, כי שמו הבקר (ש"ב ו') תרגומו ארי מ דגוי ה י תוריא. ומזה ייל מקור התרגום משם, "חיך"—מורינא [עיין בתרגום הפטוק ופריו מתוק לחבו, שה"ש ב' ובכ"ט], וכן בח"ל, ברכות נ"ה א' ישבת פ"א א', מוריינו בהמה, טשיט דמתכונות החיך שמנענע ומטלטל המאל מצד אל עד ששומטו לושט אך רשי' שם פירוש, דהוא כל בשער שבבמה שאינו חלק אלא דומה למורג חרוץ שאינו חלק, כמו החיך והלשון והכרם הפנימי ובוט הכוונות, עב"ל, ולא ידעת מניין לו זה, ובויהן לפי המבוואר בכ"מ במקרא. שם, "חיך" תרגומו "מורינא", ועפ"י ההסבר שכתבנו. גם יש להעיר על זה, כי בוגרמא שם מבואר דמוריינו בהמה הם מהדברים המכאים לידי תחתיונות [חולין מעיים], ולפירושי דגש הלשון הוא מהדברים האלה, והלא מצינו שאבריהם אבינו האכיל לאודחיו לשונות בהמה (ב"ט פ"ז ב'), ואיך יתכן שיأكلם דבר המביא ליה חולין מעיים.

(טט) צד 68, באות תטז' בערך כבר—קרב, יש לקבוע נ"ב קבר—רבב, והוא עפ"י הירושלמי נויר פ' ה"ב, רמו לתרודד רקב [של גוף המת] שמתמא מניין, חבירא אומרים, מסרסיין קרא, וכל אשר יגע במת או עצמו אדם או בקבר יטמא (פ' חקח), או בקבר—או ברב רב, ורבואר הוא, דתרודד עניינו כפ' עפר הנתחווה מגוף המת, כמכואר שם, דלאחר מאה ועשרים שנה. מתייתת האדם כל טפו חזר לתרודד רקב [ועפ"י המבוואר במד' בראשית ייוצר ה] את האדם עפר מן האדמה, שנטול הקב"ה תרודד רקב [עפר] מן האדמה וכבראו בו את האדם, ויתברא עניין הכתוב (פ' בראשית) כי עפר אתה ועל עפר השוב, ככלומר אל אותו תחווד רקב שממנו נבראת, ותהא יציאתך כביאתך, ודרשו או בקבר בחלוף אותן או ברקב. ובנראה ס"ל דיסוד שם קבר הוא על שם הרקב [הרקבון] שנגיף האדם מתחווה בתוכו. ואמנם חוץ בעצם קראו לדרשה זו "רמו", בטעות לפניו, עפ"י דדרשות עפ"י חולפי אחרות הוא דבר מוצוי ורניל מאד בח"ל כפי שהעתקנו כמה מכם במכתבנו הקודם לההערות, אך על הרוב הם בענייני אנדה.—

ודע דמה שאמרו בירושלמי שהבאנו, דלאחר מה ויעשרים שנה נופו של אדם חור לתרודד אחח רקב, צ"ל בכוונתם, זה נאמר על כלל מין האדם, אבל יש אמנים פרטניים יוצאים מן הכלל הזה, יعن שמצינו בכמה אנשים עצמותיהם נשתרמו הרבה יותר מזמן זה, כמו עצמות יוסף שקבעו בשכם (יזושע ב"ד, ל"ב), ולפי החשבון עולה אותו הזמן

ט'מן מיתה יוסף קנ"ז שנה [רווק ותשבח], ובסתה ז' ב' מבואר עצמותיו של יהודה הינו מפודקין ומגונלgin בארון [מפני שנדה עצמו בערבונו של בניין שאמר יחתתי לאבי כל הימים, ודרשו אפילו לעוה"ב, ואעפ"ז שנדה עצמו על תנאי אם לא יביא את בניין, אך כבר החליטו חז"ל (ברכות י"ח ב') רנדוי של חכם אפילו על תנאי הוא בא] עד שעמד משה זבקש עליהם רחמים שיגוחו, וזה ה"י ומן מרובה לאחר ק"ב שנה, כפי שמתobar מהשווון סדר השנים מהמאורעות שבתורה, ובמכות י"א ב') אמרו גם לדין של כל השבטים היו קיימות או [ועי"ש ברשי']. ונם מבואר בשבת קנ"ב ב', דהמאמר, ועל עפר תשוב' הנאמר לארם הראשון יתקיים רק שעיה אחת קודת תחית המתים ועד אז יהיה העצמות שלמים. ולבד כל זה הנה המצויאות תעיד, לפי המסופר בספר קורות העולם, שמעאו עצמות של אנשים חכמים וצדיקים שלמים לאחר מאות שנה לפטירתם. ולמן צדיך לומר, כמש"ב, כי מה שאמרו בירושלים מחרות כל נוף האדם לאחר ק"ב שנה לאחווד אחד רקב הוא על דרך הכלל, אבל אין hei נמי דוש ווצאים מן הכלל, וכמובואר.

ובטעם היוצא מן הכלל הזה, צדיך לומר דהוא מפני מעלותו זוכותיו. המיויחדות של הנפטר, וכעין ט"ש בשבת קנ"ב ב', כל מי שיש בו קנאה עצמותיו נרבין, ובכל ט' שאין בו קנאה אין עצמותיו נרבין, והרי מבואר שלא כל האנשים שווין זהה, ובוראי כמו טעלת העדר הקנאה, בן יש ויש עוד מעילות ושלמות זוכות שבגלוין יכו שישתמרו העצמות והירושלמי אורי בזה שעצמותיי ראויות להركב, והיוינו כלל מיניהם, ובهم שיעורן ההארוז ק"ב שנה.

וכן צ"ל במה שאמרו בירושלים שחזר בולו לתרוד אחד רקב, רוח נאמר ג"כ עד כל הנוף, אבל לא ממש כז"ו, יعن שיש עצם אחת באדם שאינה נפסדת לו ולם, ובמ"ש בב"ר פ' כ"ח ובכ"ט, אנדריאנוס שאל את ר' יהושע בן חנניה, מהבן הקב"ה מציז [מפריח] את האדם לעתיד לבא אמר לו, מלאו של שדרה, אמר לו, מני אתה יודע, אמר לו, אייתי לי ואני מודיע לך, הביא לו, טחנו ברחים ולא נתחן, שרפו באש ולא נשרפ, נתנו במים ולא נמח, הכה עליו בפטיש ולא חסר כלום. ויתכן לומר שהיא העצם שהמקובלם קורין לה "נסכון", זוכותה רב מפני שלא נהנית מאכילת אדם הראשון את עז הדעת [עין מזה בסדור ר' עמדון בעין סעודת של מוציא שבת]. ובზ"ל נקראת "לו". וקרוב יותר שחוזיל סבבו לה שם וזה על שם העיר "לו" שעלה אמרו (סוטה ט"ו ב'). היא לו שבא מנחדיב ולא בלבליה, נבורנדץ ולא חריבכה, אף מלך המות אין לו רשות לעبور בה, אלא זקנים שבה, בזמנ שרטען [חיהם] קצה עליהם ויצוין חוץ לחומה והם מתים, ולכון כשרצוי חז"ל לבנות שם להעצם שאין למלך דמות שליטה בה, בונה כשם "לו".

ע) צד 69, בערך שטח—שhet, בזה יובן מה שאמרו ביום ע"ה ב'. על המשפט

וישתחו להם שטח (ק) בהעלתך, בענין ירידת השלו), אמר ריש לקיש, אל תקרא ווישתחו אלא ווישתחו, מלמד שנתחייבו שונאים של ישראל [בכינוי לישראל], כפי שנבאר בסמוך] שחיתה. ודריש (ק) שטח כמו שחת, בחולף אותן. וענין החיוב שחיתה מבואר בפרשנה וחוץ, שנענשו על שבקש תואנה במה לסור מהר' ה', וכמכוואר ברשי' בפרשנה בפסוק והוא העם במתאוננים.

ויש להעיר מה דחיק לי להזכיר הזה לדרוש מלה זו בהפוך אותן, בעוד שהענין והלשן אפשר שיתפלו בפשיותו, שהיו שותחים סביבות המהנה את השלו שירח, ובמו הלשון בירמיד ח', ושתחום [להעצמות] לשמש ולירח, כי באור המלא "שטח" הוא מעניין רקען. ויתבע לומר, דמדייך הלשון וישתחו ללהם, כי לפי פשנות הענין ח' דרוש לטוב את הפעל וישתחו לבניו להשלו, וישתחו איתו [את השלו], או וישתחו הון, או אותם, לבניו רבים להשלוים, וכמו בפסוק דיוימה שהבאנו בא הפעל לבניו להדרב הנשתח, כי שם אירוי בשתו עצמות המלכים, ואמר ושות חום [להעצמות], אבל המלא "לهم" אינה לבוקה לעניינה; ולכן דרשו המלא "לهم" כמו שדרשו במנילה טז' על הפסוק באסתר ו, לתלות את מרדכי על העז אשר הבין לו [המן], תנא, אשר הבין לו ללו הבין, ר' לוי לעצמו [להמן], והוא עד הכתוב בור ברה ויחפרדו (תהלים), והכini נמי דריש המלא "לهم" בהקדם היופיע המלות וישתחי להם שטח, כמו ויישתחו להם שחת, שבמעשיהם הבינו לחש שחתה, והבאור הוא, שנתחייבו כליה על אשר בקש תואנה לסור מהר' ה', כמו שבארנו. —

והלשן "שונאים של ישראל" הוא בני ישראל, ועל דרך הכבוד הפק הלשון לשונאים של ישראל, דכו, דרך ח' ל' במקומם שהענין מדבר שלא בוכותן וטובתן של ישראל מהפכו הלשון כמו לחובתן של שונאים, כמו בברכות ד' ב': מפני מה לא נאמר נז' באשרדי, מפני שיש בו [בהנו'] מפלתן של שוני ישראלי, דכתיב (עמוס ה') נפלה לא תוסיפ קום מתיילת ישראל, והלשן שם נ' ב' בהפק הכוונה המוסבת לישראל, וכן במנדרין ס' ג' ב', נתחיוו שונאים של ישראל כליה, והכוונה נ' ב' כנ' ל', ובו כתענית ז' א', חרב על שונאים של תלמידי חכמים, והכוונה מוסבת לתק' ח' (ונאמר בדרך כבוד).

ובן בוגע לקבור ה' נ' ב' רגילים חז' לشنויות הלשון בדרך כבוד, כמו במנילה טז' א', במרדי, דכתי ב' יווק זעה נחליה, Mai אמר [מאי צעק], אמר, גבר מכבא עילאה מטלכא תראה, דתמונה ליחסן, ונאמר בדרך כבוד. יבן בנויטו מ' א', והאי דלא קטליניה [יהודיש לגביעונים] טשומ קדושת השם, דרכונה משום חלו לשם, שלא יאמרו האומות עברו ישראל על שבועתם, ונאמר בדרך כבוד. ובן בקרושין ל' ב': נאמר ומכל אביו ואמו מות ימת, ונאמר איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו, השווה הכתוב ברכת אב ואם לברכת המקומות, דרכונה קללה אב ואם לקללה המקומות, ונאמר בדרך כבוד. וכן

בפניהם נ"ט ב', דחשייב בין השבע מצוות שנצטו בני נח, אחת מהן—ברכת שם, והבוניה קללת השם, ונקט בלשון כבוד. ובן בסוטה ל"ד ב', דריש אחד השמות של אחד המרגלים, סטור בן מיכאל, סטור—שהסתיר מעchio של הקב"ה. מיכאל—עשה עצמי מך, והבוניה—עשה ככוביו להקב"ה מך [נגד גבורתם של הענקים], ומאמר בדרך כבוד, ותלו העניין בו עצמו.

וין מצינו מנהג כזה גם במקרא, במו, ברך נביות אלחים ומלך (מ"א ב"א), שעוניינו קל, וכן ובוצע ברך נאי ה' (תהלים ז'), נ"ב מעין כונה הניל, ובאיוב א' ה', אויל חטאנו בני וברכו ה' בלבם, ושם פסוק י"א, אם לא על פניו יברכו, ועוז שם ב', ברך אלחים ומות, שמיון בולם מעין קלה, ותפס לשון מהופך, מפני הקבב.

וין מצינו שדרבו חול' בדרך בכור בוגר לבב' תורה ומשה רבינו, כמ"ש בב"ט ע"ה ב', מלוי ברביה עושים משה רבינו חכם ותורתו אמת, ואומרים, אלו ה' יודע טשה שהיה ריח בברך לא ה' כותבו [לאיסור רבית], והבוניה להיפך, שעושים משה רבינו לכטיל ותורתו שקר [ויעי"ש במדרש"], ובנה הרבה לשונות בוגרמא.

ועל פי זה אמרנו ליישב קושית מפרשים בחולין ה' א', بما שאמר שם, חמורה עבויים, שכל הכופר בה, כאלו מודה בכל התורה, ורकשו, דלפי המבואר שם בוגרמא, דמהלך שבת בפרהטיא הוי ככופר בכל התורה, ואעפ"ז שכופר בעבויים, עי"ש בראשי, ואם כן ה' יכול לומר גם חמורה שבת שכל הכופר בה ככופר בכל התורה, ואמרנו, דהלשון חמורה עבויים, שכל הכופר בה כאלו מודה בכל התורה" עיקר הבוניה להיפך: שכל המודה בה [בעז] כאלו כופר בכל התורה, ונאמר בלשון כבוד להתורה, ושלא להוציא לשון הودאה כלפי ע"ז; ולכן לא רצה לתפוס הלשון לעניין שבת, כדי שלא להוציא לשון כפירה בשבת ובתורה שאינו מן הבוד.

וכל עניינים אלה כלולים بما שהורדנו חול' (פסחים ג' א') לעולם יספר אדם בלשוני נקייה. ומזה באור העניין במנילה כ"ה ב', מעשה העגל נקרא ולא מתרגם, מפני שיש בה מננותן של ישראל, וכן מעשה ראובן ובלחה ודוד ואמנון, ווער, כדי שלא לדבר בוגרמא.

ומטעם זה כתוב המג"א בס"י ס' ס"ק ב', דמה שלא תקנו לקרות בחוב נכל שנה פרשת העגל,Auf' דבתייב בה (פ' עקב) וכור את אשר הקצת את ה' אלהיך במדבנה עשו להם מסכה, ובכל מקום שנאמר "וכור" מצוה להוכירה, וכמו פרשת עמלק שקרי אתה חיובית מן התורה משום דכתיב בה זבור את אשר עשה לך עמלק, והיינו מפני שיש בה בפרשה זו [של העגל] מננותן של ישראל. עי"ש.

ועם כל זה לא לבי הולך אחד החלטתו וטעמו של המג"א בזה, יعن כי אם נניהם שקרי אהבת העגל היא חיובית מן התורה, כאשר כן דעת הרבה הראשונים, וכן אפודיש

בתו"כ ד"פ ב'חוקתי, בזח"ל, וכן אל תשכח את אשר הקצתת וכו' עשו להם מסכה, (דברים ט, ז-י'ב). אי יזכיר יוביל בלב, כשהוא אומר אל תשכח, הרי שכחת הלב אמרה, הא מה אני מקיים וכור—שתהא שונה בפיך, ע"ב. ואמ' בן היא, אין טעם זה שכח המג"א לפטור קריاتها מפני שיש בה מוגנותן של ישראל מספיק לנטול מצוה מפורשת מה"ת.

ימכבר אמרנו לקיים במקצת דבריו חמנ"א בזה ועם זה להшиб לאיתנו דין אחד שנדרך ונכח בדחי גמור מכל הפסקים הראשונים ואחרונים; והוא חזין המובא בא"ח ס"י תרפ"ה ס"ז בשם אחד מהראשונים בקריאת פרשタ פרה אדום היה חיובית מדורייתא. דהנה נכח כולם כל עיקר דין זה מכל הפסקים בדבר שאין לו כל מקור וכל טעם וסבירא, עיו"ש בב"ח ומג"א ובאורן הגרא ועוד, ואף לא אחד מהם נסה להמלין بعد קיומו.

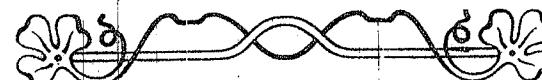
והנה בסוף פרשה ראשונה דפ' חקת, דייריו בעניין מעשה פרה אדומה, בפסקוק כ"ב, הביא רשי' בשם מדרש אגדה, שכל עניינה של מצות פרה אדומה, כונתה, תכלייתה ומטרתה, הוא לכפר על מעשה העגל, ובכל פרט ופרט מצויה זו מצויר כמו מערכת מול מערכת בנגד פרוטי העניין במעשה העגל, כמו, ויקחו אליך—משלהם, כמו שפרקנו נומי הזהב לעגל משלהם כך יביאו פרה אדומה לכפרה משלהם; פרה אדומה—תבא פרה ותכפר על מעשה העגל; אדומה—ע"ש אם ואריםו בתולע, שחטא העגל קרו אדים; תמיימה—על שם ישראל שהוא תמיימים ובמעשה העגל נעשו בעלי מומין, תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמיימות; אשד לא עליה עולה עול—כשם שבמעשה העגל פרקו מעלייהם עיל מלכות שמים; אל אלעור הכהן—כשם שנקללו על אהרן הכהן לעשות העגל; ושרף את הפרה—כשם שנשראה העגל; עז ערוץ ואוב ו שני תולעת—נ' מינין בנגד שלשת אלפי איש שנפל בעגל; למשמרת—כמו שחטא העגל שטור לדורות, כמו שנאמר בו וביום פקדין ופקדתי וכו'; וכשם שנטהלו באפרן של העגל, כמו שנאמר בו ויר על פניהם וכו', כך נתחרים באפר הפרה, ע"ב.

ואמרנו עפ' זה, כדי לקיים מצוה דזכירת פרשת העגל; כמבואר בתו"כ שהבאנו, ובמיש"ב המג"א שם בשם הרבה מן הראשונים, ועם זה שלא לפרש מפורש בוגנותן של ישראל, כדעת המג"א [היכי אפשר בלאו היב], לבן תקנו לקרוא פרשת פרה אדומה, אשר, כפי שבאנו, היה מכוננה ומיוטרת בנגד מעשה העגל, ובאה לכפר על מעשה זו. ויוצא מזה,ذكرיאת פרשת פרה היא אמונה חיובית מדורייתא ואם לא למענה עצמה, אך למן תכליות ימטרה עניינה, שהיה פרשת העגל, במיש"ב [וכען זה אמרו ביום א ס"ז ב'] שפרשיות עוזיאל (פ' אחריו) באהה לכפר על עזון ערווות, עיי'יש]. ואעפ'יו שדוחו הפסוקים דעה זו בדוחיו גמור ומוחלט, אך על כן וזה אמרו (חולין ז' ב') ת"ח שאמר דבר הלהכה, אף כי דרשה, תמורה וטופלה, אין מוחין אותו [ועיין לפניו לשילאות לע"ז הלהשין הנכון אין מדוחין אותו]. והנה הראנן פנים יפות וטעם וחן להרין העלב והגנחה הוה, אשר כאלמנה

עליכה ועובה, בירדה ונלטודה, נתחבא ונעטמץ לו באחת הפנות הדחוית שבספר הփוסקים. ואשרנו, כי נוכל להשתמש בזה בסוגנו נסח אחת הברכות שקבעו חז"ל [בלשון נופל על לשון]: בר י-ך—מצויב גבול אלטנה! (ברכות נ"ח ב')

עא) צד 72, בערך ספר—סביר. فيه יובן מ"ש בגיטין ב"א ב', וכתבה ספר בריתות, ספר למספרת דברים הוא, ולא נתבאה מה עניינה של ספירת דברים, וילל דהכונה שבורת דברים, כלומר הספה בדברים ועניהם, וכਮבוואר בכך ספר וסביר אחד הוא, ומזה יש לפרש הלשון "דבריו סופרים" הנתקבל כלפי הלשון "דבריו תורה", תלעומת זה שבתורה באו הדברים בחוקים בלבד לאור והסביר, באו החכמים חסבירו הדברים, וכן נקלאן סופרים בחלוּפָם על שם התם בר שנוחנין לדברים הסתוםים. זיהוי לפיו"ן שם "סופר" או "סובְרָה" נרדף עם שם חכם ומלומד. וכן מצאנוו בחז"ל נרדף עם שם המתואר לחכם: נמי ר' וסב' ר' ויתכאר לפיו"ז מ"ש בברכות מ"ח ב', שנים שאכלו באחת מצוה ליחלק, במתה דברים אמורים, בשניהם סופרים, אבל אחד סופר ואחד בור, סופר מביך ובוט יוצא, ולא נתבאר הקבלה שם "בור" כלפי השם "סופר", ולפי מש"כ דסופר כמו "סופר", גמור וסביר, יהי כונת הלשון אחד סופר ואחד בור, כמו אחד חכם ואחד בור.

עב) שם שם, בערך אני—אנה. עיין מש"כ למעלה בהערה נ"ג.

אמר המעד: יعن כי הפטיקוני טרדות שונות; לבן הני פוםק ממלאכתו זאת, ואחותם בבלכה; יהי נעם ח' עליו, ותרמוני שעתי' בדקה סלקא אהעת';
יהי בזית הוודו, בזית הנטופה, ובבוד ח' עליו חופה, עד ביאת הצופה, כנפשה
נפש יפה, ובנפשי נפש עיפה,

ברוך הלוּי עפסטינן.

מחור הספר לאחדים 1 רוכ' מבירך בנד 1.25 רוכ'

לטויים ולבתים ספר הנחה.

כתב המחבר:

АЙЗИКУ ГОЛЬДИНУ

г. ПИНСКъ, (Минской губ.)

на Каролинъ.

AJSIK GOLDIN, Pinsk, Russland.